

Om Gôrbra

Lisbeth Lindahl

– Utvärdering av ett försöksprojekt inom ramen för Göteborg Stads strategi för äldres boende

FoU_i**väst**

Gôrbra **för äldre!**
BOSTADSYTTE • TILLGÅNGLIGHET • MÖTESPLATSER • BADRUM • ANHÖRIGSTÖD • TENIK • VÄNNINGSMILJÖER

Innehåll

1. SAMMANFATTNING	5
2. SUMMARY.....	7
3. LÄSANVISNING OCH FÖRKLARINGAR.....	9
Förklaringar	9
4. BAKGRUND	11
5. SYFTE OCH METOD.....	15
6. RESULTAT FRÅN SJÄLVUTVÄRDERINGEN.....	17
7. RESULTAT FRÅN DEN EXTERNA UTVÄRDERINGEN	25
Process- och projektledarnas perspektiv.....	25
Jag är inte sådär helt övertygad... Äldre hyresgäster om sin boendemiljö	34
Politikernas perspektiv	46
Kommunikationen i projektet	56
Statistik för bättre boendeplanering	60
Badrum	63
Dörrautomatik.....	65
Trygghet när mamma är på vift – anhörigas erfarenheter av mobila larm.....	68
8. DEN EKONOMISKA ANALYSEN AV PROJEKTET	85
9. DISKUSSION OCH SLUTSATSER.....	87
10. REFERENSER	95
11. BILAGOR	97

1. Sammanfattning

Äldre personer behöver en god fysisk och social boendemiljö för att kunna bo kvar hemma med livskvalitet. Gôrbra för äldre var en försöksverksamhet som pågick i projektform under 2011 och 2012 i Göteborg. Projektet delfinansierades från regeringsprogrammet Teknik för äldre II (Hjälpmiddelsinstitutet). Syftet var att förbättra förutsättningarna för äldre att bo kvar hemma genom att stimulera till samverkan kring ökad tillgänglighet, användning av teknikstöd samt gemenskap. Projektet ägnade sig åt undersökningar, utbildningar, bomässor, workshops, testningar av larm, skapande av provbadrum med mera.

FoU i Väst/GR fick i uppdrag att utvärdera försöksverksamheten, vilket gjordes med hjälp av följeforskning under de år som verksamheten pågick. Resultatet från utvärderingen visar att Gôrbra uppfattades som ett komplext och stort projekt. Det involverade flera stadsdelar och många organisationer på tvärs över sektorsgränser. Det skapade förändringar på många olika nivåer, på en övergripande planeringsnivå och en konkret praktisk nivå med fysiska förändringar av boendemiljöer. Förändringarna var både materiella och immateriella och bidrog till lärdomar.

Projektet har haft en tydlig kommunikationsstrategi med användning av sociala medier, vilket har bidragit till att aktualisera och sprida kunskaper om projektet. Ovanan vid att använda den typen av media inom ramen för sin yrkesroll väckte samtidigt färlågor kring informationshanteringen.

Vid tre tillfällen under projektets gång genomförde projektdeltagarna en självutvärdering. Den visade att delprojekten arbetade på olika vis, inom ramen för den ordinarie organisationen eller mer som frikopplade projekt. Samverkan lyftes fram som en framgångsfaktor och en viktig grund för de lärdomar som gjordes. Ett tvärprofessionellt perspektiv på problem gynnade nytänkande kring till exempel badrum. Införandet av nya kunskaper från tillgänglighetskonsulter, arkitekter, designers, bostadsanpass-

ningshandläggare och äldreomsorgen bidrog till nya perspektiv, vilket användes i framtagningen av nya koncept. Kunskaper från äldre personer bidrog också till lärdomar.

Det mest naturliga samarbetet ägde rum inom ramen för delprojekt där projektägarna hade konkreta problem som behövde lösas. Samverkan försvårades av om inbjudna till projektet inte såg sin roll i det. I de fall delprojekten har befunnit sig i olika faser har möjligheten till gemensamt lärande minskat.

Projektet bidrog till bättre planeringsunderlag genom att skapa ett statistikblad med uppgifter om äldre och deras boende. En uppföljning av detta blad ett halvår efter det var klart, visade att det hade nått ut bra till sektorscheferna för äldreomsorgen men inte till utvecklingscheferna. Sektorscheferna upplevde det som användbart för planering och information till olika intressenter.

Intervjuer med äldre hyresgäster i två bostadsområden belyser betydelsen av trygghet och tillgänglighet i boendemiljön. Det räcker inte att fastigheten gör det möjligt att ta sig ut om man inte vågar göra det efter mörkrets inbrott.

En uppföljning av installerade dörröppnare visade att dessa underlättade för hyresgästerna att ta sig in och ut från fastigheten. Bland dem över 75 år var det 83 procent som upplevde att dörröppnarna underlättade passage i entrén.

Intervjuer med anhöriga till personer med demens och afasi som hade testat mobila larm (GPS-larm) visar att dessa bidrog till ökad trygghet och frihet, men att eftersökningen av personer som har gått vilse bör organiseras på ett bättre sätt innan sådana larm tas i bruk i kommunen.

Intervjuer med kommunpolitiker i samband med att projektet närmades sig sitt slut, visade att de flesta (7 av 10) kände till och var positivt inställda till projektet, men att äldres boende inte uppfattades som ett särskilt prioriterat område.

Den ekonomiska analysen av projektet redogör för vilka samhällsekonomiska vinster som kan uppstå om tillgänglighetsåtgärder görs. Det är framför allt kommunen som kan förvänta sig kostnadsbesparingar, men även landstinget, fastighetsägare och hyresgästerna själva. Utifrån en analys som bygger på tillgänglighetsåtgärder i bostäder där det bor många pensionärer, kan samhället spara mycket pengar förutsatt att dessa åtgärder minskar viss inflyttning till särskilt boende. Sambandet mellan tillgängliga boendemiljöer och behov av särskilt boende är dock inte tillräckligt belagt av tidigare forskning. ■

2. Summary

Good quality of the physical and social environment is needed to enable older people to live in ordinary housing with a good quality of life. “Doing good for seniors” was a pilot project in the city of Gothenburg during 2011 and 2012. The project was partly financed by the governmental program Teknik för äldre II (SIAT). The purpose of the project was to improve conditions for older people to age in place by stimulating cooperation between organisations concerning increased accessibility, increased use of technology, and social interaction. In order to meet its aims, the project created bathroom concepts, housing fairs (bomässor), workshops, user tests, among many other things.

FoU i Väst/GR was engaged to evaluate the pilot project and used continuous evaluative research during the project period. Results from the evaluation show that the project was perceived as complex and difficult to grasp due to its size. It included several districts of the municipality and many organisations across different sectors. The project managed to create changes on different levels, both on an overall planning level and on a concrete practical level with physical changes in the housing environments. These changes were both material and immaterial.

Social media were used to actualize and increase knowledge about the project. However, as this type of communication was new for most civil servants, new questions came up about how to inform the public.

The project participants carried out a self-evaluation three times during the project. The results from this part of the evaluation showed that the different parts of the project worked differently. Some parts worked within the frames of an ordinary organisation while others worked more as independent projects.

The cooperation between different academic disciplines and organisations was highlighted as a positive factor and an important basis for the knowledge created in the

project. A multi-disciplinary approach of problem-solving facilitated innovative thinking concerning e.g., bathroom concepts. Knowledge from accessibility consultants, architects, designers, civil servants working with housing adaptations, and elderly care workers/specialists, contributed to new perspectives that were used in the creation of new concepts. Knowledge from older people also contributed to new learning in most parts of the project. The most natural cooperation seems to have occurred within sub-projects where the project owner had a concrete problem to be solved. Cooperation was impaired if those invited did not understand their role within the project. The opportunity to learn from each other was diminished in cases when subprojects were working in different phases.

The project created a sheet with statistics on demographics and older people's housing conditions to enhance the planning processes. This instrument was followed up with a questionnaire to investigate whether it had reached the target groups or not. The results showed that the elderly care managers knew about the sheet and thought it was useful, but that fewer of the development managers within the districts knew about it.

Interviews with older tenants in two different residential areas highlight the importance of security and accessibility within the housing environment. For example, for some elderly people issues of access to their building are superseded by fears about going out after dark.

Automatic door openers were installed in one building and evaluated with the use of interviews and questionnaires completed by the tenants. The results showed that the door openers facilitated access through the entrance for most tenants. Among those who were 75 years or older, 83 percent experienced easier access after the door openers were installed.

Interviews with relatives of people with dementia and aphasia who had tested mobile alarms (GPS alarms), showed that these alarms contributed to the relatives' feelings of security and freedom. The conclusion however is that searching for people who have got lost, should be better organised, before such alarms are implemented in public care.

Interviews with local politicians at the end of the project, showed that most of them (7 out of 10) knew about and were positive towards the project, even though the issue as such (housing for older people) was not seen as a prioritised subject.

The economic analyses of the project described the cost savings of the accessibility measures. Especially the municipality, but also the county authorities, the landlords, and the tenants themselves, may expect savings if the accessibility of older buildings is increased. Society can save a lot of money if these actions prevent some older people moving in to residential care. There is, however, not enough evidence yet to state that accessible housing conditions minimizes the need for residential care. ■

3. Läsanvisning och förklaringar

Den här rapporten beskriver utvärderingen av ett försöksområdesprojekt som pågick i Göteborg mellan 2011 och 2012. Den som är intresserad av att läsa om själva projektet bör läsa projektrapporten som finns att hämta på Göteborgs stads webbsida www.goteborg.se (sökord Senior Göteborg) och på Hjälpmedelsinstitutets webbsida www.teknikforaldre.se.

Den här utvärderingsrapporten innehåller ett flertal perspektiv. Den kan läsas i sin helhet eller i valda delar utifrån läsarens intresse (se innehållsförteckningen).

För innehållet ansvarar Lisbeth Lindahl. Vissa delar av innehållet bygger på intervjuer av Leena Odebo och Maria Ottosson vid FoU i Väst/GR. Andra delar bygger på analyser genomförda av andra organisationer, vilket i sådana fall framgår av texten. Fotografierna är tagna av Leena Odebo eller Lisbeth Lindahl om inget annat framgår.

Förklaringar

Försöksverksamhet	Den övergripande försöksverksamhet som det planeras för.
Projekt	Projekt som ingår i försöksverksamheten.
Delprojekt	Ett delprojekt ingår som en del i ett större projekt.
NN	Betyder att ett namn har tagits bort i ett citat.
IP	Intervjuperson
SDN	Stadsdelsnämnd. Består av folkvalda kommunpolitiker med ansvar för skola, barnomsorg och socialtjänst.
SDF	Stadsdelsförvaltning. Tjänstemannaorganisationen i en stadsdel.

IKT

Informations- och kommunikationsteknologi

/.../

Betyder att en del av citatet har utelämnats.

...

Betyder en paus eller att en mindre del av ett citat har utelämnats. ■

4. Bakgrund

Göteborgs Stad, Senior Göteborg har genomfört en försöksverksamhet inom ramen för regeringsprogrammet Teknik för Äldre II, med Hjälpmedelsinstitutet som koordinator. Tanken med försöksverksamheterna var att kunskaper och idéer från tidigare teknikprojekt skulle prövas i praktisk verksamhet.

Teknik för Äldre II (2010-2012) syftade till att med resultaten från Teknik för äldre I (2007-2010) genomföra praktiska försök med teknikstöd och tjänster i ordinärt boende för trygghet och delaktighet och vardagliga aktiviteter för äldre och anhöriga med fokus på målgruppen över 80 år (www.hi.se)

Göteborg sökte medel till en försöksverksamhet och fick som en av tre kommuner i landet 5 miljoner kronor i stimulansmedel. Försöksverksamheten som bedrevs i Göteborg fick namnet Gôrbra för äldre och startade i januari-februari 2011. FoU i Väst/GR var med och ansökte om medel till satsningen och fick i uppdrag att utvärdera försöksverksamheten. Det här är slutrapporten från utvärderingen. En delrapport skrevs i november 2011 och finns att läsa på www.grkom.se/fouivast.

Den demografiska utmaningen och äldres boende som samhällsfråga

Försöksverksamheten motiveras av att Sverige står inför en demografisk utmaning när andelen äldre ökar i samhället. Kommunerna behöver planera för att stärka bostadsförsörjningen för den äldre generationen samt stärka möjligheten till god vård och omsorg av äldre i framtiden.

De senaste åren har kvarboendet ökat från att redan tidigare ha legat på en hög

nivå. 2011 bodde 95 procent av dem som var 65 år och äldre i ordinärt boende. Bland dem över 80 år var det 86 procent (Socialstyrelsen, 2012). För att äldre ska kunna bo kvar i det ordinära boendet med bibehållen livskvalitet, bör boendet stödja ett hälsosamt åldrande. Om boendemiljön inte stödjer den enskilda pga. bristande tillgänglighet eller brist på service i närheten av bostaden (Ekvall, 2005), finns det risk för att behovet av samhällsinsatser ökar (SOU 2008:113). Med boendemiljön avses både den fysiska och den sociala aspekten av miljön.

Det är svårt för kommunerna att påverka det vanliga bostadsbeståndet på marknaden. Bostäder ägs av privatpersoner, bostadsföretag, bostadsrättsföreningar med flera. Med en lagstiftning som kräver att allmännyttan verkar utifrån affärsmässiga principer har utrymmet för kommunernas påverkan minskat (SFS 2010:874). Detta innebär att kommunerna behöver samverka mer med de organisationer som representerar ägarna för att kunna påverka boendet.

Hur vården och omsorgen ska tillgodose äldres behov är en större fråga än boendet. Men eftersom kvarboendet är så dominerande är det i den miljön som dessa insatser kommer att ges. Dessutom står anhöriga för en stor andel av vården vilket medför en allt större börda på denna grupp (Socialstyrelsen, 2012). Sedan 2009 är kommunen skyldig att erbjuda stöd till anhöriga enligt socialtjänstlagen (2001:453). Anhörigperspektivet finns därför med i projekt Gårbra.

Förutsättningar för lärande utifrån Göteborg som försöksområde

Den planerade försöksverksamheten skulle pröva idéer, produkter och tjänster i syfte att förbättra äldres boendemiljöer. Detta förväntades leda till nya kunskaper om vad som sker vid införandet av ny teknik, vilket är värdefullt även för andra. Inte minst är kunskaper om hur man kan samverka över organisationsgränser, samt undersöka möjligheter för nya finansieringsformer, viktiga för att stimulera motsvarande processer på andra håll i landet. Samtidigt bör det påpekas att lokalt framtagen kunskap inte alltid kan översättas till andra sammanhang. Varje kontext har sina speciella förutsättningar. Samverkansstrukturer bygger på relationer som tar tid att utveckla (Lindahl, 2009).

Valet av Göteborgs Stad som försöksområde har sina fördelar. En fördel är dess storlek. Göteborg hade drygt 520 tusen invånare år 2011. Femton procent av befolkningen var över 65 år (Samhällsanalys och Statistik, Göteborgs stadsledningskontor). Lärdomar härifrån kan lättare överföras till andra större städer jämfört med om försöken hade genomförts på mindre ort. En annan fördel med att studera förändringsprocesser i Göteborg är att det sedan tidigare finns en utarbetad samverkan mellan olika kommunala förvaltningar, allmännyttan och de privata bostadsföretagen i kom-

munen. I Göteborg finns även en samlad allmännytta inom ramen för Framtiden AB, vilket ökar möjligheten till koordination mellan bostadsbolagen i angelägna frågor.

Göteborgs Stad har även intresserat sig för frågan om äldres boende och tillgänglighet sedan tidigare. Kommunen har till exempel satsat på en kartläggning av hur äldre personer bor som en fråga för bostadsförsörjningen (Göteborgs Stad, 2006). Kommunen har också, i samarbete med bostadsföretagen, tagit fram en strategi för tillgänglighet i befintligt boende (Göteborgs Stad, 2007). Dessutom har en tillgänglighetsutbildning som riktades specifikt till bostadsföretagen genomförts. Under 2007 genomfördes även ett pilotprojekt med syfte att förbättra samverkan kring äldres boende (Hermansson & Nejstgaard, 2008).

Av relevans för försöksprojektet är även en nyligen framtagen strategi för utvecklandet av mellanboendeformer för äldre hyresgäster (Göteborgs Stad, 2010). Med mellanboenden avses seniorboenden, gemenskapsboenden och trygghetsboenden. Ytterligare en aspekt av äldres behov i vardagen handlar om stödet till anhöriga. Här är det relevant att nämna den samverkansmodell för anhörigstöd som utvecklades inom ramen för ett Teknik för äldre-projekt som implementerades i en del av staden (Martini, 2010). Fortsatt utveckling av anhörigstödet planerades ske inom ramen för försöksverksamheten.

När det gäller prövandet av ny teknik i boendet, fanns det sedan tidigare kunskaper från projekt som hade testat ny teknik i ordinärt boende. Ett exempel på det är Kortedalaprojektet, där en modell för olika tekniska lösningar för kommunal vård och omsorg hade tagits fram och prövats. Med hjälp av stimulansmedel från Hjälpmedelsinstitutet har kommunen även byggt upp permanenta visningsmiljöer som vänder sig till äldre, anhöriga och personal. Här visas tekniska hjälpmedel och smarta ting som kan underlätta det dagliga livet för äldre personer (se Vision Bo Äldre mm).

Sammanfattningsvis kan sägas att det fanns ett strukturkapital, ett relationskapital, samt kunskaper och verktyg från tidigare projekt när försöksverksamheten startade.

Att skapa förändring i praktiken

Det finns mekanismer som håller tillbaka och mekanismer som bidrar till förändring. Om man ser organisationer som levande system som interagerar med sin omgivning och utvecklas i dynamik i förhållande till interna och externa mekanismer, finns det både utvecklande och tillbakahållande krafter som är väsentliga att identifiera (Morgan, 2007). Förändring är ofta förknippat med ångest och avvärijande strategier av olika slag (Moxnes, 1991). Det kan därför ta tid och vara svårt att skapa genomgripande förändringar inom rådande strukturer. Det är en anledning till att förändringsarbete ofta förläggs i projektform.

Projekt är vanligtvis frikopplade från ordinarie verksamhet och har därmed större

utrymme för prövande. Ett typiskt projekt bygger på en tydlig målsättning, en tidsbegränsning och en avgränsad arbetsuppgift (Johansson, Löfström & Ohlsson, 2000). Nackdelen med det är att ett projekt som löper parallellt med den ordinarie organisationen, får svårt att implementera de resultat som projekt har gett upphov till. Det är svårt att skapa bestående förändringar med hjälp av tillfälliga projekt (Johansson, Löfström & Ohlsson, 2000), vilket ökar betydelsen av att även studera hur idéer och kunskaper översätts i praktiken.

Hur implementering är tänkt att ske – uppifrån och ner, nerifrån och upp eller både och antas påverka processerna. Användningen av ett uppifrån-och-ner-perspektiv utgår från en instrumentell syn på relationen mellan beslutsfattande och dem som ska verkställa besluten. Ett exempel på det är politiskt fattade beslut som ska omsättas i praktisk verksamhet. Nerifrån-och-upp-perspektivet utgår tvärtemot från ett synsätt där de verkliga beslutsfattarna anses vara de som arbetar närmast kunderna eller brukarna, de så kallade ”gräsrotsbyråkraterna” (Lipsky, 1980). Slutligen finns ett nätverksperspektiv vilket är ett slags mellanting mellan dessa ytterligheter. Det beskriver implementering som en komplex process som sker både ovanifrån och nerifrån på olika hierarkiska nivåer (Jensen & Kuosmanen, 2008).

Implementeringsprocesser av det här slaget har relevans för försöksprojektet. När nya produkter och idéer tas fram i syfte att förbättra boendemiljöerna för äldre personer, finns det risk för att dessa inte kommer att integreras i de ordinarie organisationerna. Exempel på sådana produkter och idéer är metoder för badrumsrenoveringar, enkla förbättringar eller användning av mobila larm.

Risken för att nya idéer inte införs är större om det nya inte prioriteras eller uppfattas som svårtillgängligt. Det finns en tröghet som håller tillbaka förändring och verkar konserverande (Angelöw, 1991) samtidigt som det finns drivkrafter som stimulerar till förändring. I en studie om tillgänglighet i äldres boendemiljöer, konstaterade vi att det saknas drivkrafter för att förbättra de gemensamma miljöerna i flerbostadshus (Lindahl, Martini och Malmqvist, 2010). En intressant fråga är om försöksverksamheten i Göteborgs Stad kommer att kasta nytt ljus på detta fenomen.

Samverkansteorier

Frågan om äldres boende ägs inte av en specifik aktör eller organisation, utan berör många. Därför krävs en samverkan mellan aktörer för att nå en bra helhetslösning. Inom ramen för försöksverksamheten fanns det formulerade mål kring förbättrad samverkan mellan de organisationer som på ett eller annat sätt har ansvar för äldres boendesituation, bostadsföretag, fastighetskontoret, äldreomsorgen med flera. ■

5. Syfte och metod

Syftet med utvärderingen var att följa och beskriva försöksverksamheten Gôbra för äldre. Utvärderingen har utgått från följande frågeställningar:

- Har projekten bidragit till försöksverksamhetens övergripande målsättningar? (förbättrade boendemiljöer för personer 80+ och deras anhöriga)
- I vilken grad har respektive projekt nått sina målsättningar?
- Hur har respektive projekt arbetat för att nå sina mål?
- Hur påverkades resultatet av samverkansfaktorer?

Utvärderingen genomfördes som en kombination av extern och intern utvärdering. Den externa utvärderingen genomfördes med hjälp av intervjuer, observationer av projektmöten och aktiviteter, samt läsning av bloggar och övrig dokumentation från projektet. Intervjuer genomfördes med samtliga projektledare, några delprojektledare, äldre hyresgäster, anhöriga samt kommunpolitiker.

För att bidra till lärande under projektets gång ingick även en intern utvärdering. I den genomförde projektledare, delprojektledare och projektmedverkande en självutvärdering. Dessa självutvärderingar har sammanställts och även legat till grund för den externa utvärderingen. För mer information om de metoder som har använts se bilaga 1. ■

6. Resultat från självutvärderingen

Självutvärderingen genomfördes vid tre tillfällen under projekttiden. Projektledarna hade ansvar för att hålla i en gruppdiskussion vid varje tillfälle (se även avsnittet om metod). Vid tillfälle 1 och 3 delades även individuella enkäter ut som fylldes i av projektdeltagarna och projektledarna.

Projekt 1 handlade om att inventera och matcha boende

Projekt 2 handlade om enkla förbättringar i allmänna utrymmen och utemiljöer

Projekt 3 handlade om att bygga om/renovera badrum

Projekt 4 handlade om vardagsteknik för äldre och anhöriga

Tillfälle 1: hösten 2011

Vid det första utvärderingstillfället hade alla projekt kommit igång, men hade nått olika långt utifrån vad som var planerat. Både externa och interna faktorer försenade. Till de externa faktorerna hör att det behövde invänta politiska beslut, beslut i extern organisation, beslut från chefer, beslut om medverkan från anhöriga med mera. Interna faktorer handlade om byte av projektledare och projektmedverkande. Dessa personbyten innebar att projekten tappade lite fart, till dess att de nytillkomna blev förtrogna med projektet.

De flesta hade fått nya samarbetspartners och nätverk med projektet. Samarbetet hade bidragit till nya kunskaper och förväntades innebära effektiviseringar framöver. Trots att många organisationer ingick i projektet, önskade de samarbete med fler. Exempelvis önskades samarbete med stadsbyggnadskontoret, AB Framtiden, hyresgästföreningen och invandrarorganisationer.

Lärdomarna från projektet handlade om betydelsen av engagemang, konkretisering exempelvis genom att filma. Viktigt var också att avsätta tid till projektet och att uppmuntras ”tänka utanför ramarna”. Projektet förväntades gagna äldre personer genom ökade kunskaper hos personalen. Dessutom fanns förhoppningar om att projektet skulle kunna bidra till ökad likvärdighet över stadsdelarna och en samsyn kring vad som var bäst för äldre personer. Flera projektledare önskade mer samarbete mellan delprojekten och att processledningen hjälpte till med att påminna om syftet med projektet. Dessutom önskades mindre krav på administration.

Tillfälle 2: våren 2012

Vid det här tillfället lämnade tre av fyra projekt in en självutvärdering. Projekt 3 saknades. Precis som vid hösten 2011 påverkades projekten av både interna och externa faktorer.

Projekt 1 fick vänta länge på att politikerna skulle fatta beslut om handlingsplanen för äldre boende, vilken innehåller en kommunal subvention till trygghetsbostäder. I februari 2012 fattades det beslutet efter bordläggningar i både fastighetsnämnden och kommunstyrelsen. Beslutet var viktigt för att projekt 1 skulle kunna arbeta vidare med några av sina delprojekt. Ett delprojekt (Statistikblad om äldre och boende) var dock redan avklarat.

För övrigt upplevde projektledaren att arbetet fortskred som förväntat. De hade beställt en enkätundersökning om äldres inställning till sitt nuvarande boende och till trygghetsbostäder som var klar. Kontakter hade tagits med den privata fastighetsägarföreningen och med AB Framtiden. En lärdom var att ett projekt som Görbra kunde visa på behov, vilket kunde bidra till det politiska beslutsfattandet.

Processer

Projekt 2 hade genomfört mycket av det de hade planerat, till exempel installerat dörröppnare på Stackmolnsgatan, genomfört en tillgänglighetsinventering på Bankogatan och byggt upp en uteplats på Prästgårdsängen. De upplevde mindre entusiasm nu än i början av projektet och det var ganska dålig uppslutning vid möten och aktiviteter av olika slag.

Projektet hade påverkats av en del oväntade förändringar. Dessutom hade det skett personbyten på flera poster sedan start. Ett delprojekt hade flyttats från en fastighet till en annan, vilket innebar att det i princip behövde börja om från början. Ett annat delprojekt genomförde inte den planerade upprustningen av en gemensamhetslokal pga. av att det saknades underlag för det, utan skapade i stället en uteplats.

Projekt 4 upplevde fortsatt entusiasm i projektet. De hade träffats oftare än de andra

projekten och bestod också av en större projektgrupp. De upplevde att de hade lärt sig nya saker av varandra. Till svårigheterna hörde att det hade varit svårt att få kontakt med samarbetspartners. De hade blivit besvikna över problem kring den tänkta lokalen för den planerade visningsmiljön. De upplevde inget tydligt stöd från personer i beslutsfattande position.

Samverkan

Samarbetet upplevdes enbart som positivt i projekt 2. Svårigheterna handlade om att åtgärderna inte hade varit tillräckligt konkreta från början. Projektet hade haft mycket kontakter med andra organisationer via bomässor och seminarier och även via bloggar. Samverkan med äldre hade skett via enkäter. Projektdeltagarna upplevde samarbetet med äldre som svårt eftersom de utgår från sitt individuella perspektiv.

Projektet saknade samarbete med projekt 4, anhörigstödsprojektet. I fråga om nya samarbetspartners hade ett av delprojekten haft kontakter med hyresgästföreningen. Projektet önskade även etablera mer samarbete med privata fastighetsägare.

Projekt 4 hade den mest omfattande kontakten med äldre och anhöriga av de fyra projekten eftersom flera av projektdeltagarna arbetade med dessa målgrupper i sitt dagliga arbete. De hade även haft kontakt med personal i samband med fokusgrupper och utbildningar. De upplevde ett ökat samarbete över stadsdelsgränserna under den här projekttiden. Dessutom hade ett nytt samarbete med en privat vårdcentral kommit till stånd. De saknade däremot samarbete med invandrarföreningar.

Lärdomar

Lärdomarna var att ett projekt av det här slaget kan bidra till att frågor uppmärksammas, exempelvis tillgänglighetsfrågan i ett bostadsföretag (Projekt 2). En annan lärdom var att det är nödvändigt med förankring internt i organisationen för att det ska få genomslagskraft (Projekt 2). Dessutom att det är nödvändigt med stöd från ledningen för att man ska kunna genomföra det som var planerat (Projekt 4). Andra lärdomar var att det ibland är personalen som har de största fördomarna (snarare än de äldre eller anhöriga) (Projekt 4).

Stöd från projektledningen

Projekt 2 och 4 ville träffa de andra projekten någon gång per år. Ett förslag var att processledarna skulle ordna en ny busstur ut till områdena som var med i projektet. Ett annat förslag var att Senior Göteborg skulle reda ut frågan om finansiering av automatiska dörröppnare som en generell bostadsanpassning och undersöka möjligheterna att skapa en Göteborgs-överenskommelse.

Projekt 2 efterlyste en allmän föreläsningsserie för fastighetsägare, kommun, hyresgästföreningen med flera, kring belysning, kontraster, dörrautomatik och enkla grundregler kring tillgänglighet.

Tillfälle 3: hösten 2012

Vid det här utvärderingstillfället deltog endast projekt 2 och 4 eftersom de andra två projekten var avslutade.

Projekt 2

Processer

Projekt 2 hade bara träffats en gång under hösten. En träff ställdes in för att den låg för nära en nätverksträff. Delprojekten befann sig i olika faser. Några var färdiga sedan i våras, medan ett hade fått vänta med att genomföra sina åtgärder pga. stamrenoveringar i samma fastighet.

Projektet befann sig i slutfasen. Delprojektledarna hade ägnat tid till att skriva slutrapporten, lämna uppgifter till den ekonomiska utvärderingen och att knyta ihop säcken. Projektledaren hade ägnat tid till att göra en film och att skriva en vägledning från projektet.

Samverkan

Projekt 2 upplevdes ha bidragit till nya nätverk, vilket underlättar framtida kontakter. Deltagarna upplevde att de i stort sett hade haft ett bra samarbete, men att de som hade blivit klara med sina delprojekt inte var lika engagerade längre och därför inte kom till de gemensamma aktiviteterna.

Samverkan inkluderade även äldre personer. Samtliga delprojekt hade haft kontakter med äldre hyresgäster i sina fastigheter som hade deltagit i enkätundersökningar, studiebesök med mera. Samverkan uppfattades vara viktig för att underlätta för kunderna och för att det fanns mycket att lära sig av varandra. Att skapa förståelse mellan fastighetsägare, kommuner och hyresgäster sågs också som en angelägen uppgift.

Lärdomar

Projekt 2 upprepade några lärdomar från det förra utvärderingstillfället: Att projektet kräver tid, engagemang och förankring i den egna organisationen innan projektet startar. En ny lärdom var att det var viktigt att de som ingick i projektet hade mandat att fatta beslut inom sitt område. En annan lärdom var att hyresgäster uppskattar att vara med i projektet, även om det innebär arbete för dem.

De hade lärt sig att små åtgärder kunde göra stor skillnad utan att kosta så mycket.

En annan infallsvinkel var att det var viktigt att vara medveten om att allt kostar. Frågan är vem som ska betala? Det de såg som framgångsfaktorer i projektet var:

- Samverkan mellan olika organisationer. ”Vi behöver samverka mer för bättre resultat, för ett mer effektivt arbete.” ”Att lära av varandra.”
- Att den äldre hyresgästen är delaktig.
- Att ha acceptans i den egna organisationen.
- Prestigelöshet/tillit.
- Att ha ”commitment” till projektet.

Projektets måluppfyllelse

Deltagarna i projekt 2 tyckte att projektet hade bidragit till Gôrbras projektmål om ökad tillgänglighet och i viss mån teknikstöd. Dessutom att projektet hade inneburit att de som organisationer hade kommit närmare varandra. En reflektion var att de inte behövde göra på samma sätt för att det skulle bli bra i boendemiljöerna.”Alla behöver inte göra lika. Olika förutsättningar kräver olika lösningar.”

Projektets fortlevnad

Deltagarna i projekt 2 trodde att erfarenheter och kunskaper från det här projektet skulle komma att tas tillvara inom fastighetsbolagen, men ha svårare för att nå ut i stadsdelarna. De såg sig själva som ambassadörer för enkla förbättringar och att de kunde sprida kunskaperna vidare inom sin organisation.

Det var en spännvidd mellan dem som såg positivt på möjligheten att arbeta vidare med enkla förbättringar i bostadsföretaget, och de som inte trodde att det skulle leda till något mer än ”en exempelsamling”. Intresset för enkla förbättringar påverkades av möjligheten att skapa trygghetsboende inom allmännyttan. Representanten för det privata bostadsföretaget såg att vinsterna med sådana här förbättringar behövde vara tydliga, för att kunskaper om enkla förbättringar skulle ha möjlighet att nå ut.

Kunskaperna från projektet förväntades kunna leva vidare i arbetet med Äldres boende, vilket är en handlingsplan som kommunen har tagit beslut om på central nivå. Dokumentationen i form av olika medier (film och i skrift) ansågs underlätta den fortsatta kunskapsspridningen om enkla förbättringar.

Projekt 4

Processer

Deltagarna i projekt 4 upplevde att projektet var i slutfasen. Många var glada över att de hade fått en lokal för visningsmiljön i väster innan projektets slut. Denna visningsmiljö invigdes under hösten 2012. Under det senaste halvåret hade projektledaren slu-

tat, vilket en av deltagarna upplevde som negativt och att det hade lett till att projektet tappade fart. En annan deltagare reflekterade över att deras projektmöten nog hade kunnat vara lite mer strukturerade.

Samverkan

De flesta såg positivt på samverkan inom projektet. De uppskattade att ha fått träffa personal från andra stadsdelar. ”Bästa samarbetet. Vi har haft gemensamma möten och detta har sammansvetsat oss. Det känns inte som att vi är två olika organisationer utan en.”

De äldre hade varit involverade i projektet. De hade till exempel bjudits in till visning av smarta ting och hjälpmedel. De tyckte att samarbetet var viktigt för att få reda på hur de äldre använder produkterna. Samarbetet inom verksamheten och med andra stadsdelar innebar också det ett lärande. ”Viktigt för att alla medborgare ska få likvärdig service och hjälp.”

Lärdomar

Precis som vid det förra utvärderingstillfället, lyfte de fram betydelsen av stöd från sina chefer. De hade också lärt sig att det tar tid att bygga upp ett samarbete. En person reflekterade över att det var viktigt att förhålla sig öppen till kunskap. ”Att det vi tror oss veta och kunna inte är hela sanningen.” De hade fått nya kunskaper både från äldre personer och från de andra projektdeltagarna. Framgångsfaktorerna för projektet handlade om samverkan, kunskaper om ämnet och en tydlig struktur och organisation för projektet.

Projektets måluppfyllelse

De uppfattade att projektet hade bidragit till att tillgängliggöra teknikstöd genom visningsmiljön.

Projektets fortlevnad

Flera deltagare har dagligen kontakter med pensionärer och anhöriga och såg en självklar möjlighet att fortsätta sprida kunskaper från projektet. ”Kommer att ha användning för kunskaperna i mitt dagliga arbete – i råd, stöd och info till seniorer.”

Projektets kunskaper förväntades föras vidare genom fortsatt förankring i den egna stadsdelen. En person föreslog att de skulle ha kvar samarbetet över organisationsgränserna även efter projektets slut.

Sammanfattande reflektion

De fyra projekten i Gôrbra för äldre var olika till sin karaktär. Det som var gemensamt för dem var att de syftade till ett lärande och att de bars upp och skapades av personer som medverkade inom ramen för sin yrkesroll. Där det finns människor uppstår processer.

Varje projekt och delprojekt hade målsättningar som de skulle försöka uppnå under projekttiden. Möjligheterna att skapa en känsla av att arbeta i ett gemensamt projekt påverkas av dem som deltar i projektet. Om de byts ut förändras gruppdynamiken (Granström, 2006). Det var också många byten av personer i projekten under de två år som försöksverksamheten pågick. I projekt 4 rörde det sig om byte av projektledare vid två tillfällen. Både projekt 2 och 3 ruckades vid flera tillfällen av att deltagare eller hela delprojekt byttes ut eller förändrades.

När försöksprojektet hade pågått i nio månader fanns det en otålighet bland några av projekten. De hade stött på hinder som gjorde att de inte kunde komma vidare så snabbt som de hade tänkt sig. Den otåligheten hade minskat ett halvår senare när den andra självutvärderingen genomfördes. Då var smekmånadsperioden över och i ett av projekten hade entusiasmen falnat. Det gällde dock inte alla projekt. Vid det andra utvärderingstillfället hade fler delprojekt lyckats genomföra delar av det som var planerat och var mer nöjda. Vid det tredje och sista tillfället var projekten däremot i slutfasen, vilket innebar att de var redo att knyta ihop säcken och ägnade sig mer åt att reflektera över vad som hade hänt i projekten.

De flesta var nöjda med samverkan i projektet och upplevde att de hade lärt sig mycket genom att samarbeta med personer från andra organisationer. Deltagarna i projekt 4 såg även en möjlighet att arbeta mer effektivt och likartat över staden framöver med hjälp av det kontaktnät som de hade byggt upp. De flesta såg positivt på möjligheterna att implementera kunskaperna från projektet när det var slut.

De svårigheter som projekten drabbades av, förutom förändringar av projektledare och projektmedverkande, handlade om brist på ömsesidigt intresse i delar av försöksverksamheten där delprojekten hade nått olika långt. En konklusion är därför att stora skillnader i projektfas mellan deltagare, kan leda till att de som har nått längst redan har lärt sig en massa på vägen och inte har lust att dela med sig, utan att få så mycket tillbaka. Generellt sett handlar det om med vilka ögon man går in i ett projekt. Om man gör det av egen nytta eller för kollektivets (projektets) bästa? Den här aspekten av projekt kan vara bra att vara medveten om i framtida projektplanering, för att främja ett ömsesidigt utbyte mellan projektdeltagare. ■

7. Resultat från den externa utvärderingen

Process- och projektledarnas perspektiv

Projekt Gôrbra leddes av två processledare vid Senior Göteborg. Senior Göteborg är en del av stadsledningskontoret som har centrala funktioner i förhållande till Göteborgs Stad som är uppdelad i tio stadsdelar. Processledarna samordnade försöksområdesprojektet som bestod av fyra stora projekt.

Dessa leddes till en början av fem projektledare. Projekt 4 hade i starten två projektledare, men ändrade sin organisation efter ett halvår så att det blev en projektledare även för det projektet. Under varje projekt fanns det dessutom delprojektledare för varje delprojekt (för en fullständig redogörelse, se projektrapporten).

Ingångsvärden, förutsättningar

Initiativet till projektet kom från Senior Göteborg. De hade haft i uppdrag att skriva fram ett tjänsteutlåtande om äldres boende till kommunstyrelsen. När Hjälpmedelsinstitutets utlysning om försöksområdesprojekt kom, såg de en tydlig koppling mellan den och strategin för att främja äldres boende.

De organisationer som kontaktades för en medverkan i projektet hade de kontakt med sen tidigare. Även om de funderade över att inkludera fler, kom ansökningstiden att bli en gräns. De hade t.ex. haft tankar på att även involvera HSB. Ett kriterium för vilka organisationer som kom med i projektet var också huruvida de bidrog i skrivandet av projektansökan.

Även om det var mycket arbete med att skriva ansökan, som tog en del av semestern i anspråk, fanns det en positiv drivkraft bakom det valet. Projektet förväntades innebära ett roligt arbete.

Jag tänkte såhär att om vi söker pengarna, så får jag så mycket roligare på

mitt arbete sedan. /.../ Det som är speciellt med det här projektet för mig är, äntligen så får vi prova saker. (processledare, juni 2011)

Dessutom byggde projektet på kunskaper som de hade sedan tidigare.

Det jag känner som har varit en styrka, det är att vi inte hoppar hit och dit utan att vi bygger på den samlade kunskapen. (processledare, juni 2011)

Processledarna var medvetna om att projektets målsättningar var högt ställda. Det är svårt att skapa förutsättningar för samsyn över olika verksamheter och organisationer.

Samsyn är ju alltid svårt, man har olika perspektiv... det handlar ju om att få, hur är det vi skrivit? Kunskapsutveckling och skapa förutsättningar. (processledare, juni 2011)

Det fanns också en medvetenhet om att projektet var stort och att det skulle bli en utmaning för dem att försöka hålla ihop det.

Jag tycker ju det är jättebra att man får jobba så på bredden... men det blir ju att vi får ta på oss och se till att det blir en helhet av projektet. Så att det är ju en sådan roll och det tycker jag är roligt. (processledare, juni 2011)

Vad såg de för svårigheter ett halvår efter start?

Externa faktorerers påverkan

Externa faktorer som påverkade projektet var till exempel stadsdelsomvandlingen som innebar stora förändringar av äldreomsorgens organisationer. Den nya organisationsstrukturen för staden innebar att sektorschefer tillsattes med ett bredare uppdrag än vad äldreomsorgens chefer tidigare hade haft. Sektorscheferna för kommunens äldreomsorg och hälso- och sjukvård, fick även ett befolkningsansvar.

Vi har ett nytt uppdrag i stan och det är att se till staden som helhet... de här sektorscheferna vet ju att det är deras uppdrag, men dom vet ju inte riktigt hur de ska jobba med det. (processledare, juni 2011)

Detta uppdrag innebar ett ansvar även för de äldre som inte var inskrivna i kommunens hemsjukvård eller äldreomsorg, men cheferna var inte tillräckligt varma i kläderna för att veta hur de skulle arbeta utifrån sin nya roll. Organisationsförändringarna i staden

innebar även chefsluckor, chefsbyten och oklarheter för personalen om hur de skulle arbeta. Flertalet av stadsdelarna slogs samman och skulle integreras med varandra under projektets gång. Dessutom pågick nedskärningar på många håll.

Okklarheter om uppdrag och roller

Några av projektledarna hade inte arbetat i den rollen tidigare, utan hade utmaningen att ikläda sig den rollen samtidigt som projektet pågick.

Nej, jag har inte det. Så det är helt nytt för mig, men det känns jätteroligt och spännande. Men det är mycket nytt, kan jag säga. (projektledare, juni 2011)

Alla förstod inte heller syftet med projektet när det startade. De som inte hade varit med och skrivit ansökan låg efter de andra personerna och organisationerna i att förstå projektets utgångspunkter.

Sedan ska ju stadsdelsförvaltningarna, som bara har sagt, ja vi hänger på, vi är med på detta och vi ska bidra med resurser. Men dom har ju inte varit med i det där gnotiga arbetet som gör att man börjar tänka och så på samma sätt, utan det var ju framför allt fastighetsägarna som vi jobba ihop med, med undantag för fyran (projekt 4). (processledare, juni 2011)

För mycket krav på administration

Några projektledare tyckte att det var för mycket fokus på det administrativa i början av projektet och att det minskade arbetsglädjen.

Vi var definitivt inte redo att skriva den (projektplanen) när vi skulle göra det. Och sedan är det så svårt också när man... vi fick ju en mall och så fyllde man i så gott det gick, men sedan, helt plötsligt så ändrade ju dom sig. (projektledare, juni 2011)

En av processledarna reflekterade självkritiskt över uppstarten av projektet. Det finns en risk med att ha för mycket krav på projekten för tidigt. Hon hade hellre sett att projekten hade fått större frihetsgrader från början och fått skapa sina projektplaner när processerna väl var igång.

... sedan kom projektplanerna när dom inte ens har fått upp sina projekt. /.../ Det blev väldigt torrt i början och jag tror att man behöver ha lite saft eller lite kött på benen, för att man ska tycka att det torra är roligt. Det

får inte bli för mycket bara sådana här praktiska saker med att nu ska vi kommunicera, och nu ska vi ta hand om ekonomin och nu ska vi göra projektplaner.

Vad var viktigt för att projektet skulle lyckas nå sina målsättningar?

Relationen mellan process- och projektledare

I intervjuerna fick process- och projektledarna även frågan om vad de såg som viktigt för att projektet skulle bli så bra som möjligt. En av processledarna såg sin roll som coachande, att hon skulle coacha projektledarna för att projektet skulle nå sina resultat.

Vi ska liksom vara coachande och stödjande till de olika projektens processer helt enkelt. Och stödja framåt, till exempel genom sådana här inspirationsdagar. (processledare, juni 2011)

Samtalen med projektledarna gav olika bilder av vad de behövde för att arbeta utifrån sin roll. En behövde tydligare klarhet i hur hon skulle arbeta. Det var främst betingat av att rollen var ny för henne. En annan projektledare arbetade i stället med oklarheter om rollfördelningen i projektet. För hennes del var det viktigt att få tydligare mandat och arbetsro för att de skulle kunna komma igång ordentligt med projektet.

För det projekt som arbetade med inventering och matchning, handlade processerna mycket om att flera delprojekt var beroende av fastighetsägarna. Projektet arbetade med att hålla sig à jour med deras diskussioner och att i möjligaste mån stödja deras beslutsfattande.

Det var ingen av projektledarna som gav uttryck för att de behövde mer stöd från processledarna, utan uppfattade att de skulle ha som uppgift att samordna insatserna och skapa gemensamma aktiviteter. En processledare ansåg, vilket låg helt i linje med detta, att det var viktigt att hålla sig i bakgrunden och inte lägga sig i för mycket.

Man ska inte lägga sig i för mycket. Att man är van vid att jobba med projekt och ... har man gett ansvaret till någon så är det en balansgång. (processledare, juni 2011)

De kunde få höra kritik om de andra projekten, vilket blev en pedagogisk uppgift att hantera. Följande citat handlar om spin-off-mötet våren 2011 då det gjordes studiebesök i de olika områden som var med i projektet. Några framförde kritik mot renoveringarna på en av adresserna.

Vi är ju inga poliser. Dom vet. NN vet ju vad det är som behövs. Det var ett par stycken som kom fram till mig och sa, men så här kan man ju inte göra! Varför är dom med? (processledare, juni 2011)

Öppenhet, nyfikenhet och gemensamt ansvar

En processledare upplevde att det fanns goda förutsättningar för att projektet skulle bli bra. Det var god stämning och en nyfikenhet hos dem som var med på spin-off-dagen våren 2011.

När vi var på utflykten var det väl god stämning och folk var jättenyfikna? Sedan var det väl en och annan som ställde en lite vass fråga så, men jag tror att alla är väldigt öppna och vill lära och lyssna. (processledare, juni 2011)

Processledaren uttryckte som ideal att alla skulle känna delaktighet, för att skapa en känsla av gemensamt ansvar för projektet.

Alla känner att de nästan kan säga att det är tack vare mig som det blev såhär. Det är ju det som ger mest framgång, alltså när man gör någonting ihop. (processledare, juni 2011)

Hon önskade också att äldre personer skulle involveras i projektet.

Att vi gör det nära de äldre, alltså att dom är med på den här resan, det tror jag är jättebra. Så som hon NN har jobbat liksom, att vara närvarande. (processledare, juni 2011)

Lärdomar hösten 2012

Alla process- och projektledare som intervjuades i slutet av projekttiden var nöjda med vad projektet hade lyckats åstadkomma. De tyckte det hade lett till konkreta förändringar och lärdomar. Lärdomarna handlade om projektet som helhet, om projektets processer och om betydelsen av samverkan.

Ja alltså framgångsfaktorerna har ju varit att vi har varit den projektgruppen vi har varit tycker jag. Att man har haft en sådan bred kompetens /.../ som ändå har kunnat, på något sätt koka ihop det här då. Det har väl gett jättemycket faktiskt, tycker jag. Det är det som är det absolut... (– Den viktigaste faktorn?) Ja absolut. (– Det där med samverkan och dela med

sig av olika kunskaper?) Ja, samverkan mellan hemtjänst eller stadsdelsförvaltningen, arkitekt och bostadsbolaget och även fastighetskontoret då. (projektledare, aug 2012)

Någon tyckte att projektet hade varit för stort och komplext i och med att det innehöll många olika organisationer och processer på olika nivåer att det var svårt att hålla ihop.

En av processledarna tyckte att de skulle ha arbetat på ett annat sätt vid starten av projektet och ångrade att de ställde så mycket krav på struktur och administration i början. Den andra processledaren menade att det var anslagsgivarens krav som ställde till det.

En annan gång tänker jag så här, om det hade upprepats, om man hade kunnat göra om det, att man hade kanske försökt deala med Hjälpmedelsinstitutet, egentligen innan man ingår avtal.

En projektledare tyckte att det hade varit svårt att sitta på två stolar samtidigt, att både arbeta i projektet och i sin ordinarie organisation med i stort sett samma uppdrag. Det var svårt att arbeta i projekt utifrån arbetet i en linjeorganisation. En annan projektledare hade lärt sig saker om projektledning. Till exempel om betydelsen av motivationsarbete och att man inte kan vara nog tydlig för det finns ändå alltid en risk att uppfattas på olika vis.

Betydelsen av att ha ledningsnivån med i ett projekt för att det ska hända något, var många inne på i intervjuerna. En av projektledarna hade ägnat mycket kraft åt att få med sig en chef utan att lyckas. Så här med facit i hand såg hon en möjlighet att i stället gå via personalen.

En delprojektledare hade fått många nya kontakter via projektet och hade lärt sig mycket, men upplevde att han hade lurats att tro att projektet varit mycket mindre än vad det var när han väl hade tackat ja till det. Projektet hade tagit mycket mer tid än han förväntade sig.

Hinder och svårigheter

Projekt Gôrbra innehöll, som alla projekt, oväntade förändringar. Några sådana inslag var byten av projektledare och delprojektledare samt förändringar av projektmedverkande. Detta innebar att projektet tappade styrfart, eftersom det behövdes tid för de nya personerna att sätta sig in i projektet. Dessutom gjordes ett byte av fastighet inom projektet om enkla förbättringar, samt två byten av fastigheter inom badrumsprojektet. Detta bidrog till förseningar och badrumsprojektet behövde längre tid för att fullföljas, jämfört med vad som var planerat.

En svårighet som uppstod inom ett projekt var att projektledare och delprojektledare drog åt lite olika håll. Mötena upplevdes mer som till för avrapportering vilket inte kändes så meningsfullt. En av deltagarna i projektgruppen upplevde att projektledaren drevs av en egen agenda. Han var missnöjd med att han inte fick ut det som det hade förespeglats i samband med ansökan. Han gick inte med i projektet av ideella skäl. *”Ja men det var ju därför vi gick med, det var ju inte det här (suck), det stora hjärtat, om du förstår vad jag menar.”*

En representant för ett bostadsföretag tog upp att kundvårdssidan och fastighets- sidan inom företaget borde samarbeta mer. Båda sidor var med i projektet, men delprojektledaren upplevde att det fanns ett osynliggörande av den kunskap som hon från kundvårdssidan kunde erbjuda på den andra sidan.

Några hinder handlade om samverkan med organisationer som inte var projekt- ägare. En projektledare hade erfarenheter av att det var svårt att involvera yrkesgrup- per som inte såg sin roll i projektet. I hennes fall hade de behövt få en tätare kontakt med biståndsbedömarna för att implementera kunskaperna från projektet, men hade inte lyckats få med dem.

Projektledarna förväntades skriva rapport. En projektledare tyckte att det var ”segt” eftersom det inte hörde till hans ordinarie arbetsuppgifter. Han hade inte gjort det sen han tog sin examen och det tog mycket mer tid än han hade räknat med.

Möjligheter

Det var några intervjupersoner som tog upp det faktum att fastighetsägarnas diskussion om matchning mellan bostaden och hyresgästens behov, hade lett till ett beslut om att allmännyttan inte skulle särbehandla någon grupp utan strikt gå på kötid. En projekt- ledare såg ändå en möjlighet att fortsätta den diskussionen utifrån det samverkansavtal som finns med fastighetsägarna rörande personer med särskilda behov.

En delprojektledare som representerar allmännyttan såg en möjlighet i att använda redan bostadsanpassade lägenheter till nya hyresgäster med särskilda behov. Ett hinder var att de inte hade någon överblick över vilka bostäder det rörde sig om.

Samma person såg en möjlighet i att ”smyga in generella tillgänglighetsförbättringar i samband med renoveringar”. För att företaget skulle kunna arbeta på det sättet kräv- des en intern samverkan, en lokal samverkan (med distriktet) och en öppenhet för ny- tänkande. Hon tyckte också att de som fastighetsägare borde arbeta mer uppsökande för att uppmana hyresgästerna som har behov av en tillgängligare bostad att flytta.

På nåt sätt jobba liksom lite mer med kundvård, kanske lite mer upp- sökande verksamhet tror jag. På ett annat sätt, inte bara hänvisa till Bo- plats.

En generell möjlighet för att nå ut med kunskaper som nämndes var att hitta exemplen och kommunicera dessa till dem som är berörda.

Framtiden – om implementering av lärdomarna

Implementering i staden

Lärdomar från projektet kan leda till förändringar inom ramen för de ordinarie organisationerna. Senior Göteborg rapporterar till kommunstyrelsen och ger förslag på åtgärder ur ett helhetsperspektiv. Ett förslag kommer vara att inrätta en ny funktion med information till äldre som funderar på att flytta. För övrigt sågs implementeringen av handlingsplanen för Äldres boende som en självklar fortsättning på arbetet efter projektets slut. En synpunkt var att det var allas ansvar att implementera lärdomarna från projektet. En svårighet i det arbetet var fastighetsägarnas starka fokus på ekonomin.

Implementering i äldreomsorgen

En av projektledarna såg försvårande omständigheter i de ekonomiska åtstramningarna som hade drabbat äldreomsorgen. Likaså att kraven på evidens kunde försvåra införandet av ny teknik i äldreomsorgen. Intresset för att införa ny teknik berodde mycket på chefernas prioriteringar och alla var inte lika öppna inför det.

Implementering i bostadsföretagen

Om kunskaperna ska kunna leva kvar, ansågs det vara viktigt att det som förmedlades var enkelt och uppfattades som värdefullt. En delprojektledare såg bristande förankring internt i organisationen som ett hinder för implementeringen av kunskaperna. För att nå längre borde kundsidan och fastighetssidan samarbeta mer. En möjlighet skulle kunna vara att göra det obligatoriskt att ha kundperspektivet med i alla underhållsprojekt. I dagsläget var hon själv förhindrad att beställa produkter som hade med fastigheten att göra, utan att ha fastighetssidans godkännande. Men cheferna måste prioritera detta för att det ska hända något.

Hon (chefen) tycker inte det ligger på våran avdelning, utan det är liksom ett fastighetsprojekt.

Hon såg också ett behov av enhetlighet inom företaget, att alla projektledare arbetade på ett likartat sätt med tillgänglighet. Hon hade själv försökt påverka personalavdelningen att köpa in utbildning om belysning. Det är inte alltid ekonomin som försvårar implementeringen av nya synsätt, utan det handlar ibland om okunskap. Projektledarna som arbetar med renovering skulle behöva en prioriteringslista där även tillgänglighet fanns med. *”Många refererar ju bara till sig själva och till, liksom sin gamla mamma.”*

Sammanfattande reflektioner

De som arbetade med projektet hade alla sina ingångar i det. De som tog initiativ till projektet gjorde det som en fortsättning på något som de hade arbetat med tidigare. För andra var det nytt att arbeta med projektets frågor kring tillgänglighet, teknik och gemenskap.

Projektet innehöll en rad olikheter. Det innehöll olika organisationer, olika huvudmän, olika yrkesgrupper, olika människor och olika motiv till att medverka. Därmed fanns det potentiella konflikter inbyggda i projektet. Sådana skillnader skapar samtidigt möjligheter till lärande.

Frågan om äldres boende är bred. Den berör många olika samhällsaktörer och organisationer och går på tvärs över organisationer. Problemet är att organisationer inte är ordnade efter tvåra frågor. Därför är projektets fokus på samverkan relevant.

Några av projekten har arbetat mycket med samverkan, men det förefaller som att den mest naturliga formen av samverkan har ägt rum inom ramen för delprojekten. Där har det funnits tydliga motiv till samarbete kring ett konkret problem. Samverkan över gränserna mellan delprojekten har inte varit lika självklar. Frågan är vad de skulle dela mellan varandra? Varje delprojektledare var upptagen av sina egna kunskapsfrågor och motiven till att dela med sig varierade.

Intervjuerna vittnar om att projektet har lyckats skapa nya lärdomar och praktiska exempel som kan tjäna som underlag för en fortsatt utveckling inom området. De hinder och möjligheter som projektet har varit med om har funnits på lika många nivåer som projektet har verkat på.

I ett försök att hantera detta breda och mångfacetterade projekt fanns det från början krav på ledning och styrning utifrån en och samma mall. Processledarna hade i sin roll att balansera mellan att stödja eller störa processerna i de olika projekten. I stället för att låta tusen blommor blomma och låta projekten utvecklas i olika riktning, fanns det från början ett krav på likriktning och gemensam struktur – vilket var beslut som fattades uppifrån och ned. Processledningen reflekterade i efterhand kring om detta var rätt strategi. Initialt var detta något som väckte reaktioner hos projektledare. Mot slutet var det emellertid inte något som dominerade upplevelsen av projektet.

”Jag är inte sådär helt övertygad om att man vill bli matad med nånting hela tiden.”

– Äldre hyresgäster om deras boendemiljö

Intervjuer genomfördes med åtta hushåll och tio personer när projektet hade pågått i cirka ett år. Frågorna handlade om hur de upplevde sin boendemiljö och specifikt vad de tyckte om tillgänglighet, gemenskap och eventuell erfarenhet av ny teknik i hemmet. Mot slutet av projektet (okt 2012) följdes dessa intervjuer upp med ett telefonsamtal om vad de tyckte om de förändringar som var på gång eller hade genomförts (se bilaga 1 för mer information om metod).

Vilka var intervjupersonerna?

Då två av intervjuerna var parintervjuer var det 10 personer som medverkade. En av intervjuerna genomfördes på Markmyntsgatan under den tid som Familjebostäder hade sitt projekt förlagt till den adressen. Tre intervjuer genomfördes med boende på Bankogatan och fyra med boende på Prästgårdsängen.

De intervjuade bestod av 8 kvinnor och 2 män mellan 65 och 88 år. Fyra var 80 år och äldre. Hälsotillståndet och funktionsförmågorna var inte relaterade till ålder. Även de yngre pensionärerna hade hälsoproblem. Fem intervjupersoner levde som ensamstående och fem levde i parförhållande. Några personer hade erfarenheter av tillgänglighetsproblem från att ha jobbat i hemtjänsten eller från att ha vårdat närstående med rullstol. För att ge en bild av vilka personer som intervjuades har två tabeller med information tagits med här nedan. Begreppet intervjuperson har förkortats till ip.

Tabell 1. Boende på Bankogatan/Markmyntsgatan

Ip 1	Ip 2	Ip 3	Ip 4
Par som är 65 och 70 år Bor i 2 rum och kök. Mannen har rollator, svaga ben, cirkulationsproblem. Har fått tröskelborttagning, dörröppnare till hissen och entrédörren, toaförhöjning, badbräda. Ingen hemtjänst.	Dam 70 år, änka Bor i 2 rum och kök. Har hjärtproblem, högt blodtryck, KOL, var förtidspensionär i ett tiotal år. Den bortgångna maken använde rollator och behövde hjälp med dusch pga. fallrisk. Han hade hemtjänst.	Dam 72 år, ensamstående Bor i 2 rum och kök. Har haft cancer, har stomi, reumatism, värk och KOL. Använder rollator utomhus. Duschpall. Har hemtjänst, städning var 3:e vecka.	Dam 88 år, änka. Bor i 4 rum och kök. Har KOL, ont i ryggen, svårt att gå längre sträckor pga. dålig cirkulation i fötterna. Använder käpp utomhus. Ingen hemtjänst.

Tabell 2. Boende på Prästgårdsängen

Ip 5	Ip 6	Ip 7	Ip 8
<p>Dam 82 år, änka.</p> <p>Bor i 3,5 rum och kök.</p> <p>Använder inga hjälpmedel.</p> <p>Skötte sin man i två år innan han dog. Maken var rullstolsburen de sista åren.</p> <p>Har kvar bostadsanpassningen (duschkabin) efter maken.</p> <p>Ingen hemtjänst.</p>	<p>Par som är 78 och 80 år.</p> <p>Bor i 5 rum och kök.</p> <p>Inga sjukdomar. Inga hjälpmedel.</p> <p>Ingen hemtjänst.</p>	<p>Dam 83 år, gift.</p> <p>Bor i 4 rum och kök med sin man.</p> <p>Maken har hörselnedsättning, har haft hjärtinfarkt. Han använder käpp.</p> <p>Ingen hemtjänst, men har beställt städning från städfirma.</p>	<p>Dam 74 år, ogift.</p> <p>Bor i 2 rum och kök.</p> <p>Har mycket värk, kotkompressioner, problem med knäna, förändring på gula fläcken mm.</p> <p>Besöker vårdcentralen varannan dag för omläggningar.</p> <p>Använder rollator utomhus, kryckkäppar, badbräda och griptänger.</p> <p>Hemtjänst, städning 1 gång/månad och hjälp med tvätt.</p>

Vad ägnade de sig åt på dagarna?

Intervjupersonerna var påfallande aktiva, men ägnade sig åt olika saker. Alla gick dock inte ut varje dag. När de var hemma ägnade de sig åt att läsa tidningen, lösa korsord med mera. En av intervjupersonerna som hade mycket värk, var hemma mer och ägnade mycket tid åt sjukvårdsbesök.

Det var skillnader mellan de boende i Örgryte och Högsbo i var de träffades. De som bodde på Bankogatan träffades i större utsträckning på träffpunkter än vad de boende på Prästgårdsängen gjorde.

Annars är vi uppe på Trevnaden två dagar i veckan och sedan har man träffat mycket, lärt känna mycket trevliga människor. Och vi är ute, vi gör trevliga saker och nu var vi ju och åt påsklunch i torsdags på Hakefjorden och åt god mat. (bor på Bankogatan)

De sociala skillnaderna gjorde sig också påmind i valet av aktiviteter. De boende på Prästgårdsängen spelade bridge, vilket ingen av intervjupersonerna på Bankogatan gjorde. På Prästgårdsängen var en man aktiv i ett ordenssällskap, medan en man på Bankogatan träffade andra på den närbelägna "spelhålan". Kvinnorna ägnade sig oftare åt handarbete, biblioteksbesök eller att träffa väninnor.

Trivsel och trygghet i bostaden och området

Alla utom en av intervjupersonerna trivdes bra i sitt nuvarande boende. Det som fick dem att trivas på Bankogatan/Markmyntsgatan var att de tyckte att det var ett bekvämt boende med hiss och med närhet till allmänna kommunikationer och affärer. Området upplevdes som lugnt. Dessutom finns naturen in på knutarna.

Jo vi trivs ju väldigt bra här faktiskt, det gör vi, i alla fall i detta huset, det är ju lugnt och stilla /.../ Det är nästan för lugnt.

Det som fick hyresgästerna på Prästgårdsängen att trivas var att området ligger nära centrum och allmänna kommunikationer, närheten till en stor park och att bostadsområdet är rent och lugnt. ”*trevliga människor, relativt centralt.*” En nackdel med boendet på Prästgårdsängen var biltrafiken utanför och att det är så långt till närmaste butik. Närbutiken i området hade slagit igen och de saknade möjligheten att ”*köpa en liter mjölk*” i närheten av bostaden. Det är backigt när man ska ta sig till närmaste affär och de allmänna kommunikationerna går ganska sällan. I det avseendet hade de boende på Bankogatan det bättre eftersom de bor i närheten av Axel Dahlströms torg som är försett med både bank, livsmedelsaffär, bibliotek och apotek.

Det var fler som uttryckte otrygghet av dem som bodde på Prästgårdsängen än på Bankogatan. Det kändes otryggt att förflytta sig från bussen in i huset efter mörkrets inbrott.

Många äldre ensamma damer, hur ska de komma hem, om de nu kommer med allmänna kommunikationsmedel? Då stannar ju bussen borta vid Kärralundsgatan. Ja, ska jag nu välja att bli överfallen i garaget, eller ska jag bli överfallen uppe på däckat?

En dam berättade hur hon brukade göra för att lura eventuella förföljare när hon gick från bussen.

Förr när jag var mer rörlig och klev av bussen brukade jag vinka upp till huset, låtsades att det fanns någon där som väntade på mig. /.../ Är rädd av mig, har råkat ut för saker som jag inte vill prata om. /.../ det finns inget ställe som är helt tryggt. (bor på Prästgårdsängen)

Det stora garaget i husets bottenplan upplevdes också som en otrygg miljö trots att den var utrustad med kameraövervakning.

Ja, man har kameror, men vad hjälper det, att man har en inspelad sekvens /.../ Jag har ju känt när jag har kommit hem då efter mina bridgetävlingar,

klockan elva eller sådär, parkerar bilen då. Och då känner man sig ganska ensam där nere, för där finns inga folk, och skulle det hända nånting. Det kan ju ligga någon bakom en annan bil och överfalla, då är man Guds lilla lamm alltså.

För en del hyresgäster var det skrämmande att gå ensam ner i källaren, medan andra uttryckte en rädsla över att vara ute när det var mörkt. Följande citat är från ett par som bor på Bankogatan.

Mannen: Så vågar hon inte gå ner till tvättstugan, hon vågar inte gå ner i källaren.

Kvinnan: Jag tycker det är äckligt att gå ner. För det är ju, först kommer du in i ett stort rum och sedan är det ju en dörr där som du ska öppna och så gå in i där, det är ju inte stort i tvättstugan heller.

Mannen: Men när vi kom hit så var det konstiga killar som var där nere i källaren.

Rädslan kan få konsekvenser för hur aktiva pensionärer är på kvällarna. En intervjuperson som var aktiv i föreningslivet påpekade att de hade tappat medlemmar på kvällsaktiviteterna. ”Varför kommer inte dom som vart med nu i 30, 40 år? Varför kommer dom inte? Jo men det är så himla enkelt. Folk vågar inte gå ut när det är mörkt, de känner sig osäkra.

En sak som påverkade upplevelsen av trygghet var om porten var låst eller inte. På Bankogatan var portarna bara låsta på kvällstid och där fanns det inte någon porttelefon, vilket innebar en osäkerhet om de skulle släppa in den som ringde på, om de inte väntade besök. På Prästgårdsängen var portarna alltid låsta och där fanns det porttelefoner att kommunicera med.

Även om tittögat på lägenhetsdörren ökar tryggheten, var det inte alltid lätt att se vem som stod utanför genom tittögat. Den automatiska belysningen i trapphuset på Bankogatan uppskattades för att den underlättade sikten. Ytterligare en aspekt som påverkar upplevelsen av trygghet och säkerhet, var huruvida ambulans och andra räddningsfordon kunde ta sig fram till huset. En av hyresgästerna påpekade att de nya fordonen inte kunde köra in i garaget på Prästgårdsängen pga. att taket var för lågt.

Man har gjort tester med ambulanstransporter och även då för handikappttransporter, de får stanna alltså vid infarterna till garaget, och idag finns det ju bara en infart, och den är ju här va. Den andra är ju stängd,

där kan ju inte bilar köra ut och in. Så detta är ett problem alltså, hur löser man det?

Samma person berättade att hyresvärden hade utrustat alla lägenheter med ett ”safety kit” som kunde användas i händelse av nöd.

Man har delat ut ett, man kan kalla det safety kit då, till alla lägenheter. Det består utav en ficklampa som inte är batteriberoende, utan det är en liten vev på den. Så snurrar man till, så lyser den ett tag, va. Den ficklampan gör ju det att man kan ju ta sig ut. Det finns ju en nödtrappa ner, så man kan gå trappan ner då.

Umgänge och gemenskap i boendet

De flesta umgicks inte med sina grannar. Grannkontakten sträckte sig oftast till att de hälsade och utväxlade några ord med varandra. De ville inte ”springa hos varann” och någon på Prästgårdsängen uttryckte det som att de var ”privata av sig”. De var inte heller intresserade av att bli aktiverade på den gemensamhetslokal som planerades.

Jag är inte sådär helt övertygad om att man vill bli matad med nånting hela tiden, aktivitet, det är nästan som dagis va. Utan i stället, där det finns ett väldigt stort behov, det är ju, t.ex. ensamma män... Det finns ingen som är så hjälplös som en ensam gammal man. (boende på Prästgårdsängen)

Några umgicks med någon av sina grannar. En av de boende på Bankogatan sa att de brukade ha ”lite koll på varandra”. De noterade till exempel om någon inte hade dragit upp persiennerna.

På Prästgårdsängen finns en gemensam lokal som vid tidpunkten för intervjun användes av hyresgästerna i huset och i viss mån av stadsdelsförvaltningen (verksamhet för personer med demenssjukdom). Från början var det tänkt att lokalen skulle rustas upp, men det beslutet ändrades när stadsdelsförvaltningen slutade använda den. I stället satsade hyresvärden på att rusta upp uteplatsen. Detta uppskattades av de intervjuade, även om de inte själva använde den så mycket.

Det är många människor, gamla här då som, sitter här hela sommaren. De har ingenstans att ta vägen, och det är inte det sämsta. Därför att då har man ju promenadområdena runt omkring här eller, grönområdena på gården, och så har man grillplatsen här och soffor och sånt. Det tycker jag är väl ordnat.

De som bodde på Prästgårdsängen upplevde att hyresvärderna tog ett ansvar för den sociala gemenskapen i huset genom att välja rätt hyresgäster som passade in. Som ett alternativ till att träffas i det egna huset fanns det träffpunkter både i Örgryte och i Högsbo. De boende på Bankogatan kunde till exempel ta sig till en dagcentral på Högsbohemmet medan de på Prästgårdsängen kunde gå till Dicksons hus. Nackdelen med Dicksons hus är att man måste klara av en brant backe för att ta sig dit. Det framgick också att intervjupersonerna valde bort vissa träffpunkter för att de inte kände sig tillräckligt gamla eller för att de hade annat umgänge som tillgodosåg deras behov av gemenskap.

Men jag tänkte, jag kommer tillbaka om 15-20 år, de är jättegamla dom och jag tycker det är jättebra att de går ner överhuvudtaget, de är himla gamla. Och vi har ju det där nere, biblioteket, Axelhuset vet du! (boende på Bankogatan)

Att ta sig in och ut

Samtliga intervjupersoner bodde i hus med hiss och flera av dem var medvetna om vad det kunde innebära att bo med sämre tillgänglighet. Någon hade arbetat i hemtjänsten, andra hade flyttat till den nuvarande bostaden med hiss efter en olycka med mera.

Det som upplevdes som ett hinder för att ta sig in och ut på Bankogatan var tunga dörrar. De önskade automatiska dörröppnare.

Ja för min del går det ju bra. Ska jag ha gäster som har rullator och har lite svårt med sina muskler så får jag ju gå ner och hjälpa, öppna, både hissdörr och... hissdörren här är väldigt trög jämfört med andra uppefter gatan. Men många har ju en sådan där knapp, så de som behöver, de har ju hjälp.

Det varierade hur de boende på Prästgårdsängen upplevde dörrarna. En av dem tyckte att de var tunga, medan andra tyckte att de gick bra att öppna.

Och det är det, man märker ju nu, med dörrarna, de här, dörrar blir tyngre och tyngre. Precis som det blir längre och längre ner till marken nu. (skratt)

För personer som använde rollator kunde det vara svårt att förflytta sig inne i fastigheten. En dam berättade att hon brukade hålla sig i väggarna när hon skulle ta sig till lägenheten efter att ha lämnat rollatorn i barnvagnsförrådet eftersom det inte finns några ledstänger att hålla sig i. När hon hade kommit in i hissen kunde hon inte sätta

sig ner på den nedfällbara pallen, eftersom hon inte klarade att resa sig upp utan handtag. Väl innanför lägenhetsdörren var det svårt att låsa om sig, eftersom låsvredet till ytterdörren var så trögt.

Den här damen låste fast sin rollator i barnvagnsförrådet. Men det hör till undantagen. Det vanligaste var att placera rollatorn i hallen, för att det saknades bra alternativ.

Att använda gemensamma utrymmen

Några av hyresgästerna hade en tvättmaskin i lägenheten. På Bankogatan var tvättstugan antingen belägen i källaren eller på entréplan. För dem som hade tvättstugan i källaren var det krångligt att behöva baxa ner tvätten nerför trapporna och omöjligt att ta sig ner med rollator trots att det finns en möjlighet att komma in från baksidan av huset. Den här kvinnan berättade om hur det var för dem som använde rollator.

Nej han kommer inte ner för trappan vet du med rollator. Och sedan är, om man säger själva, när du kommer in i tvättstugan så är det en liten trappa ner så, en liten avsats om du tänker dig./.../ men dom kommer ju inte ner med rullatorn. Även om du går runt och går in där, så kan du ju inte gå ner för den branta vet du. (boende på Bankogatan)

På Prästgårdsängen var tvättstugan placerad på entréplanet. Den beskrevs som fräsch och fin och det upplevdes som positivt att använda den. De som hade en egen tvättmaskin använde ändå tvättstugan för att tvätta sina lakan. En dam som använde rollator hade ingen tvättmaskin i lägenheten utan tvättade i tvättstugan med hjälp av hemtjänsten. Ett problem var att linorna hängde så högt att hon hade svårt att nå.

Till de gemensamma utrymmena hör också soprummen. Det var ingen som tyckte att det var besvärligt att slänga sina sopor. På Prästgårdsängen fanns sopnedkassen kvar, vilket upplevdes som bekvämt. De tyckte att det var svårt att behöva sortera sina sopor. ”*Men det är inte lätt för äldre personer att sortera, var ska jag nu lägga detta? och så vidare, va.*”

Förråden var placerade i källaren eller på vinden. Det fanns inte hiss till förråden i fastigheterna på Bankogatan eller Markmyntsgatan. De flesta hade uppskattat att ha bättre tillgänglighet till sina förråd. På Prästgårdsängen varierade tillgängligheten till förråden beroende på om de hade fått ett förråd som gick att nå från samma plan som garaget.

Det är litet, men det är okej, och vi är lyckligt lottade för att vi har direkt ingång ifrån det så kallade garaget då, men det är ytterligt få som har det, för att när vi bodde i 4:an så skulle man gå ner för en spiraltrappa och sen

kom man ner till ett skyddsrum med stora järndörrar. Det var fullständigt hopplöst alltså.

På frågor om belysningen tyckte de boende på Bankogatan att belysningen var för svag i källaren och tvättstugan och att den automatiska belysningen i trapphuset tändes för långsamt. En person som bodde på Prästgårdsängen önskade bättre belysning utanför fastigheten, eftersom det kunde vara svårt att se isfläckar på vintern.

Och då i vintras om man kom hem, och då mörknar det ju rätt fort också, man såg liksom inte isfläckarna riktigt. Men vi har ju talat om det, så det har kommit in en och annan lampa till då och då, och sådär, men fortfarande tycker jag nog att det är inte så käck belysning här. Det har jag hört flera som tycker.

Synpunkter på badrummet

På Bankogatan var de positivt inställda till den kommande stamreoveringen. De såg fram emot att få nya badrum. Någon hade problem med att använda badkaret och såg fram emot att få dusch. I samband med stambytet skulle de få välja mellan badkar och dusch, men det var inte alltid självklart vad de skulle välja.

Mannen: Badkaret det blir väl lite mindre än det här gamla. /.../ När den brädan försvinner och inte... den [listen] är så jävla käck att hålla sig i när jag går in där.

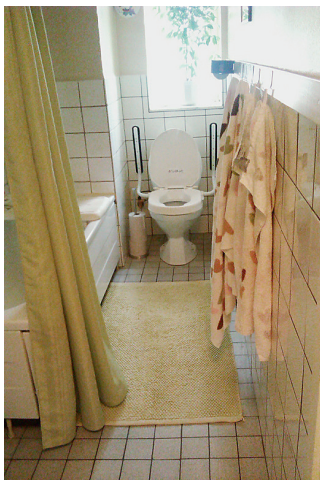
Kvinnan: Jo men vi kanske tar dusch NN, det får vi se då, det ordnar sig.

Mannen i ovanstående citat brukar sitta på en badbräda över badkaret och duscha. Han hade monterat en list som han brukade hålla sig i eftersom han inte kunde ta med sig rollatorn in i badrummet.

På Prästgårdsängen hade flera personer både dusch och badkar. Rädslan för att råka ut för något i badrummet fanns även bland dem. Det här paret önskade ett stödhandtag vid badkaret.

Men badkaret är ett problem, och min man är ledsen att det inte är nånting att hålla i, och jag går aldrig och badar utan att jag har telefon inom räckhåll.

Små saker som också önskades var en torkställning som kunde hissas upp och ner ovanför badkaret, som gjorde det lätt att nå. Det var många som hängde tvätt i badrummet.

En list har monterats längs badrummets långsida

Badrummet är en plats för att hänga tvätt

Äldre personers kreativitet

När frågor om hinder och svårigheter i boendemiljön ställdes, svarade de intervjuade ofta med att beskriva hur de löste dessa problem. Några damer berättade hur de använde en griptång för att ta ner gardiner och annat som var svårt att nå.

Jag har sådana där griptänger. Använder den långa för att dra ner lakan från skåpen som är högt upp. (boende på Prästgårdsängen)

Jo det är ju så och det är ju roligt att komma på lösningar som man kan... Den tvättade jag ju förut...(- Gardinen?) och då tänkte jag, ska jag gå upp och ramla ner? Eller ska jag tigga om hjälp? Så där. Men så har jag en så-

dan där tång som jag fick med NN [maken] då och den fick jag hjälp utav, det gick bra. Men jag kunde inte sätta upp dom sen när jag hade tvättat dom. (boende på Bankogatan)

En dam som ville klara sig själv hade bundit ihop flera handdukar till ”ett tjockt rep” som hon använde för att lyfta benen över badkarskanten när hon skulle duscha. Hon gjorde det sittandes på en badbräda. Många förmedlade en attityd som uttryckte att det gällde att kämpa i stället för att ge efter för svårigheterna. Även om ytterdörren var tung klarade de den genom att knuffa upp den.

Ja man får knuffa, hittar alltid lösningar. Man ska jobba lite också, det är inte bara att ha allt bekvämt. (boende på Bankogatan)

För att klara av att tvätta trots att tvättstugan låg en trappa ner i källaren, hade någon kommit på att man kunde kasta ner den tunga tvätten nerför trapporna, eller bära den i en ryggsäck för att få händerna fria så att det gick att hålla sig i ledstången.

Ja och trappan där utifrån är så brant. Så där är inga lätta grejer att göra någon sådan där ramp eller så. Vi kan ta en bricka och sätta oss på och åka ner... (–Skicka ner tvätten?) Ja många gör så... tar en ryggsäck och går ner, så det finns många varianter. (boende på Bankogatan)

Vad skulle kunna få dem att flytta?

De flesta ville bo kvar i sitt nuvarande boende. På Prästgårdsängen flyttade de in för att bo kvar livet ut. ”*Ja, man bor kvar. Jag tror att, väldigt många har sett detta som sin slutlägenhet.*” En person sa att Prästgårdsängen var avsett för äldre personer som har lämnat sin villa i området

Det är ju ingen hemlighet att här byggde man med en gemensam restaurang... för dom som bodde här, och vilken publik vände man sig till? Jo, man vände sig till precis den publiken som hade haft hus i Örgryte eller häromkring, va. Men som beroende på ålder då, finner det att hus är alldeles för obekvämt och för stort.

En av intervjupersonerna skilde sig från de andra, genom att vilja flytta. Hon hade varit på en bomässa i stadsdelen, men hade gått besviken därifrån eftersom hon trodde att de skulle erbjuda henne en bostad. Hon hade inte råd att köpa sig en bostad och den lägenhet hon bodde i fungerade inte fullt ut med rollatorn. Hon önskade flytta till ett hus med hiss och balkong, gärna till ett trygghetsboende, senior- eller äldreboende.

Vill ha en balkong, kunna få frisk luft utan att ta mig ut. Det skulle vara härligt med ett riktigt kök. Gärna fönster åt olika håll. Jag har inget emot seniorboende, man bor med äldre som har samma behov. Det är mer tillrättalagt. Skulle vilja flytta till ett trygghetsboende med hyresrätt, men inte bo i Angered, Bergsjön eller Hisingen.

På frågan om vad som skulle kunna få dem att flytta, svarade de boende på Prästgårdsängen, om de inte klarade av att betala hyran. En dam på Bankogatan sa att hon skulle kunna tänka sig flytta om hon blev erbjuden en speciällägenhet på samma gata. En väninna bodde i en sådan lägenhet, som var fri från trösklar och hade ett stort badrum. Alla ville helst bo kvar i sitt nuvarande bostadsområde. Om de var tvungna att flytta önskade de en lägenhet med stort badrum, breda dörröppningar och balkong i ett hus med hiss.

Upplevelse av påverkansmöjligheter

De flesta av de intervjuade upplevde att de kunde påverka sitt boende. Flera av dem hade deltagit vid informationsträffar eller i den planeringsgrupp som skulle tycka till om lokalen på Prästgårdsängen. På Prästgårdsängen var det påtagligt att hyresgästerna förväntade sig kunna påverka. De hade kontaktat kommunen om trafiksituationen och planerna på nybyggnation i området. De var skeptiska till att det skulle byggas nytt i anslutning till deras egna hus. ”*De ska bygga höghus här och... det har vi ju sorg för.*”

Synpunkter på genomförda förändringar

Intervjupersonerna ringdes upp i oktober 2012, för att höra vad de tyckte om de förändringar som var på gång eller hade genomförts i fastigheterna. På Bankogatan planerades en badrumsrenovering, förbättrad belysning och installation av dörröppnare i några av fastigheterna. Två av tre hade varit och tittat i provbadrummet och pratat med personalen där. De var positiva till den information de hade fått. En annan hyresgäst hade inte varit på något informationsmöte eller tittat på provbadrummet, utan hade valt utifrån lappar som satt i trappuppgången.

En av dem som behövde flytta vid badrumsrenoveringen av medicinska skäl, oroade sig över själva flytten och var hon skulle få en ersättningslägenhet. De vi pratade med upplevde inte att de hade varit delaktiga i utformningen av badrummet, belysningen etc. ”*Vad ska man tycka, det är bestämt.*” Övriga önskemål som fördes fram var en önskan om högre temperatur i lägenheten samt bättre belysning i källare och tvättstuga.

På Prästgårdsängen ändrades planerna på att rusta upp lokalen i källaren till att iordningställa uteplatsen i stället. Samtliga som kontaktades tyckte att de hade kunnat påverka men nu var planeringsgruppen upplöst. En person som använde lokalen för

bridgespel hade dock önskat en uppfräschning av den. Hon tyckte den var ”*skruttig och mörk*”. En annan hyresgäst föreslog att lokalen gjordes om till gästlägenheter i stället, vilket hon såg en större användning för.

De hade förståelse för att hyresvärden satsade på uteplatsen i stället för lokalen. Även om de inte hade använt uteplatsen den här sommaren, sågs den som en naturlig plats för umgänge om vädret tillät det.

Övriga önskemål som fördes fram på Prästgårdsängen, var att så många trösklar som möjligt skulle tas bort. En hyresgäst med rollator hade nyligen ramlat, vilket hade fått dem att tänka till. De önskade också bättre belysning i garaget. Det fanns fortfarande en oro över nybygget i anslutning till deras hus och de önskade få mer information om det. I nedanstående tabell finns hyresgästernas synpunkter på förändringarna samlade.

Tabell 3. Hyresgästernas synpunkter på kommande eller genomförda förändringar.

Bankogatan (badrum, belysning, dörröppnare)	Prästgårdsängen (uteplatser i stället för upprustad lokal)
<ul style="list-style-type: none"> -Var nöjda med badrummen som de fick välja mellan. -Positivt att de fick el i badrummet. -Positivt med stången att hålla sig i. -Mindre nöjd med att det inte var skåp ovanför handfatet. -Positivt med förbättrad belysning i trapphuset. Hade önskat det i källaren och tvättstugan också. -Jättebra med dörröppnaren i entrén. 	<ul style="list-style-type: none"> -Trevliga uteplatser. -Bra med sittplatser som gör att man kan träffas. -Trevligt med blommor. -Snygg och professionellt gjord uteplats.

Sammanfattande reflektion

Det var en mindre grupp hyresgäster som intervjuades, vilket innebär att det inte går att dra några generella slutsatser om hur alla äldre upplevde sitt boende på de här adresserna. Av dem som intervjuades framgick det att de flesta trivdes och ville bo kvar. De flesta hade också bott länge i området. De uppskattade god tillgänglighet i form av hiss och balkong samt tillgång till service i närheten av bostaden. Att bo i ett lugnt område och ha närhet till naturen var också viktiga kvaliteter i boendet.

Den person som ville flytta hade tillgänglighetsproblem i bostaden och hade mycket fysiska krämpor som påverkade hennes vardag. Det var flera som använde rollator eller andra förflyttningshjälpmedel eller hade erfarenhet av att vårda en make som hade använt rollator eller rullstol. Tillgänglighetshindren handlade om tunga dörrar, (del-

vis) otillgängliga tvättstugor och förråd och avsaknad av något att hålla sig i, i hissar, entréer och badrum. Berättelserna innehåller flera exempel på hur intervjupersonerna hanterar dessa svårigheter genom egna lösningar av olika slag.

Intervjuerna vittnar om att det finns områden som känns otrygga för de äldre, som har med bostädernas utformning att göra. Dessa handlar om risken för att bli rånad i garage och utanför huset när det är mörkt, risken att släppa in främmande personer i hus utan porttelefon, och om tvättstugor belägna i källare. Det var fler på Prästgårdsängen som pratade om otrygghet.

De flesta umgicks inte så mycket med sina grannar och efterfrågade inte heller mer gemenskap med dem. Grannkontakterna kunde ändå upplevas som viktiga, för att de kände igen och kunde hålla ett vakande öga på varandra.

Det var sociala skillnaderna mellan de boende i de två områdena. En dam som själv bodde där beskrev Prästgårdsängen som ett ”överklassghetto”. Här bor många som tidigare har bott i villa i Örgryte. Lägenhetsstorlekarna vittnar om det och likaså valet av aktiviteter. Rädslan för att inte klara av hyreshöjningarna fanns trots det hos denna grupp pensionärer. Det kan bli en realitet den dag som maken eller makan har gått bort.

Politikernas perspektiv

Det var ett krav från anslagsgivarens (HI) sida att projektet hade en politisk förankring. Mot bakgrund av det var det intressant att undersöka hur kommunpolitiker såg på det här området och projektet. Tio intervjuer med politiker i Göteborgs Stad genomfördes från slutet av september till i början av oktober 2012. Projekt Gôrbra hade då pågått i 1 år och 9 månader (för mer information om metod, se bilaga 1).

Hur viktig är frågan om äldres boende?

Det var ingen av politikerna som sa att äldres boende var den viktigaste politiska frågan, men många menade att äldrefrågorna var viktiga.

Majoriteten har ju det här /.../ barnperspektivet, för att det är så himla viktigt. Och jag tycker, var är äldreperspektivet någonstans? (kommunalråd)

Politikerna hade delvis olika fokus, vilket kan ha berott på deras politiska uppdrag och på partitillhörighet.

Äldres behov är så mycket mer än boendet, men att boendet är ju väldigt centralt. /.../ det handlar inte bara om att allmännyttan behöver tänka hur

man ska underlätta för äldre, utan det tror jag att de privata fastighetsägarna gör också. (bostadsbolag)

Några refererade till egna erfarenheter av anhöriga med behov av äldreomsorg.

Det tillhör de allra viktigaste frågorna för mig. Dels för att jag personligen är berörd naturligtvis, jag har en multisjuk mamma själv. /.../ sedan är det ju ett av mina ansvarsområden i kommunfullmäktige, just äldre frågor. (bostadsbolag)

Vad är viktigt när det gäller boende för äldre – äldres boende?

Följande citat illustrerar det som politikergruppen lyfte fram som viktigast för att stödja äldres boende: att stödja ett kvarboende med bibehållen livskvalitet, att åtgärda bristande tillgänglighet och att stimulera äldre att flytta i tid.

Så den viktigaste strategiska frågan är, tycker jag, att se till att det finns möjlighet att bo kvar i ett ordinarie boende så länge det är möjligt och med bibehållen livskvalitet och där har vi en del utmaningar i en del av våra äldre fastigheter. Framförallt där det ofta är tre-fyravåningshus utan hiss och så där, som gör att det ställer till det en del när man börjar få lite svårare med rörligheten och så. Så att motivera äldre att börja fundera över hur man kan bo, när man inte längre har alla sina funktioner, och att se till att det också finns ett bra erbjudande och att man kan bo kvar i samma bostadsområde så långt som möjligt, men kanske välja en lägenhet som är mer anpassad. Det är väl en strategisk frågeställning. (kommunalråd)

Ett perspektiv som förmedlades var att äldre tillhör en av många grupper på bostadsmarknaden och inte kan räkna med någon särställning i kraft av sin ålder. Det är inte kommunens ansvar att ordna bostäder för äldre personer, om de inte har behov av ett särskilt boende enligt socialtjänstlagen.

Äldres boende är ju egentligen inte mer kommunens ansvar än vad någon annans boende är. Om det inte är personer som har ett så stort omvårdnadsbehov att det är aktuellt med särskilt boende. /.../ Alltså jag tror att både fastighetsägare och kommuner behöver se att äldre är en grupp på bostadsmarknaden precis som barnfamiljer eller ensamhushåll. (kommunalråd)

Att satsa på ett åldersintegrerat boende

Ett ideal som förmedlades av politikerna var att människor ska bo tillsammans över generationsgränserna. Det var en idé som framhölls oavsett partifärg och oavsett vad politikerna hade för ansvarsområde.

De flesta säger att man vill bo där alla andra bor. Man vill inte ha särskilda boenden bara för äldre. (ordf. SDN)

Samtidigt var det flera som tog upp behovet av att skapa trygghetsboenden i kommunen, vilket ju tvärtom kan bli ett ålderssegregerat boende.

Man behöver titta i kedjan innan liksom, med det här med trygghetsboende då. Därför att du flyttar ju inte äldre människor, vare sig frivilligt eller mot sin vilja, särskilt många gånger, utan man flyttar en gång. (bostadsbolag)

En politiker nämnde att det även fanns intresse för seniorboende bland äldre.

Det finns intressenter som skulle vilja bygga ett eget seniorboende, alltså privat. De har varit och uppvaktat oss i Askim. (ordf. SDN)

Att stödja kvarboende

Alla politiker pratade om vikten av att stödja äldre som bor kvar hemma i det vanliga bostadsbeståndet. Det som behövs för att skapa det är bättre tillgänglighet, satsningar på träffpunkter, bättre utformning av utemiljön och införandet av ny teknik. Dessutom behöver hemtjänsten och vården i hemmet ses över. Flera politiker tog upp hemtjänsten som ett problem, samtidigt som hemtjänsten beskrevs som en nödvändig förutsättning för kvarboendet.

Många äldre, när man frågar så är dom jättenöjda när dom har fått hemtjänsten. Men de undrar varför det är 47 stycken som kommer. Alltså det är en sån omsättning och ... ja, det skapar ju liksom ingen trygghet. (bostadsbolag)

Även om tillgänglighet ansågs viktigt, tyckte flera av politikerna att man borde undanta vissa lägenheter från tillgänglighetskraven för att kunna sänka byggkostnaderna.

Vi behöver samtidigt... bygga billigare för att kunna blanda. Så att unga har råd att bo i lägenheter som är nyproducerade. /.../ Tillgängligheten är ju jätteviktig för oss både som parti och för mig personligen också, men är

det rimligt att det ska vara 100 procent tillgängligt överallt om det innebär att det blir enormt höga kostnader så att vi inte kan bygga några lägenheter? (bostadsbolag)

En annan aspekt av tillgänglighet som kom fram, handlade om tillgång på service i området och att främja en levande stadsmiljö. Om det fanns bättre möjlighet att arbeta i bostadsområdena skulle det bli mer liv och rörelse där, vilket även gynnade äldre personer. Kommunen och fastighetsägarna borde skapa förutsättningar för social samvaro där äldre bor, för att minska ensamhet och isolering.

Att man lyckas påverka byggbranschen också när de bygger bostäder, att man tänker på äldres behov. Att man har exempelvis extra utrymmen för möten inomhus.

En politiker pratade om behovet av att säkra vården för de mest sjuka äldre, där problemet handlar om att sjukhus, primärvård och kommun bollar över ansvaret till ”den andra”. Dessa äldre personer bor ofta hemma i sitt ordinära boende.

Att stödja initiativ från äldre själva

Ett tema som kom fram i intervjuerna handlade om att främja äldres egna initiativ. Det gällde till exempel initiativ till gemenskapsboenden och liknande eller att ta vara på dem som vill hjälpa till lokalt i den egna boendemiljön. Fyrtioåringarna utpekades som en grupp som skulle komma att ställa nya krav och bana väg för nya synsätt.

40-talisterna, de kommer att ställa helt andra krav. De kanske, vem vet, de som är homosexuella, de kanske kommer att säga: Ja, men jag vill inte dansa med en tant, jag vill dansa med en man. Hur fixar ni det åt mig? (bostadsbolag)

Att påverka äldre att flytta i tid

Politikerna tog också upp det ansvar som äldre personer själva har för att planera för sitt åldrande. Åtgärder för att stimulera dem att flytta i tid var att bygga mer och att presentera olika boendalternativ på ett sätt som ökar deras medvetenhet.

Många äldre bor kvar i ett dåligt anpassat boende lite för länge kanske. Och att när man väl kommer till den punkten att man inser att detta är ohållbart, då är det nästan ett oöverstigligt projekt. /.../ Kan man erbjuda fler möjligheter och presentera dem på ett bra sätt, så tror jag att det kan

få fler att fundera tidigare över vilka behov man kommer ha på några års sikt. (kommunalråd)

Innan man är 75 år så måste man ha bestämt sig för, kan jag bo kvar i min lägenhet? (ordf. SDN)

Vi måste liksom bygga mera för att skapa de här flyttkedjorna som krävs och göra det mycket tidigare. Det måste bli attraktivt för, ja kanske inte en 55-åring men en 65-åring och fundera över, bor jag så att jag kan bli gammal i den här lägenheten? (bostadsbolag)

Att öka byggandet

Bostadsbristen lyftes fram som en orsak till att äldre personer som behöver byta bostad inte har någonstans att flytta. Det behöver byggas mer. Men bilden av hur mycket som byggs varierade beroende på var i staden de hörde hemma. I västra Göteborg byggs det en del.

Det sker ju byggnationer precis överallt i hela stan och vi kommer att få jättemycket lägenheter i Askim och även i Frölunda-Högsbo. Det byggs på alla håll och kanter. (ordf. SDN)

Ett problem med de nybyggda bostäderna är att de blir för dyra för många pensionärer. Det är främst pensionärer som kan sälja sin villa med vinst som har råd med dem. Alltså en nybyggd tvåa idag kan kosta 8000–10000 i månaden och säg att du lever ensam på en pension, alltså låg pension kanske. Det är inte inom räckhåll. Det är det inte. (ordf. SDN)

Bostadsbristen leder till orättvisor som framför allt drabbar pensionärer med sämre ekonomi eftersom de inte har samma valmöjligheter som dem med pengar. Om det inte var sådan bostadsbrist skulle det vara lättare att flytta till ett boende som motsvarar deras behov.

Så länge vi har en bostadsbrist så är det inte rättvist. Och jag tror inte man kan... det blir liksom inte rättvist hur vi än gör. Så länge det finns en brist totalt sett, så kommer det att vara orättvist för det kommer innebära att alla inte har möjlighet att få en bostad på det sätt som man hade behövt och önskat. (kommunalråd)

Att även satsa på särskilda boendeformer

En fråga som enbart oppositionspolitikerna lyfte fram, var att det borde satsas mer på det särskilda boendet. Deras bild var att många äldre önskar flytta till ett boende på grund av ensamhet och att kommunen har svårt för att möta hastigt uppkomna behov.

Där är jag inte heller riktigt överens med den trenden som är i Göteborg just nu. Politiskt så säger man att alla vill bo kvar hemma. Men när jag är ute i verksamheterna och lyssnar så hör jag inte samma sak. Jag träffar väldigt många äldre som inte vill annat än att komma in till ett boende. Dom är väldigt ensamma och dom vill ha tryggheten. (kommunalråd)

Man har bestämt sig för att kvarboendepincipen är den som ska gälla. ... det är ju så här att äldre vill bo kvar hemma så länge som möjligt. Sen vill dom flytta dagen efter när dom väl har bestämt sig och då tar det ju ett halvår. Och det är det som krockar liksom, i kommunens administration. (bostadsbolag)

Vilka möjligheter till förändring såg de?

Politikerna beskrev många möjligheter till förändring. Det handlade om att stimulera byggandet och att förändra bostadsföretagen, äldreomsorgen samt hälso- och sjukvården. De föreslog en utveckling av ny teknik i hemmet, att skapa träffpunkter och att motivera äldre att flytta i tid. Ett utökat lokalt inflytande samt att ta del av kunskaper från forskning och utvärderingar uppfattades också bidra till förändring.

Möjligheter

- Bygga nytt
 - Undantag från tillgänglighetskraven för lägre kostnader
 - Hyresrätter
- Bostadsföretagen och de befintliga bostäderna
 - Genomförande av enkla förbättringar
 - Skapa trygghetsbostäder
 - Förändrade roller för t.ex. bovärdarna
- Ändrade regler för uthyrning – hänsyn till behov av tillgänglighet
- Äldreomsorgen
 - Bättre ledarskap
 - Privatisering (Fp, M)
- Bättre vård i hemmet
 - Hembesök från primärvården
- Teknikutveckling i hemmet
 - Komplement till vård och omsorg
- Träffpunkter/gemensamhetslokaler

Synpunkter på projekt Gårbra för äldre

Sju av tio politiker kände till projekt Gårbra för äldre. ”Jag tycker det är jättepositivt och sedan att dom äldre själva är med. Nu var jag ute på Stackmolnsgatan häromdan och tittade.” En politiker kände inte alls till projektet, medan två svarade att de inte kände till så mycket om det.

Jag läste om det nu när jag fick det ifrån dig då. Men känner dåligt till det tidigare. Har inte varit i kontakt med det, så jag måste säga att jag är dåligt insatt. /.../ Vi har, alltså, aldrig fått någon avrapportering i styrelsen av det här projektet under den tiden jag har suttit i styrelsen (bostadsbolag).

Flera av dem som kände till projekt Gårbra, beskrev projektet på Stackmolnsgatan. Den politiker som var mest insatt i projektet som helhet var ordförande för fastighetsnämnden. Han kände väl till både handlingsplanen för äldres boende och projekt Gårbra. För övrigt var det inte så många som kände till handlingsplanen, men de som fick möjlighet att titta på den¹, såg kopplingen mellan handlingsplanen och projektet.

Det går ju ut på samma sak egentligen, att ge äldre möjlighet att bo kvar i sin bostad så länge som möjligt. Det uppdraget finns ju från kommunstyrelsen och det här projektet är ju klockrent syftande till just det.

De politiker som representerade en stadsdel kände mest till aktiviteterna som pågick där. ”Tyvärr har jag bara varit och sett... det projektet vi har satt igång då uppe i Biskopsgården en gång, och det var vid invigningen.”

De förväntade sig att projektet skulle komma att bidra till kunskaper för de olika verksamheter som har varit involverade. Dessutom att utvärderingen skulle kunna bidra med lärdomar som de som politiker kan omsätta till mål.

Viktigt att få det resultatet sedan, alltså utvärderingens resultat är viktigt att vi får läsa. Visar den då, förhoppningsvis att det här är någonting som är väldigt bra, då finns det ju givetvis en vilja att gå vidare med det. Absolut.

Projektet förväntades även leda till konkreta saker som enkla förbättringar som kan underlätta äldres vardag. ”Nej men det är ju nästan /.../ fåniga grejer som har satt hinder för människors vardag. Att inte ha en pall i hissen /.../ Det är nästan pinsamt att ingen har tänkt på det innan.”

1. Vi hade med ett exemplar av broschyren som beskriver handlingsplanen.

När projektet avslutas hoppades de att lärdomarna från projektet skulle integreras i de ordinarie verksamheterna. Fastighetsnämndens ordförande såg en möjlighet i att fastighetskontoret skulle kunna bidra med att sprida kunskap utifrån projektet. Flera påpekade dock att projekt har sina svagheter och att det fanns risk för att kunskaperna skulle komma att försvinna när projektet hade avslutats.

Projekt som ska fortsätta i ordinarie verksamhet, det säger hej då när projektledaren går ut genom dörren, är min erfarenhet. /.../ men det här tycker jag liksom är ett bra tänk i hur man ska jobba med frågor som det ändå jobbas med. Tittar man på den här [handlingsplanen], så finns det en plan för hur man ska jobba på fastighetskontoret och Senior Göteborg.

Påverkansmöjligheter

Upplevelsen av hur mycket de kunde påverka boendet för äldre varierade. Det var tre politiker som tyckte att de kunde påverka en hel del. De representerade fastighetsnämnden, ett bostadsföretag och en stadsdel. De såg till exempel en möjlighet att påverka genom de politiska mål som sätts upp på olika nivåer av kommunen.

Jättestor påverkan antagligen, tror jag. Det är klart det är en ekonomisk fråga, men om man politiskt sätter upp mål och det gör vi hela tiden. Vi har KF-mål och vi har ju egna mål för Västra Hisingen.

De andra sju var mer tveksamma. En politiker tog upp att det hade blivit svårare för kommunen att använda allmännyttan för politiska syften sen den nya lagen om affärs-mässighet kom. Den politiker som representerade AB Framtiden tyckte inte att hon kunde påverka så mycket eftersom koncernen inte kan styra över sina dotterbolag.

Ska man vara krass, så tror jag, just min roll i Framtiden är ganska, alltså på det här området, så är den nog ganska begränsad. För att bostadsbolagen ... de sköter ju sig själva och vi är... inte ett traditionellt koncernbolag med en moder som talar om för döttrarna, att nu gör ni så här. Utan snarare att vi ska samordna, då. Och mycket utav det här tänket, upplever jag åtminstone, finns redan hos döttrarna.

En av politikerna som representerade ett bostadsbolag menade tvärtom att AB Framtiden hade börjat styra mer över de enskilda dotterbolagen sen några år tillbaka.

Betydelsen av samverkan

En central målsättning med projekt Gôrbra var att skapa förutsättningar för samverkan och samsyn. Politikerna beskrev i de flesta fall samverkan som något nödvändigt och positivt. Men en av dem reflekterade över värdet av att samverka i alla sammanhang.

Ibland så upplever jag att samverkan, det är någonting som man pratar om. Och när man väl sitter där, så tycker alla: Ja men det där visste vi ju redan. Det där har vi pratat om tusen gånger. Men man måste göra det på de områden där det är relevant.

Det var ingen av dem som spontant tog upp betydelsen av samverkan för att skapa bättre förutsättningar för äldres boende. Men när samverkan beskrevs som ett mål med projekt Gôrbra, tyckte alla att det var viktigt. Någon tyckte att Göteborg präglades av en god samverkanskultur. Någon annan beskrev samverkan som nödvändig i det här fallet, eftersom kommunen inte äger några bostäder. ”Det finns ju inte en enda stadsdelsnämnd som äger några bostäder, utan vi är helt beroende av samverkan med andra.” Ytterligare en infallsvinkel var att behovet av samverkan ökar i tider av krympande resurser. ”Jag tror att man måste helt enkelt, alltså om inte annat så tvingar brist på resurser, brist på pengar, måste tvinga fram ett ökat samarbete, för det kommer inte att hålla.”

På frågan om hur samverkan skulle kunna utvecklas, var det några politiker som önskade mer samverkan med entreprenörer och ideella organisationer.

Sammanfattande reflektion

Vad såg politikerna som strategiskt viktiga frågor när det gäller äldres boende?

Frågan om äldres boende är inte en prioriterad fråga utan en bland alla andra, enligt politikerna. Flera av dem som intervjuades hade ansvar för att bevaka äldrefrågorna och verkade vara insatta i området. De framhöll brister inom äldreomsorg och vården i hemmet som viktigare frågor än själva boendet.

En politiker menade att kommunen inte har något särskilt ansvar för att just äldre ska ha ett bra boende. Gruppen äldre bör ses som vilken grupp som helst på bostadsmarknaden. Det är först om de har särskilda behov som kommunen har ett ansvar för äldre personer. Frågan är vad detta påstående innebär i praktiken, när det gäller kommunens satsningar på området?

De strategiskt viktiga frågorna som nämndes i intervjuerna, handlade om att skapa förutsättningar för kvarboende med livskvalitet, att påverka äldre personer att flytta i tid och ta vara på initiativ från äldre personer. När det gäller kvarboendet nämndes

bristande kontinuitet i hemtjänsten och otillgänglighet som problem. En fråga som enbart lyftes fram från oppositionspolitikerna (Fp och M) var behovet att även satsa på det särskilda boendet.

Bostadsbristen togs upp som en grundläggande orsak till svårigheterna att kunna flytta på äldre dar. Byggandet behöver öka, men det är något som politikerna har svårt att påverka. Och trots att allmännyttan ägs av kommunen är det svårare för politikerna att påverka den utifrån politiska mål sen den nya lagen om affärsmässighet trädde i kraft.

Det ideal som kom fram i intervjuerna var det åldersblandade samhället, att äldre personer bör bo i åldersblandade bostäder och bostadsområden. Men även om detta var ett tydligt ideal lyfte de även fram behovet av bostäder riktade särskilt till gruppen äldre, såsom trygghetsbostäder.

Synpunkter på projekt Gôrbra?

De flesta av intervjupersonerna kände till projekt Gôrbra för äldre (7 av 10). Några hade vaga föreställningar om vad projektet handlade om och en politiker kände inte till det alls trots att han sitter som ordförande för ett av bostadsföretagen i projektet. Det delprojekt som flest refererade till var projekt Stackmolnsgatan och enkla förbättringar, vilket vittnar om att det har lyckats bra med att marknadsföra sig. Politiker som verkade i stadsdelsnämnder kände bäst till det lokala projekt som fanns inom det egna ansvarsområdet. För övrigt var det fastighetsnämndens ordförande som hade bäst kännedom om projektet, vilket kan bero på att det är just fastighetsnämnden som har ansvar för implementeringen av kommunens handlingsplan för äldres boende. Den planen var det inte så många andra som kände till.

När projektet har avslutats hoppades de att lärdomar från projektet ska bidra till utvecklingen av de verksamheter som har ingått i projektet. De trodde att projektet och utvärderingen även skulle kunna bidra till formulerandet av politiska mål. De såg dock en risk med projektformen som sådan, för att projekt ofta får kortsiktiga effekter om det inte finns en strategi för fortsatt implementering efter projekttiden.

Påverkansmöjligheter?

Det flesta politiker upplevde att de hade begränsad möjlighet att påverka äldres boendesituation utifrån sin roll som politiker. Endast tre av tio politiker såg en möjlighet att påverka, till exempel genom att formulera mål för kommunen, för stadsdelen eller bostadsföretaget. Trots det beskrev de ett flertal möjligheter till förbättringar som skulle gagna det här området.

Betydelsen av samverkan för äldres boende?

Det var ingen av politikerna som spontant tog upp betydelsen av samverkan för att förbättra möjligheterna att bo bra på äldre dar. Men när de fick information om att det var ett viktigt mål med projekt Gôrbra, tyckte de att det var viktigt. Någon tog upp det faktum att stadsdelarna inte äger några bostäder, vilket innebär att samverkan med fastighetsägarna krävs för att skapa goda boendemiljöer för äldre. En annan infallsvinkel var att behovet av samverkan ökar i tider av krympande resurser.

Några föreslog utvecklad samverkan med ideella och privata aktörer, samt lokala samverkansavtal mellan en stadsdelsförvaltning och de fastighetsägare som har bostäder där, för att förbättra boendet för äldre.

Kommunikationen i projektet

Det fanns en tydlig strategi i Gôrbra kring kommunikationen. En informatör arbetade cirka 25 procent med projektet. Varje projekt skulle även ta fram en plan för sin kommunikation. Syftet var att bidra till ett lärande inom projektet, där projektledningen även såg vinster med att de projektmedverkande skulle kommunicera med de andra försöksområdeskommunerna för ett ömsesidigt lärande. En del av kommunikationen som inte är så vanlig i kommunala projekt är att projektet kommunicerade via en Facebook-grupp. Projektet skapade en särskild webbplats för den externa kommunikationen. Dessutom skapades en öppen grupp på Facebook. Det var informatören som tog initiativ till det senare. Fördelen med det var som hon såg det, att det var lättare att skriva på Facebook eftersom de flesta är medlemmar där. Om man är inloggad är steget till skrivande inte stort. Där kan man dela med sig av information till andra eller bara markera att man gillar² någon annans inlägg.

För att fånga informatörens, projektledarnas och projektdeltagares upplevelser av den kommunikativa aspekten av projektet har frågor ställts till dem i intervjuer.

Det visade sig att projektledarna hade olika inställningar till kommunikationen via sociala medier. De förväntades kommunicera på flera ställen. Hjälpmedelsinstitutet hade också skapat en blogg för alla Teknik för äldre-projekt, där försöksprojekten förväntades delta.

Projektledningens inställning till sociala medier

Anslagsgivaren och projektledningen såg kommunikationen via sociala medier som viktig för att synliggöra projektet. Dessutom uppfattades kommunikationen som ett sätt för projektdeltagarna att dela med sig av sina kunskaper. I början var hon mycket aktiv själv, men lämnade sen över mer till de andra i projektet att skriva.

2. Det finns en knapp som heter "gilla" som det går att trycka på för att visa att man har läst och sympatiserar med någon persons inlägg.

Informatören hade mötts av farhågor när hon föreslog att de skulle skapa en Facebook-grupp. En farhåga handlade om hur de skulle hantera opassande inlägg om det kom några sådana. För att uppmuntra de projektmedverkande att skriva bjöds de in till en föreläsning om sociala medier. Föreläsningen tog upp frågan kring hur man kan skilja på sig själv som privatperson och tjänstemannaroll när man skriver. Det hade varit en fråga som hade kommit upp till diskussion. Hon tyckte rent generellt att kommunen var dålig på att marknadsföra sig och att det vore bra om de som jobbade i kommunen vågade synas lite mer. Ett argument för att använda sociala medier var att politikerna använde dem.

Nej men alltså, politikerna jobbar ju mer med sociala medier än vad tjänstemännen gör, så det är också en anpassning som tjänsteman, att försöka hänga med i den världen, och egentligen så borde ju varje tjänsteman följa politikerna på Twitter.

Ett annat argument var att det inte tar så mycket tid att följa vad som skrivs på bloggar men att kommunikationen gav energi och bekräftelse till de varandra i projektet.

Nej, att följa tar inte lång tid. Och göra nåt inlägg, alltså, det är ju också att visa att man bekräftar andra, att ge andra energi i sitt arbete, det är det jag tycker den gör. /.../ NN kallar den Hejaklacken (skratt) för att den är ju lite snäll också va, i våran form är den ju väldigt snäll.

Hon såg inga konflikter mellan kommunens myndighetsutövning och kommunikationen via sociala medier. På frågan om varför vissa i projektet skrev men inte de andra, trodde hon att det berodde på hur kommunikativa de var som personer. Dessutom att det handlade om prestigelöshet, mod och vana vid att dela med sig av sina kunskaper.

Det som du är inne på, att man inte är så kommunikativ som person heller. Man är inte en person som är van att dela med sig. Man delar med sig när man har facit. Och det här är inte projektet, att vi har facit. Det är ju det vi har försökt kämpa för att säga hela tiden, det är dela, dela... Det är lärande, och vi lär tillsammans, det är det som är häftigt. De olika professionerna, de olika organisationerna, ja, ner på personnivå också, att vi lär av varandra. /.../ Och man måste vara ganska prestigelös också i detta då. (– Kommunikativ och prestigelös?) Ja, och kanske lite modig också då, va. För jag menar, vi lär tillsammans och Facebook har inte funnits så länge, det är klart att alla är nya på det här sättet att kommunicera som sin jobbperson då.

Projektledarnas inställning till sociala medier

Inställningen till att kommunicera på Facebook varierade mellan projektledarna från direkt avståndstagande till gillande. De som var positivt inställda tyckte att det var lätt att använda Facebooksidan jämfört med att skriva på Hjälpmedelsinstitutets (HI) blogg.

Facebook har ju varit, tycker jag, nog nästan är det bästa, Facebookgruppen, eftersom där har man ju kunnat skriva snabbt och lägga upp bilder snabbt och så här från exempelvis studiebesöken och så... Den som vi har gemensamt som är Teknik för äldre två, HI:s blogg, där har jag ju inte varit lika aktiv... Tyvärr kanske, men för där känns det som att, där måste man liksom skriva något lite mer och man kan inte lägga upp bilder på samma sätt /.../ Så det är lite trögare, tar mer tid och... där får man liksom tänka igenom lite mer vad man ska säga och så.

Det var oklart om bloggandet bidrog till en känsla av samhörighet i projektet. En projektdeltagare fick en känsla av att vara med i ett större sammanhang genom att Norrköping och Västerås också var med i nätverket och bloggade på Teknik för äldre-sidan. Några personer var positiva till kommunikationen på Facebook även om de inte hann skriva själva och såg en vinst med att få information via nätet i stället för på möten. Samtidigt framgick det att allt som skrevs inte var av intresse.

Jag känner att jag har inte riktigt tid för det... men jag läser det. Och jag läser inläggen. (– Ja, vad tycker du om det då, att man kommunicerar så?) Alltså det är ju ett jättebra sätt. (–Jaha, vad är det bra för?) Jo men... det sprids ju på ett annat sätt än att sitta i möten och göra den informationen. Sen kan jag känna att... det blir väldigt mycket kring... Eh, kring hjälpmedel, om du förstår vad jag menar.

Hinder för att kommunicera via sociala medier kunde handla om arbetsgivarens restriktioner. Det var inte självklart för alla att använda Facebook på jobbet. På en del håll krävdes det ett godkännande från den informationsansvariga inom organisationen, för att det vanligtvis var den personen som bestämde vad som skulle kommuniceras ut.

Fick ju be om lov om detta, och då att själv få skriva ett blogginlägg liksom, utan att det ska granskas av informationsavdelningen, det var inte helt okej. Nu gjorde jag det, jag har ju inte visat det (skratt).

Bland dem som var skeptiska fanns personer i olika åldrar och verksamma både i kommunen och i bostadsföretag. Ett skäl till att inte kommunicera via sociala medier var

att man inte kunde föregå de politiska besluten och sprida information om sådant som inte var klart.

Vi har haft olika förutsättningar och det kan jag känna att det har varit svårt att hantera. En utvecklingsenhet som kan och ska tänka aktivt och vi ska ut med broschyrer/.../ Medan jag som sitter med det här fyrkantiga uppdraget, där besluten politiskt inte är tagna. Jag har ju halkat efter så in i bänken, alltså det har blivit en stor diskrepans i kommunikations- och informationsflödet mellan oss.

Dessutom kunde bloggandet upplevas som för personligt och tveksamt i förhållande till den kommunala tjänstemannarollen.

Är sällan inne och läser på den. När jag varit inne upplever jag att det man skriver om är på en personlig nivå som jag inte tycker hör hemma i kommunala projekt. Vill ha informationen/kommunikationen mer formell. Det tar nog ett tag innan jag lärt mig var gränsen går mellan uppdraget som tjänsteman och hur man förhåller sig till sociala medier.

Sammanfattande reflektion

Projekt Gôrbra lade stor vikt vid kommunikationen för att bidra till lärdomar under tiden som projektet pågick. Det var också ett sätt att synliggöra projektet på, vilket uppmuntrades av anslagsgivaren. De sociala medierna bidrog till att aktualisera och vitalisera projektet. Det underlättade kommunikation över gränser, bland dem som läste och skrev.

Men attityderna till att medverka i sociala medier skilde sig åt mellan dem som hade ett mer pragmatiskt förhållningssätt och dem som hade ett mer formellt perspektiv på sin informationsspridning. Dessutom varierade det hur mycket projektdeltagarna ville synas i offentligheten.

Om man tror att kommunikation kan bidra till att öka samarbetet mellan människor är de sociala medierna en möjlighet till snabb kommunikation utan krav på att träffas IRL (in real life). Samtidigt bör de mer traditionella formerna för lärande och samarbete inte förkastas. Risken är annars att man utesluter dem som inte är bekväma med att använda sociala medier.

Statistik för bättre boendeplanering

Inom ramen för kommunstyrelsens uppdrag kring äldres boende samt Görbra för äldre tog fastighetskontoret i Göteborg fram ett statistikblad. Bladet heter "Äldres boende 2011 – områdesfakta". Användningen av det följdes upp med hjälp av webbenkät som skickades ut till sektorscheferna för äldreomsorg samt utvecklingscheferna i kommunen. 14 av 20 chefer besvarade enkäten (för mer information se bilaga 2).

Äldres boende 2011 - områdesfakta

I Äldres boende hittar du statistik som beskriver befolkningen 65 år och äldre

Materialiet är tänkt att snabbt ge en överblick över ett område, med fokus på de äldre, och kan även vara till bra hjälp när man vill jämföra situationen i olika områden. Vi beskriver befolkningen ur olika socio-ekonomiska perspektiv, bostadsbeståndet i området samt hur de äldre bor.

Nytt blad varje år

Områdesfakta om äldres boende har tagits fram för första gången 2011, med avsikten att nya versioner ska göras årligen. Material kommer att uppdateras men även ny statistik kan läggas till (exempelvis saknas uppgifter om hemtjänst detta år på grund av förändringar av verksamhetsstatistiken).

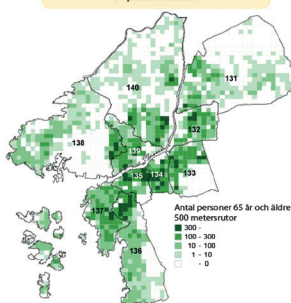
Syfte

Att på detta sätt samla statistik kring äldres boende syftar till att öka kunskapen samt att göra den mer tillgänglig. Det ingår i såväl arbetet med kommunstyrelsens uppdrag kring äldres boende som utvecklingsprojektet Görbra för äldre, vilket finansieras av Hjälpmedelsinstitutet.

Vi som ligger bakom

Områdesfakta Äldres boende har gjorts av en arbetsgrupp bestående av representanter för Fastighetskontoret, Stadsledningskontoret samt stadsdelarna Askim-Frölunda-Högbo, Västra Hisingen samt Örgryte-Härlanda.

Statistiken presenteras för hela Göteborg, de 10 stadsdelarna samt stadens 94 primärområden.

(Statistiken är mätad på 500 metersutor. SDN-gränserna på kartan är endast med för ett öka läsbarheten.)

131 Ängved 136 Askim-Frölunda-Högbo
132 Östra Gåsberg 137 Västra Göteborg
133 Örgryte-Härlanda 138 Västra Hisingen
134 Centrum 139 Landby
135 Majorna-Linö 140 Norra Hisingen

Mer statistik!

Mer övergripande statistik över Göteborg och Stor-Göteborg samt regionen hittar du i "Statistik Årsbok". På vår hemsida hittar du en länk dit. På hemsidan hittar du även mer detaljerad statistik för alla våra ämnen, www.goteborg.se/statistik klicka på "Ämnesvis".

Sekretess

All vår statistik sekretesshanteras. Det innebär att man inte ska kunna hitta en enskild person eller persons uppgifter. Detta har inneburit att vi på primärområdesnivån har slagit ihop två åldersgrupper 75-85 och 85- till en grupp. Två punkter (.) ersätter värde som tagits bort med hänvisning till sekretess.

Källa

Befolkningsprognosen och bostadsstatistiken kommer från Stadsledningskontoret. All övrig statistik kommer från Statistiska centralbyrån (SCB).

Har du frågor kring statistiken?

Kontakta oss inom Samhällsanalys och Statistik!
Lutz Ewert tfn 031-36 80 222

Använd gärna siffrorna men uppge källa: Samhällsanalys och Statistik, Göteborgs stadskansli

Om Äldres boende – områdesfakta

Statistikbladet innehåller uppgifter om befolkningen i åldern 65 år och äldre, samt information om bostäderna, nedbrutet per stadsdel och primärområde. Information består av följande tre huvudområden:

- **Befolkningen:** Åldersstruktur, befolkningsprognos, flyttningar, födelseland, civilstånd/hushåll, inkomstfördelning, medelinkomst och bostadstillägg till pensionärer.
- **Bostadsbeståndet:** Antal bostäder, typ av bostad (småhus/flerbostadshus), upplåtelseform, tillgänglighet (utifrån T-märkning).
- **Hur personerna bor:** Antal personer i bostaden och antal på äldreboende.

Statistikbladet är tänkt att snabbt ge en överblick över respektive stadsdelsförvaltning och primärområde med fokus på de äldre. Det kan även användas för jämförelser mellan olika delar av staden. Tanken var att informationen skulle uppdateras årligen med

nya versioner och fakta. I det blad som togs fram 2011 ingick till exempel inte uppgifter om hemtjänst. Uppgifterna om antal boende på äldreboende var dessutom osäkra pga. omläggningar i datasystemet när uppgifterna skulle hämtas.

En viktig utgångspunkt vid framtagandet av statistikbladet var att det skulle kännetecknas av enkelhet. Det skulle vara enkelt att använda och även enkelt att uppdatera för att kunna implementeras i kommunens ordinarie arbete. När statistikbladet var klart i mitten av november 2011, distribuerades det till samtliga stadsdelsförvaltningar och lades dessutom ut på hemsidan för Göteborgs Stad. Efter projektet var klart har statistikbladet kommit att ingå i stadens ordinarie arbete. Ansvaret för uppdatering samt informationsspridningen vilar nu på stadsledningskontoret och fastighetskontoret.

Resultat

I och med att enkäten besvarades av samtliga tio sektorschefer men endast av ett fåtal utvecklingschefer avspeglar nedanstående svar framför allt sektorschefernas attityder.

Information om statistikbladet

Flertalet av dem som hade besvarat enkäten, 11 av 14 chefer (79 %) uppgav att de hade fått information om statistikbladet. Två uppgav att de inte hade fått information, medan en svarade både ja och nej på frågan.

Användning och nytta?

Flertalet ansåg att de själva hade haft nytta av statistikbladet (9 av 14 chefer, 64 %), en person svarade både ja och nej på frågan medan fyra chefer inte tyckte att de hade haft nytta av det. Bland dem som svarade nej fanns både sektors- och utvecklingschefer.

En fråga ställdes också om någon annan i förvaltningen än de själva hade haft nytta av statistikbladet. På den frågan svarade de flesta positivt (11 av 14 chefer, 79 %). Två svarade nej, medan en chef var tveksam.

På frågan om på vilket sätt bladet hade varit till nytta, framkom det att det hade använts för information till olika intressenter, som kunskapsunderlag för diskussioner, för planering, omvärldsanalys med mera. I något fall hade informationen från statistikbladet kopplats samman med uppgifter om insatser inom äldreomsorgen för en fördjupad analys. Svaren vittnar om att det har kunnat användas som faktaunderlag i många olika sammanhang.

Vi har dels visat delar av materialet för politiker och pensionärsråd som underlag för dialog och planering. Dels har vi kopplat ihop statistiken med eget statistikunderlag angående våra egna insatser och verksamheter.

Omvärldsanalys, framtidsplanering, planering boende, dialog med SDN, pensionärsråd m fl. Ledning och styrning av vår sektor. Förståelse/ kunskap om invånarna över 65 år.

Förbättringsförslag

Det var endast tio personer som hade besvarat frågan om de tyckte något saknades eller behövde förbättras. Av dem hade tre personer synpunkter på förbättringar som handlade om personer som bor på äldreboende, uppgifter om annat språk än svenska med mera.

Vi har varit med som SDF och tagit fram materialet som säkert kan utvecklas bl a runt äldreboende. Det känns dock svårt att utveckla detta i denna lilla enkät.

I resursfördelningsmodellen så får stadsdelarna resurser för antal 75 år och äldre, ni har valt ensamstående 65 år och äldre, kanske det hade varit intressant att komp. med 75-w. Sedan finns bara född i utlandet, jag vet inte om vi kan ha ngn användning av det om vi inte vet från vilket land dvs. vilket språk. Vi planerar trygghetsboenden i stadsdelen men det är svårt att planera utifrån statistik över äldre i visst primärområde, där får vi ta hänsyn till andra faktorer såsom tillgänglighet, närhet till kommunikationer och affärer.

Sammanfattande reflektion

Den här uppföljningen är begränsad i både omfång och metod, men pekar på att information om statistikbladet har nått ut till de flesta chefer (79 %) i målgruppen. Vidare visar enkätresultatet att bladet upplevdes vara till nytta antingen för cheferna själva (64 %) eller för annan personal i den egna förvaltningen (79 %) och att det hade använts som underlag för extern information till olika grupper, för diskussioner, planering, omvärldsanalys med mera.

De flesta var nöjda med informationen i statistikbladet. Det var bara tre chefer som tyckte att det behövde förbättras. Ett fåtal förslag på förbättringar har lämnats som handlar om uppgifter om äldreboende, åldersindelningarna med mera.

Dessa slutsatser gäller främst sektorscheferna för äldreomsorg/hälso- och sjukvård eftersom vi saknar svar från de flesta utvecklingschefer. En möjlig tolkning till det selektiva bortfallet från utvecklingscheferna, är att de inte har lika stort intresse av det här statistikbladet jämfört med sektorcheferna. Svarsfrekvensen kan ha påverkats av metoden - webbenkät. En nackdel med webbenkät som metod är att det inte är

möjligt att följa upp vilka som har besvarat frågorna eller inte. Men anonymiteten kan både ha ökat och minskat intresset att besvara enkäten. Fördjupad information om utvecklingschefernas intresse för statistikbladet skulle behöva fångas upp i samtal med berörda parter.

Eftersom undersökningen är begränsad till två chefsgrupper vet vi inte heller i vilken utsträckning statistikbladet används av andra målgrupper. Det finns många potentiella intressenter för den här informationen, till exempel pensionärsorganisationer, samhällsplanerare, folkhälsosamordnare, servicenäringen, exploatörer och fastighetsägare eftersom bladet finns tillgängligt på kommunens officiella webbplats.

En fördel med den framtagna informationen är att bladet kommer att ingå som en del i kommunens statistik som kontinuerligt tas fram. På det viset finns det goda möjligheter att bladet blir inarbetat och kommer till användning på längre sikt. För att information av det här slaget ska komma till användning bör den upplevas som vederhäftig och relevant för de frågor som användarna söker svar på. Dessa krav verkar i stort sett vara tillgodosedda. Fakta av det slag som presenteras i statistikbladet kan skapa gemensamma bilder över nuläget mellan olika aktörer i samhället, vilket kan underlätta diskussioner om prioriteringar och planering inför framtiden. Men fakta behöver också tolkas och värderas för att komma till användning.

Badrum

Som en del av utvärderingen genomförde White arkitekter en studie av två badrum³, ett på Månadsgatan i Kortedala och ett på Stackmolnsgatan i Länsmansgården. Dessa badrum byggdes 1953 respektive 1965. Gemensamt för bägge badrum var att de var små och hade en planlösningen som uppfattades som otidsenlig. Tillgängligheten bedömdes vara undermålig med skrymmande wc-stol, tvättställ och badkar. Ytskikten uppfyllde inte heller krav på halksäkerhet.

Badrummen dokumenterades med avseende på tillgänglighet för synnedsättning och/eller rollator, kryckor, käpp eller liknande hjälpmedel utifrån möblering och fri golvyta. Förslag på förbättringar av badrummen och en checklista för inventering av badrum presenterades i deras rapport. Dessutom finns där en sammanställning av produkter för badrum (Backman med flera, 2012).

Den här studien var klar i april 2012 och genomfördes innan provbadrummen byggdes upp. Under sommaren färdigställdes ett provbadrum av Bostadsbolaget som placerades i en visningsmiljö på Månadsvägen/Kalendergatan. Provbaddrummet hade skapats utifrån en checklista som White hade tagit fram inom ramen för utvärderingen,

3. På grund av att Familjebostädernas badrumsprojekt flyttades till en annan fastighet under projektiden kunde deras badrum inte ingå i den här studien.

samt utifrån en workshop som genomfördes av delprojektgruppen. Inredningen i provbadrummet placerades med utgångspunkt från rollatortillgänglighet och badrummet kännetecknas av många genomtänkta och nyskapande detaljer, exempelvis med ett handfat utformat utifrån principerna för universell design (se bilden nedan).

Ett exempel på äldrevänligt badrum.
Foto: Ulrika Cedervall.

Tio hyresgäster mellan 50 och 81 år och fem deltagare från projektet var med och utvärderade Bostadsbolagets provbadrum med hjälp av ett användarformulär. Resultatet visade att hyresgästerna upplevde badrummet som praktiskt, funktionellt och tryggt snarare än estetiskt tilltalande.

Färgerna var tråkiga. Vill ha större plattor, lättare att hålla rent. (hyresgäst 57 år)

Positivt var dock att badrummet uppfattades passa alla åldrar. Projektdeltagarna som utvärderade badrummet visade sig vara mer positiva till badrummet än hyresgästerna.

Ja. Fin 50-talskänsla och bra detaljer som exempelvis blandare och handtag. (personal)

Hösten 2012 färdigställdes Familjebostädernas provbadrum på Bankogatan i en visningsmiljö som var öppen för hyresgästerna som skulle få sina badrum renoverade. De fick välja mellan fyra badrumskoncept varav ett lämpade sig för äldre personer och fick namnet Gôrbra badrum. Badrummet togs fram med hjälp av kunskaper från en till-

gänglighetskonsult och synpunkter från äldre hyresgäster i fastigheten. Hyresgästerna påverkade den förhöjda nivån på toalettstolen och att de kunde välja grått golv i stället för schackrutigt.

Gôrbra badrummet hade dusch i stället för badkar, var förberett för bidédusch och hade en kraftig duschstång som även fungerade som ett stödhandtag. Golvet var belagt med halkfritt klinker och toalettstolen var högre än normalt. Dörröppningen hade vidgats till 90 cm och inredningen hade anpassats så att det gick att komma in med rollator.

När badrumsrenoveringarna satte igång i ett av husen på gatan i början av oktober, hade hälften av hyresgästerna valt det här badrumskonceptet (se bilden nedan).

Familjebostäders valbara Gôrbra badrum. Foto: Familjebostäder.

Dörrautomatik

På Stackmolnsgatan i Länsmansgården har det allmännyttiga bostadsföretaget Poseidon haft ett pilotprojekt som syftade till enkla förbättringar i de allmänna utrymmena. I projektet har flera olika åtgärder vidtagits. Här har bland annat en gemensamhetslokal skapats, utemiljön har förbättrats och hissarna har åtgärdats för att bli mer bekväma för äldre personer. Projektet lät en student göra en särskild utvärdering av de automatiska dörröppnare som skulle installeras i nio entréer och till hissdörrarna i en av uppgångarna.

Utvärdering av dörrautomatiken

I syfte att undersöka upplevelse av tillgänglighet och attityder till dörrautomatik genomförde en student vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet en enkät- och intervjustudie innan den automatiska dörrautomatiken installerades (Holmsten, 2011). Därefter följdes åtgärden upp med ytterligare en enkät för att undersöka upplevelser av åtgärden (Holmsten, 2012).

Undersökningsgruppen bestod av samtliga hyresgäster i fastigheten, men en särskild analys har gjorts av gruppen äldre över 75 år.

Innan installationen av dörrautomatiken

Hösten 2011 skickades en enkät ut till samtliga 213 hushåll på Stackmolnsgatan. Femtio procent av dem besvarade den och det visade sig att kvinnor och pensionärer var överrepresenterade bland dem som hade svarat. Som ett komplement till enkäten genomfördes intervjuer med nio äldre personer.

Resultatet från hyresgästerna som helhet visar att majoriteten av de tillfrågade var positiva till automatiska dörröppnare. De trodde att dessa skulle underlätta för dem att ta sig in och ut genom entrén (60 %). En fjärdedel av respondenterna använde sig av något förflyttningshjälpmedel, till exempel rollator eller käpp/kryckor.

Gruppen hyresgäster som var över 75 år bestod av 28 personer. Bland dem var det så många som 74 procent som trodde att dörrautomatik skulle underlätta för dem. Det var 32 procent av dem som upplevde det som problematiskt att ta sig ut ur fastigheten på egen hand. Samtliga som hade svarat så hade någon funktionsnedsättning och använde sig av hjälpmedel.

Knappt hälften av dem över 75 år tyckte att det svårt att öppna entrédörrarna och ytterligare 7 procent uppgav att de inte kunde det alls. Knappt hälften av dem tyckte att det var svårt att öppna hissdörren medan 4 procent inte kunde det alls. Ungefär en tredjedel av de äldre tyckte att det var svårt att använda entrén och upplevde svårigheter att använda hissen.

Det var dock bara 18 procent av de äldre som kunde tänka sig att betala för dörrautomatik. Bland hyresgästerna som helhet var det ännu färre, 9 procent. Holmsten resonerar kring betalningsviljan och jämför med en tidigare studie om betalningsviljan för tillgänglighet, där andelen som var positiva till att betala var snarlik (12 procent). Det faktum att dörröppnare kan erhållas kostnadsfritt med stöd av det kommunala bostadsanpassningsbidraget kan ha minskat betalningsviljan.

Av intervjuerna framkom det att flertalet äldre personer klarade sig bra och hade vant sig vid de hinder som finns i den fysiska miljön, trots att de flesta hade någon typ av fysisk begränsning. Samtliga intervjuade såg positivt på automatiska dörröppnare även om inte alla tyckte att de behövde detta själva.

Efter installationen av dörrautomatiken

Nästan ett år efter den första enkäten, fick hyresgästerna en ny enkät för att besvara frågor om den installerade dörrautomatiken. Dörrautomatiken hade då funnits på plats i cirka ett halvår.

Automatiska dörröppnare underlättade för hyresgästerna. Foto: Bostads AB Poseidon.

Det var något färre som besvarade denna enkät (92 personer). Frågorna i den nya enkäten handlade om ifall hyresgästerna upplevde att dörröppnarna underlättade för dem och om den påverkade deras liv.

Resultatet visade att flertalet inte upplevde några problem med att förflytta sig in och ut ur huset (88 %). Andelen var snarlik resultatet vid den förra mätningen. Däremot svarade 92 procent att de inte kände sig osjälvständiga i entrén, vilket var en ökning med sex procent jämfört med året innan. Bland dem som upplevde osjälvständighet i den här situationen var merparten över 60 år.

De flesta tyckte att dörrautomatiken underlättade att ta sig in (94 %) och ut (96 %) ur huset. Det var fler som upplevde att dörrautomatiken underlättade att ta sig ut efter installationen var genomförd (94 %), jämfört med hur många som trodde att den skulle göra det innan (84 %).

Trots det var det bara hälften av hyresgästerna som oftast använde sig av dörröppnarna när de passerade entrén. Fyrtio procent brukade använda dörrautomatiken ihop med inslagen kod. Ytterligare 12 procent använde dörrautomatiken ihop med nyckeln, medan de övriga 48 procenten inte brukade använda dörrautomatiken alls.

Bland dem som brukade använda dörrautomatiken ihop med koden var det många som hade en funktionsnedsättning av något slag.

Bland gruppen 75 år och äldre hade siffran stigit från 68 procent till 88 procent som uppgav att de inte hade några svårigheter att ta sig ut från fastigheten på egen hand. 83 procent uppgav att dörrautomatiken underlättade för dem, vilket kan jämföras med att 74 procent trodde att automatiken skulle underlätta innan den var på plats.

Resultatet visar också att de flesta inte upplevde sig begränsade i sina aktiviteter pga. svårigheter att ta sig in och ut ur bostaden. Det var inte heller fler som var villiga att betala för automatiska dörröppnare efter installationen än innan.

”Trygghet när mamma är ute på vift”

– Anhörigas erfarenheter av mobila larm

Projekt ”Vardagsteknik för äldre och anhöriga” följdes upp separat i det delprojekt som handlade om testning av mobila larm. I det här kapitlet beskrivs anhörigas erfarenheter av att ha testat olika larm (för mer information om produkterna, se bilaga 3). Det var totalt sett 9 anhöriga som hade gjort det. Samtliga tillfrågades om att medverka i utvärderingen vilket resulterade i att sex av dem gjorde det. I texten används begreppet ”närstående” om dem som var i behov av ett larm.

Fyra larm som hade testats av dem som deltog i utvärderingen.
Uppifrån och ner: Vega, YOYOcare, Posifon och Nödsändaren

Vad är mobila larm för något?

Generellt om GPS-larm

Samtliga mobila larm utom ett var GPS-larm. GPS är en förkortning för Global Positioning System. Det är det enda allmänt använda systemet för satellitnavigering och drivs av det amerikanska försvarsdepartementet. En uppsättning av mer än 24 satelliter är idag i drift, som ger möjlighet för alla med en GPS-mottagare att bestämma sin position (longitud, latitud och altitud) oavsett väder, tid på dygnet och var man befinner sig på jorden (Wikipedia).

Ett GPS-larm fungerar utanför bostaden till skillnad från det trygghetslarm som kommunen erbjuder. Larmet bärs av den person som behöver kunna hittas eller nås. Rent tekniskt är larmet kopplat till satellitnätet, vilket innebär att det går att se var personen befinner sig på en datorskärm eller en modern mobiltelefon som fungerar som en liten dator (smartphone).

Vad händer med larmen efter projektiden?

Hösten 2012 var det oklart vad som skulle hända med larmen som testades när projektet var slut. Projektledaren hoppades att de anhöriga skulle få behålla dem. Enligt hjälpmedelsriktlinjerna kan sådana här så kallade ”passiva larm” inte förskrivas som hjälpmedel. Därför behöver beslut om det fattas av biståndshandläggare eller enhetschef inom äldreomsorgen i samverkan med hälso- och sjukvårdspersonal. Om kommunen ska bevilja larm i framtiden behövs en tydlig handlingsplan för här typen av insats. Till bakgrunden hör att det finns framtagna anvisningar/rekommendationer för tvångs- och skyddsåtgärder för personer med demenssjukdom eller annan kognitiv störning i Göteborgs Stad där GPS-larm finns medtaget.

Etiken

Det råder osäkerhet om hur man ska hantera den närståendes medgivande till att använda GPS-larm. Projektet har presenterats för de medicinskt ansvariga sjuksköterskorna och rehabiliteringsansvariga, där diskussioner har förts om vad som kan ses som ett medgivande i praktiken. Projektet har även träffat stadsjuristen för att diskutera frågan. Juristen ställde frågan vilken skillnad det är med ett medgivande om larm, jämfört med beslut om bistånd som också undertecknas.

Enligt Socialstyrelsens nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom ska vården vara personcentrerad och planerad i tvärprofessionella team. Bakgrunden är att orsakerna till åtgärden skall undersökas grundligt för att exempelvis skyddsutrustning inte sätts in av fel orsak. Samtycke måste alltid finnas enligt svensk lag. Det

kan ges på olika sätt, till exempel uttryckligt, presumtivt eller konkluderat och måste alltid dokumenteras (Socialstyrelsens meddelandeblad 2/2010 Upphävda föreskrifter om tvångs- och skyddsåtgärder).

Varför behövdes larmet? Några berättelser

I det här avsnittet ges några utdrag från intervjuerna som beskriver varför larmet behövdes. Det var vanligt att hemtjänsten slog larm om att mamma eller pappa inte hade varit hemma när de hade varit där. *”Det kom egentligen från hemtjänsten, att det är ohållbart. Då hade han gått ut när dom var där klockan åtta, va. Det var nästan ett år innan han kom in på hemmet.”*

Nästa berättelse är ganska typisk och beskriver en mamma som gick ut på promenader men inte alltid hittade hem igen.

Det är som en GPS och mamma har alzheimers och hon har gått iväg, det gör hon inte längre, och sen har hon inte hittat hem och vi var väldigt rädda och oroliga under en period. Hon gav sig ut på egna turer och sen var hon borta./.../ Hemtjänsten har hittat henne ute med nattlinne och ficklampa och då har hon inte haft på sig den här. Så man kan inte gardera sig för allt. /.../ Hon har ju gått bort flera gånger, men vi har hittat henne. Det har bara varit en gång som det var allvarligt och jag ringt polisen, men då hade hon varit borta i två timmar och jag hade inte sett skymten av henne. Då var det dags att ringa! Men vi hittade henne efter två och en halv timme.

I ett fall behövdes larmet för en person som inte kunde föra sin egen talan på grund av afasi. Kvinnan råkade ut för en olyckshändelse när hon skulle kliva ur färdtjänsttaxin och fick ingen assistans till sjukvården trots att hon hade allvarliga skador.

Han [föraren]har ingen aning om när det kommer någon. K. sitter blödande och det är långt från telefonen och kan inte gå och kommer på att hon har larmet och trycker på det. Då hör jag hur hon tjuter och är helt förtvivlad. Då frågar jag var hon är nånstans och så frågar jag om hon är hemma. Ja, säger hon. Då springer jag hem från Gustav Adolfs torg. /.../ Det är enda gången jag känner att larmet räddade liv, eller hade kunnat rädda liv.

Den här berättelsen beskriver hur utsatta människor är som är beroende av hjälp från andra. Även om den här händelsen inte hör till vanligheten, kan liknande incidenter drabba många andra.

Intervjupersoner

De som intervjuades var två döttrar, två söner, en make och en maka. Personerna som var i behov av ett GPS-larm var mellan 62 och 88 år. Larmen behövdes i de flesta fall för att personerna kunde gå vilse på grund av demenssjukdom. I ett fall behövdes larmet som ett kommunikationsverktyg för en person med svår afasi.

Vilka larm har testats?

De larm som hade testats av de här intervjupersonerna som intervjuerna handlade om var Posifon, YOYO Care, Vega och Nödsändaren. Ett par personer hade testat två olika larm, medan de övriga hade använt ett larm under testperioden. Den tid som larmet hade testats när jag ringde upp varierade mellan 4 till 24 månader. Det var två personer som hade haft larmet i minst ett år, de andra fyra hade testat det under en period på mellan 4 och 7 månader.

Två av intervjupersonerna hade prövat två olika larm, för att det ena inte hade fungerat. I flera fall hade de närstående som var i behov av larmet även trygghetslarm i hemmet. I ett fall kombinerades GPS-larmet med ett dörlarm.

Hur fick de anhöriga information om larmet?

På frågan om hur de hade fått information om GPS-larmen svarade de flesta anhöriga att de hade fått informationen via demenssjuksköterskan eller projektledaren. I några fall hade kontakterna gått via hemtjänstens personal och biståndshandläggaren. En av dem hade dock fått information via en återförsäljare (YOYO Care) om att det fanns ett projekt som pågick i Göteborgs Stad och vart den anhöriga kunde vända sig för att komma med i det.

På frågan om de hade fått välja mellan olika larm, varierade svaren. Några hade blivit erbjudna ett specifikt larm, medan andra hade fått välja mellan olika. På frågan om vad som var avgörande för valet av larm, tog de upp produktens utseende och om den var enkel att använda.

Det första larmet hade tre alternativ här var det bara EN knapp – en röd, grön eller gul. Det kände K. igen... det var enkelt.

Mamma valde bort Vega – tyckte den såg ut som något som hemtjänsten delade ut.

När och hur användes larmet?

Ett par närstående använde larmet dygnet runt, medan den andra använde det på dagtid. I något fall lades larmet i handväskan, men i de flesta fall hängdes det runt halsen eller bars runt handleden.

Flera användare tog av sig larmet när de gick till sängs, vilket kunde vara ett problem om personen var ute och gick på nätterna. Flera av intervjupersonerna påpekade att deras närstående hade blivit sämre sen de började använda larmet och att de därför inte längre hade nytta av det. De larm som hade flera funktioner, som fungerade både för att lokalisera en person och för att kommunicera med, kunde dock användas som en telefon även om sökfunktionen inte längre behövdes. Flera larm fungerade så att det både gick att ringa och bli uppringd på det.

Nu är hon inte lika rörlig utan sitter mest hemma. Men nu är den bra för hon kan ringa med den. Hon har ingen tidsuppfattning och vet inte om hon har varit ensam några minuter eller i timmar när pappa är ute. Hon kan inte ringa med vanlig telefon. (YOYOCare)

YoYon var förprogrammerad, vilket underlättade för kvinnan att ringa till sina anhöriga. Hon visste om att hon kunde nå sin dotter när hon tryckte på siffran 1. Men för att klara det behövde hon även ha en minneslapp bredvid sig med den informationen. Detta fungerade när hon var inomhus, däremot klarade hon inte av att ringa med hjälp av larmet om hon var utomhus. Förmågan att hantera larmet var i det här fallet beroende av sammanhanget.

Behovet av larm påverkas även av miljöfaktorer. I ett fall behövdes larmet när den närstående var hemma i villaområdet, men däremot inte på lantstället.

Han kan ändå inte gå ensam längre. I stan går det inte. (– Bor ni i stan?) Vi bor i Billdal, där kan han inte gå ut med hunden längre. Där är det cyklar och bilar och grejer, så där går det inte. Här [på lantstället] har jag mycket mark och han kan gå i skogen och så... och där har vi en annan aspekt. På vissa ställen behövs det inte. Här kan han gå ut och vandra ner till havet själv om han känner för det.

Spontana synpunkter om larmet

I början av intervjun gav de anhöriga några spontana synpunkter om det larm som de hade testat. De hade framför allt positiva synpunkter, som att larmet hade gett dem ökad trygghet och att det hade varit lätt att använda larmet. De negativa synpunkterna

handlade främst om att det var besvärligt att behöva ladda larmet och att det inte hade fungerat att få hjälp med att leta efter den närstående.

Tabell 4. Spontana synpunkter om larmen.

Nödsändaren	Posifon	YOYOcare
"Tacksam över att mamma fick det. Det ger en trygghet om det skulle hända något." "Det fungerade, men behövde laddas varje dag.	"Tekniskt sett fungerade det utmärkt, men inte när det larmade. Det var katastrof!" (att inte få hjälp att leta)	"Bra" "Lätt att använda." "Ser seriöst ut, kan ha ett vanligt band till."

För- och nackdelar med larmet

Fördelarna med larmen handlade om laddningen, funktionaliteten, användarvänligheten, robustheten (stötsäkert) och utseendet. När det gäller nödsändaren nämndes också organisationen runt letandet som en fördel, dvs. att det larmet är kopplat till polisen.

Nackdelarna handlade om organisationen runt letandet efter den närstående, att larmet behövde laddas för ofta och att det inte var till hundra procent pålitligt (falsklarm). Vidare nämndes svårigheter att programmera och ladda larmet, samt klumpigt utseende som nackdelar.

Tabell 5. För- och nackdelar med larmen.

Nödsändaren	Posifon	YOYOcare
Fördelar: -Behöver inte laddas. -Kopplat till polisen. Nackdelar: -Klumpigt och fult..	Fördelar: -Funkade tekniskt. -Det var en säkerhet, men inte till hundra procent. Nackdelar: -Organisationen runtomkring fungerade inte. Vem skulle ut och leta?*"Gav felmeddelanden och larmade inte alltid. -Fick byta ut det exemplar jag fick först, funkade inte. -Behövde laddas varje dag. -Fick startas om många ggr. -Gav fel signaler inomhus. -Eko i telefonen som gjorde det svårt att höra.)	Fördelar: -Ser inte ut som något som hemtjänsten delar ut. Att det inte är klocka utan något man kan ha i handväskan. -Stötsäkert -Enknappslarm – enkelt. Nackdelar: -Måste laddas, pilligt. -Kräver hjälp med att programmera telefonen. -Dåligt ljud. -Ramlade isär när jag hade tappat det.

*) Denna synpunkt handlade inte om det specifika larmet, utan om organisationen runt sökandet.

Användarvänlighet

De anhöriga fick utvärdera om de tyckte att det larm de hade testat var användarvänligt i termer av hur enkelt/intuitivt, säkert, flexibelt, effektivt och fysiskt ansträngande det var att använda det.

Svaren visar att de flesta larm krävde mobilvana eller vana vid datorer. Detta gäller dock inte nödsändaren. Dessutom behövdes hjälp med att ställa in larmet av någon med specialkunskaper. Detta gällde till exempel inställningen av de elektroniska zonererna runt bostaden.

Tabell 6. Larmens användarvänlighet.

	Nödsändaren	Posifon	YOYOcare
Enkelt och intuitivt	Ja	Krångligt innan man hade lärt sig det.	Lätt programmera. Krånglig programmering.
Säkert	Armbandet har gått sönder en gång.	Inte helt – kan ge falsklarm och larmade inte alltid.	Ja, säkrare än Posifon som inte fungerade alls ⁴ . Tryggt, anhörig kan ringa upp på den Trygghet för min fru. Viss tveksamhet – GPS når inte överallt.
Flexibelt	Nej, en funktion.	Ja. Behövde inget mer än en zon.	Ja. "Jätte-ja"
Effektivt	Ja.	Ja.	Ja.
Låg fysisk ansträngning	Ja, lätt. Kräver inte att man laddar det.	Nej. Krångligt med laddningen.	Ja.
Övrigt			Varningstriangeln oroar. "Mamma är rädd för strålning."

Synpunkterna gick ibland isär om hur lätt larmet var att använda. En anhörig tyckte att det var lätt att programmera YOYO:n, medan en annan tyckte det rakt motsatta, att det var krångligt. Likaså varierade erfarenheterna av hur säkra larmen upplevdes vara.

Apropå flexibiliteten upplevde användaren av nödsändaren det inte som någon nackdel att det larmet bara har en funktion. Hon saknade inte möjligheten att se var den närliggande befann sig någonstans på en karta. För henne räckte det att polisen hade den informationen.

Kan ringa 112 med det. Då kan larmcentralen spåra larmet, men hon kan inte prata.

4. Fungerade ej pga. dålig mobiltäckning i det området.

Om hon ringer upp kan vi ha trepartssamtal. Tolkfunktion på distans. Vi som känner henne kan prata med henne.

Jag kan skicka ett SMS till larmet och ta ett foto. Kan se i vilken miljö hon är.

Den estetiska dimensionen

YOYOCare fick positiva omdömen om sin design. Nödsändaren uppfattades som klumpig och ful och Vega associerades till hemtjänsten. Vega finns med i den här tabellen eftersom en av intervjupersonerna hade valt bort det pga. dess design. Utseendet är ganska viktigt, vilket återkommer längre fram i beskrivningen av hur det optimala larmet bör se ut.

Tabell 7. Utseendet på larmen.

Nödsändaren	Posifon	YOYOCare	Vega
Klumpigt och fult	Lite klumpigt men OK.	Bra. Ser seriöst ut.	Ser ut som något som hemtjänsten delar ut.

Han hade nog inget emot det, hade det på sig hela tiden. (om Posifon)

Det är lite klumpigt och fult. Snyggare design hade inte varit fel, det är kränkande för en person, det kan man ju själv tänka sig att man inte vill gå omkring med något som visar att man inte klarar sig själv. Mamma drar ner ärmarna i kyrkan... gjorde det förr när vi var ute bland folk. (om Nödsändaren)

Larmets betydelse

På frågan om på vilket sätt larmet underlättade för de anhöriga, svarade fem av sex att de var nöjda med att ha fått testa larmet. De upplevde att det hade gett dem trygghet och lite avlastning.

Trygghet – att veta var hon var om hon var ute på egen hand. Tryggt att hon kan ringa om hon är ensam hemma.

Men larmet kunde också upplevas som stressande för de anhöriga. En person var missnöjd med larmet, vilket helt och hållet berodde på att organisationen runt letandet inte hade fungerat. Det hade varit stressande för den här personen att förväntas rycka ut

och leta efter sin pappa när som helst på dygnet. Några av de anhöriga hade föräldrar som trots sin demenssjukdom bodde ensamma. När larmet började användas fick de plötsligt information om hur mycket föräldern var ute på egen hand.

I början kände jag att jag behövde ha väldig mycket koll på honom, men sen blev jag mer avslappnad. Då lät jag honom att åka iväg mer. Hemtjänsten tyckte det var besvärligt att åka och hämta honom... (– Hur kändes det för dig att veta att han hade åkt iväg?) Under dom här ett och ett halvt åren var jag orolig jämnt egentligen, i olika grad. Fördelen med att få den här GPS:en var att jag fick reda på hur galet det var, fick reda på att han var ute väldigt mycket. Ofta tog han bussen och bussen går förbi där jag bor och då gick jag ut till bussen och hämta hem honom.

Det kändes stressande att få den här informationen, samtidigt som det upplevdes som en trygghet att ha en möjlighet att hitta sin mamma eller pappa.

Det blev en stressfaktor i början, innan man hade vant sig. Så att... det var en trygghet, samtidigt en stressfaktor. Den pep ju. Min telefon pep när han åkte hem och åkte ut.

Flera anhöriga var yrkesverksamma och kunde inte alltid ge sig ut och leta efter sin mamma eller pappa. Larmet kunde pipa till när som helst på dygnet.

När intervjuerna genomfördes hade det gått en tid sen de anhöriga började använda larmet. I flera fall hade larmet varit till hjälp tidigare, men var det inte längre pga. att den närstående hade blivit sämre och inte var ute lika mycket på egen hand. I några fall hade den närstående flyttat till ett äldreboende.

Underlättar? Det gjorde det förut, men nu hjälper det inte längre. Han har blivit för dålig. Det kändes bra att veta att man kunde hitta honom.

Vad gav larmet de närstående?

På frågan om vad GPS-larmet gav deras närstående var svaren ganska samstämmiga. Nyckelorden var frihet och trygghet. Trygghet att kunna hittas om man gick vilse och samtidigt en frihet att kunna röra sig utomhus på egen hand.

Kan inte stoppa henne. Det är friheten för henne .. det har känts tryggt om något händer henne.

Det var ju en säkerhet att jag kunde hitta honom även om det inte var hund-

ra att larmet funkade, men hade jag inte haft larmet hade jag inte kunnat hitta honom. Och jag har ju varit ute och letat efter honom många gånger.

Dessutom gav larmen med uppringningsmöjlighet en trygghet i att kunna nå den närstående om det skulle behövas.

Trygghet att kunna ringa. Är inte alltid medveten om att hon har den med sig i handväskan ute. Det varierar.

För den närstående med svår afasi var larmet ett hjälpmedel i kommunikationen med andra människor.

Trygghet och frihet för K. att hon kan ta sig utanför hemmet på ett tryggare sätt. Kan kommunicera med hjälp av det. Ökad möjlighet att leva normalt trots svår afasi och epilepsi.

Organisationen runt larmet

I de flesta fall var det bara en anhörig som hade huvudansvaret för larmet, även om de inprogrammerade numren gick till fler i familjen eller till personal. När de anhöriga behövde hjälp med inställningar av larmet och support när det krånglade vände de sig till demenssjuusköterskan, projektledaren, till leverantören av larmet eller till biståndsbedömaren (Nödsändaren).

Kontakten med projektledaren och projektmedverkande hade fungerat bra. Där emot uttryckte ett par intervjupersoner missnöje över att det inte hade fungerat att få hjälp från hemtjänsten. De hade fått information om att hemtjänsten skulle hjälpa till med att ladda larmet och att söka efter den närstående, men det hade inte fungerat i praktiken. Det rådde emellertid delade meningar om detta. I ett fall hade det fungerat att få hjälp med laddningen.

Hemtjänsten gick ju aldrig in och tittade på kartan. I alla fall inte mer än för att öva sig någon enstaka gång.

Svårt att få den att fungera då, det hade att göra med att den skulle laddas.. varje dag egentligen. Min far gick till en dagverksamhet, när han gick dit fler och fler dagar i veckan, då fungerade allting bra. Då tog dom av den av honom och laddade den när han var där.

Flera anhöriga var yrkesverksamma och hade inte tid att åka runt och leta när föräldern gav sig av från hemmet på egen hand. Enligt överenskommelsen skulle hemtjänsten i

några fall ge sig ut och leta inom en viss radie på dagtid. Men det hade inte fungerat i praktiken. I ett par fall hade även trygghetsjouren varit inkopplad i letandet. En av de anhöriga var mycket kritisk till hur detta hade fungerat, vilket berodde på att information inte överfördes mellan de anställda på trygghetsjouren. Dessutom åkte de inte ut efter en viss tid på kvällen, vilket innebar att det blev sonens ansvar helt och hållet efter den tidpunkten.

Larmet funkade bra. Hemtjänsten laddade det och bytte batteri. Pappa hade nog på sig det dygnet runt. Hemtjänsten såg till att han hade det på sig. Dom ställde in två gränser, en på 200 meter och en på 800 meter. Den på 200 meter var för att första larmet skulle gå så att hemtjänsten hann rycka ut och leta efter honom. Det var inställt på olika tidpunkter, men det funkade aldrig. Dom hade ju andra patienter och dom sitter inte och rullar tummarna! Det sa jag direkt till NN att 'det kommer aldrig att funka!' Och det gjorde det inte heller.

Då var det en larmcentral i Örebro som larmet skulle gå till /.../ och så har dom en larmtjänst här i Göteborg som skulle rycka ut och leta om han försvann på kvällen, men det var så mycket folk och dom visste varken ut eller in. Nu är din pappa borta, men klockan är nio och nu kan vi inte leta längre, för nu slutar vi. Men jag kan inte leta, jag vet ju inte var han är, sa jag. Då frågade dom mig. Hur ska vi göra då? Är han borta så är han borta. Då får du ringa polisen.

Då ringde jag M. och då sa hon att kvällar och helger, då är det polisen som ska leta. /.../ Och då ringde jag och pratade med dom och dom sa att det var helt fel. För en person måste vara borta i 12 timmar för att vara borta. Då kan man göra en efterlysning. Men många gånger var dom snälla och gjorde det ändå. /.../ Så den kedjan var fullständig katastrof! Dom ringde från larmcentralen klockan elva, halvtolv på natten och sa att: Nu är han på Backaplan och då åkte jag dit ibland på Backaplan, satte mig på en buss. Och då ringde dom: Nej nu har han tagit bussen, nu är han på väg till Kungälv. Det var katastrof! Det funkade inte alls. Från det att dom larmade till /.../ den kedjan funkade inte alls. Dom ringde till mig varje kväll och frågade – hur ser din pappa ut? Har du nåt signalement?

En annan anhörig hade mer positiva erfarenheter av trygghetsjouren. Efter att pappan hade fått dörrlarm kopplades trygghetsjouren in.

När han hade både dörrlarm och GPS:en då fungerade det rätt så bra. /.../ (– I vilka situationer hjälpte trygghetsjouren till?) Det var när han gick ut på natten. Då kunde dom kolla var han var. Och jag vet att dom ringde till honom och bad honom stanna där han var... så egentligen hade det varit bra om trygghetsjouren hade kunnat ta hand om alltihop. För det blev lite för mycket för mig, det pep ju nattetid och dagtid när man var på jobbet.

Skulle de rekommendera larmet till andra?

På frågan om de skulle rekommendera någon annan att använda det larm som de hade provat, var fem av sex anhöriga positiva. De upplevde att larmet gjorde det möjligt för den närstående att leva så normalt som möjligt och behålla en del av sitt liv trots sjukdom. Förutom kravet på att det larmet skulle laddas tyckte de att det var enkelt att använda.

Ja, gamla i mammas situation. Kan ha kvar sitt liv, blir inte begränsad i vad hon kan göra. Kan komma ut i naturen, det är helande. Kan hålla kvar känsla och natur. Det är jätteviktigt! (dotter)

Absolut. Enkel att använda. Enda nackdelen är att den måste laddas varje kväll. Det är pappa som gör det och han kommer ihåg det. (dotter)

Har redan gjort och har fått frågan hur gör man? Hade önskat att jag kunde säga 'ring det telefonnumret'. Det ökar möjligheten att leva ett normalt liv. (make)

Den person som inte ville rekommendera larmet, var missnöjd med hur det hade fungerat att få hjälp med att leta efter den närstående.

Vad hade varit ett alternativ till larm?

På frågan om vad som hade varit ett alternativ till larm, varierade svaren. Ett par personer tog upp att de som anhöriga skulle få mindre avlastning och vara tvungna att ha mer uppsikt. En anhörig sa att alternativet var att låsa dörrar och grindar, för att minska risken för att den närstående tog sig ut på egen hand och gick vilse. En anhörig nämnde att han hade ringt polisen mer innan de fick larmet. Ytterligare ett alternativ var att själv köpa ett GPS-larm, vilket skulle ha blivit både dyrt och komplicerat.

Det optimala larmet

På frågan om hur det optimala larmet skulle vara fanns det synpunkter på design och utseende, hur användarvänligt det var och larmets funktioner. Ett alternativ som uttrycktes som ett skämt, skulle vara att operera in ett chip, för att mamman i det här fallet gav sig av utan att ha larmet på sig på nätterna.

Ett inopererat chip (skratt) eller ett mjukare larm, mer inkapslat och följsamt. Om funktionen hade kunnat läggas in i armbandet. Inte så tungt. Det är det visserligen inte, men ännu lättare och mindre. Mamma har så tunna armar så den ser så klumpig ut.

De hade synpunkter på designen, att det skulle vara användarvänligt och att det skulle erbjuda flera funktioner, enligt nedan.

Design

- Inte för stort, lätt och nätt
- Inte se ut som en klocka
- Ett mjukare larm, inkapslat och följsamt
- Funktionen i armbandet

Användarvänligt

- Enkelt att ladda
- Inte kräva laddning varje dag
- Inte kräva laddning av mobil
- Lätt att använda, inga koder

Flera larm förutsätter att den anhöriga använder mobil eller dator. Det fanns önskemål om enklare varianter som inte ställer dessa krav på användaren.

Skulle vara bra att ha en annan typ så att man slapp ladda mobilen. Enklare och att det inte var koder. Jag har svårt för att ringa med mobilen och den är ändå förprogrammerad.

En av de anhöriga tyckte att det hade varit bra med en koppling till GSM-nätet också av säkerhetsskäl. ”GPS- är en svaghet ... vet bara var satelliten senast hade kontakt.”

Ett par personer föreslog att trygghetsjouren eller någon annan larmcentral skulle kunna hjälpa till med att leta efter den närstående.

Hemtjänsten kan inte klara en sån här sak. De har inga bilar heller och

hinner inte. Det skulle vara bra om trygghetsjouren kunde åka ut och leta oavsett tid på dygnet.

Etiska funderingar kring GPS-larm

Det var ingen av intervjupersonerna som tog upp några etiska frågeställningar utan att jag ställde frågan. I ett fall kunde den person som var i behov av larmet själv göra bedömningen om hon ville använda GPS-larmet, men i de flesta fall var det den anhöriga som tog det beslutet. De tyckte inte att det var något problem att använda larm i och med att den närstående var så dålig och gagnades av det. *”Jag har själv trygghetslarm för jag ramlar ofta. Och om jag gör det så finns det ingen som kan hjälpa honom. /.../ Det är självklart bra för honom att vi hittar honom”*.

En son reflekterade kring känslan över att behöva övervaka sin pappa. Han upplevde det lite som att spionera. Det hade känts tragiskt att behöva göra det.

Jag kände mig lite som jag spionerade på honom. Jag tycker inte det är nåt fel egentligen för det är ett gott syfte, då. Det är tragiskt att man ska behöva göra det. (– Men det kanske var bra för honom?) Ja, jag övervägde det. Det var bra för honom, det var för hans bästa. För att han inte skulle gå runt och yra... till slut orkade han inte, och inte hitta hem... Jag hade inget problem egentligen med att... övervaka honom.

Sammanfattande reflektion

Projekt målet för projekt Vardagsteknik för äldre och anhöriga var att:

Genom kunskapsutveckling och erfarenhetsutbyte skapa förutsättningar för gemensamt synsätt över staden avseende visningsmiljöer, anhängstöd och användarvänliga teknikstöd för att stärka äldres och anhörigas oberoende och underlätta vardagslivet. (februari 2011)

Projekt vardagsteknik för äldre och anhöriga innehöll flera olika delar, där testningen av mobila larm utgjorde ett delprojekt. Målsättningen med det var att pröva olika typer av larm som stöd till anhängsvårdare. Projektet skulle samla på sig erfarenheter av olika larm för att undersöka hur dessa skulle kunna användas i framtiden.

Det här avsnittet beskriver resultatet av en intervjustudie som har ingått i utvärderingen av projekt Gårbra för äldre. Studien belyser frågor värda att beakta inför ett eventuellt införande av mobila larm i ordinarie verksamhet. Slutsatserna bygger på intervjuer med 6 av 9 anhöriga som hade testat något av larmen. Det är ett mycket

litet material, vilket innebär att det inte går att dra några generella slutsatser. Det går framför allt inte att uttala sig om de enskilda larm som ingick i försöket. Däremot ger studien en inblick i vad ett mobilt larm kan betyda för anhöriga och närstående med demens eller afasi.

Resultatet visar att larmen i de flesta fall ökar tryggheten för de anhöriga, samtidigt som de ger en ökad frihet för de personer som är i behov av ett larm. Nackdelarna med flera av larmen handlar om att de måste laddas varje dag. Det kunde ta ett par timmar att ladda det och frågan är vad som hinner hända under den tiden.

En annan problematik handlar om organisationen kring sökandet efter den närstående med larm. De flesta anhöriga behövde hjälp med att ha uppsikt över och vid behov söka efter den närstående. Synpunkter på produkterna handlar om att de bör vara enkla att använda, lätta, nätta och se estetiskt tilltalande ut.

Flera av intervjupersonerna berättar om erfarenheter som ligger bakåt i tiden och att deras närstående hade försämrats i sin demenssjukdom. Tiden med larmet kan ses som en tillfällig hjälp innan behoven har blivit så stora att personen inte längre är i behov av larmet på grund av minskad rörlighet eller på grund av att det inte längre fungerar att bo kvar hemma. Om personer med demenssjukdom ska ha nytta av ett GPS-larm, är det därför viktigt att erbjuda larm i ett tidigt skede. Uppföljningen visar också att larmet kan vara en hjälp för personer med andra diagnoser t.ex. vid afasi.

Erfarenheterna av nödsändaren skiljer sig åt från de andra larmen beroende på att den produkten inte behöver laddas eller följas av den anhöriga. Det är ett larm som används av kommunen idag. Det kräver inte heller någon dator- eller mobiltelefonvana. Däremot kostar det ganska mycket både för kommunen och för polisen.

De andra larmen kräver mer av användaren. De kritiska punkterna handlar främst om vem som ska ladda larmet, vem som ska läsa av var personen befinner sig och hur letandet efter personen med larm ska organiseras.

Intervjuerna vittnar om att larmen kan öka stressnivån hos de anhöriga. Den anhöriga får helt plötsligt mycket information som han eller hon tvingas ta ställning till. I situationer som upplevs omöjliga att hantera ökar stressen. Det är inte alltid möjligt att rycka ut vid alla signaler om att den närstående är ute på egen hand. Den person som uttryckte missnöje över larmet var kritisk till organisationen runt letandet. Flera av de anhöriga hade fått information om att hemtjänsten, trygghetsjouren och polisen skulle hjälpa till. Men det verkar inte ha fungerat i praktiken.

Larmen kan dessutom invagga den anhöriga i en falsk känsla av säkerhet, eftersom de inte är helt tillförlitliga. Positioneringen med hjälp av GPS fungerar till exempel inte när personen befinner sig inomhus. När det gäller nödsändaren har polisen sina rutiner för eftersökning, vilket innebär att det kan ta tid innan den närstående hittas.

Även om nödsändaren används redan idag väcker den nya tekniken även frågor av

etisk karaktär. Har en anhörig rätt att övervaka en närstående person utan att ha fått hans eller hennes medgivande? Vad ska betraktas som ett medgivande? Även om syftet är gott väcker de tekniska möjligheterna nya frågor. Den närståendes integritet riskerar att kränkas, samtidigt som möjligheten att leva mer fritt och självständigt ökar, för de personer som kan vara ute och röra sig utan att riskera att gå vilse. Det är dilemman som behöver hanteras, där det inte finns några självklara gränser för vad som är rätt eller fel. ■

8. Den ekonomiska analysen av projektet

Som en del av utvärderingen av projektet har PwC genomfört en samhällsekonomisk analys (Karlsson, Hermansson & Sandberg, 2012). I analysen har merkostnaderna för tillgänglighetsförbättringarna identifierats. Vilka organisationer som drar nytta av respektive behöver betala för dessa åtgärder har undersökts. Dessutom har en modell för samhällsekonomisk analys tagits fram som kan användas i framtida diskussioner om tillgänglighetsåtgärder.

Den samhällsekonomiska analysen har haft särskilt fokus på de åtgärder som har genomförts i projekt 2 ”enkla förbättringar” och projekt 3 ”badrumsprojektet” där det finns kostnadsberäkningar för de förändringar som har genomförts. Analysen visar att det finns stora samhällsekonomiska besparingar i att genomföra tillgänglighetsåtgärder som främjar kvarboende. Förändringarna i de två fastigheter som exempelberäkningarna baseras på ger en uppskattad besparing på 2 respektive 5 gånger investeringarna (kostnaderna för åtgärder). Den fastighet som antas ge den största kostnadsbesparingen är Bankogatan 3-13. Detta beror till stor del på att det tillgängliga Gôbra-badrummet som togs fram inom ramen för projektet inte renderade några extra kostnader när badrummen upphandlades i samband med stamreovering.

Enligt PwC kan samhället spara 3,8 miljarder under den tjugoårsperiod som bedöms som avskrivningsperiod för åtgärderna. Tjugo år är den genomsnittliga livslängden för de åtgärder som har genomförts. Merparten av denna besparing baseras på ett antagande om ett visst ökat kvarboende bland pensionärerna i fastigheterna i stället för inflyttning till särskilt boende.

De organisationer/aktörer som har mest nytta av tillgänglighetsåtgärderna är kommunen (85 %). Men även sjukhusvården, primärvården, fastighetsägarna, enskilda hyresgäster med flera kan tjäna på dem. De kommunala besparingar som åtgärderna antas leda till handlar om minskade kostnader för hemtjänst, hemsjukvård, korttids-

och särskilt boende, bostadsanpassningsbidrag och färdtjänst. Färdtjänsten kan få mindre kostnader om förarna inte behöver hämta eller lämna resenären vid bostaden, samt om resan kan genomföras med flexlinjen i stället för med färdtjänst. Sjukvården bedöms kunna spara på att fallskador förebyggs.

Brytpunkten för när en tillgänglighetsinvestering går jämnt upp med kostnadsbesparingarna ligger på cirka 210 tusen kronor per lägenhet där det bor en person som är 65 år eller äldre.

Denna estimering bygger på att inflyttning till särskilt boende kan skjutas upp eller undvikas helt. Beräkningen utgår från att 10 procent av dem som förväntas flytta till särskilt boende i stället bor kvar i sin ordinarie bostad och att hälften av den resterande gruppen skjuter upp flytten till särskilt boende i ett år med hjälp av hemtjänst. Det finns emellertid inte tillräckligt stöd från forskning som belägger sambandet mellan inflyttning på särskilt boende och tillgänglighetshinder i bostaden. Om den effekten uteblir ligger brytpunkten i stället på cirka 60 tusen kronor per lägenhet.

Förutom de rent monetära vinsterna uppskattas tillgänglighetsförbättringarna även ge icke-materiella vinster i form av ökad trygghet, minskat behov av hjälp av anhöriga, minskade belastningsskador för personal och anhöriga med mera. Betalningsmodeller för tillgänglighetsåtgärderna diskuteras i rapporten och här pekas fyra huvudaktörer ut: kommunen, landstinget, fastighetsägarna och hyresgästerna. De juridiska möjligheterna för kommunen att ge bidrag till fastighetsägare bör undersökas först, innan subventioner diskuteras. ■

9. Diskussion och slutsatser

Försöksverksamheten i Göteborg skapades vid en tidpunkt då kommunen hade genomgått en stor organisatorisk omvandling där tjugo stadsdelsförvaltningar krympte till tio vid årsskiftet 2011. Detta innebar sammanslagningar, personalomställningar, chefsbyten och en hel del oklarheter. Dessutom var det många verksamheter som drabbades av sparbetning under den tid som projektet pågick. Det påverkade projektet på ett negativt sätt.

Det fanns även positiva faktorer som påverkade. Till dem hör att det fanns kunskaper om äldres boende sedan tidigare i kommunen, samt att kommunstyrelsen hade antagit en strategi för äldres boende när projektet startade. Strategin låg till grund för en handlingsplan samt en kommunal subvention till trygghetsbostäder.

Vidare fanns det sedan tidigare en upparbetad samverkan mellan fastighetsägarna och kommunen. En gemensam definition för tillgänglighet i befintligt bostadsbestånd hade tagits fram inom ramen för det samarbetet. Kommunen hade också framtagna riktlinjer för anhörigstödet innan projektet startade. Därmed fanns ett tydligt strukturkapital och samverkansrelationer att bygga vidare på.

Intervjuerna med politiker i kommunen under hösten visar att projektet hade nått ut till dem. De flesta kände till projektet och var positivt inställda till det.

Har projekten bidragit till Gôrbra:s målsättningar?

Följande mål formulerades i början av försöksprojektet:

Genom kunskapsutveckling och erfarenhetsutbyte skapa förutsättningar för samverkansformer och gemensamt synsätt avseende ökad tillgänglighet och ökad användning av teknikstöd för att stärka äldres oberoende och underlätta vardagslivet. (Gôrbra för äldre, 110125)

I en broschyr som togs fram augusti 2011 beskrevs gemenskap, teknik och bekvämlighet som projektets medel för att nå sina mål. Här har alltså gemenskap lagts till, dessutom har begreppet tillgänglighet gjorts om till bekvämlighet. På projektets hemsida beskrivs dess syfte som att ”Äldre ska kunna bo kvar längre i sina hem.” (nov. 2012)

Min tolkning av ovanstående är att projektet utgick från att gemenskap, tillgänglighet och ny teknik kan underlätta för äldre att bo kvar hemma. Dessutom att det krävs samverkan och ett gemensamt synsätt på tillgänglighet och teknikstöd för att förbättra boendemiljöerna på längre sikt. Med begreppet tillgänglighet avses den fysiska tillgängligheten. Med teknikstöd avses digitala lösningar för hemmiljön, IKT, mobila larm med mera. I nedanstående tabell finns en kortfattad summering över respektive projekts bidrag till de tre målen. Här har projektens indirekta påverkan inte tagits med.

Tabell 8. Projektens bidrag till måluppfyllelsen.

	Projekt 1	Projekt 2	Projekt 3	Projekt 4
Ökad tillgänglighet	Ja	Ja	Ja	Nej
Ökad användning av teknikstöd	Nej	Ja	Nej	Ja
Ökad gemenskap	Nej	Ja	Nej	Ja

Projekt 1 som har arbetat med att inventera och matcha boende har framför allt bidragit till ökad tillgänglighet. Teknikstöd och gemenskap har inte varit föremål för det projektets arbete. Projekt 2 som har arbetat med enkla förbättringar i allmänna utrymmen och utemiljöer har däremot bidragit till alla tre mål. Förutom att skapa tillgänglighetsförbättringar i fastigheterna, har även ny teknik testats exempelvis i form av ett digitalt tittöga som visar vem som står utanför lägenhetsdörren på en skärm. Tillgängliga utemiljöer för ökad gemenskap och skapande av gemensamhetslokal ingick även i projektet.

Projekt 3 har bidragit till att förbättra tillgängligheten i befintliga badrum, medan projekt 4 främst har bidragit till ökad användning av teknikstöd samt ökad gemenskap genom de utbildningar och träffar som de har haft med pensionärer. Kunskaper om hur man använder surfplattor för att skicka e-postmeddelanden, använda Facebook, Skype och dylikt kan dessutom bidra till ökade sociala kontakter.

En analys av om projektet har skapat förutsättningar för samverkan och gemensamt synsätt avseende ökad tillgänglighet och ökad användning av teknikstöd kräver ett längre resonemang. Samverkan kring tillgänglighet och teknikstöd kräver att samverkande parter anser dessa områden som angelägna för att vilja samverka kring dem.

I en tidigare studie konstaterade vi att det saknas drivkrafter för att förbättra till-

gängligheten i det befintliga bostadsbeståndet (Lindahl, Martini och Malmqvist, 2010). Detta antogs bero på att det saknades ekonomiska och juridiska incitament till det. I rapporten lyfts ett antal hinder och möjligheter fram. Ett hinder handlar om praktiska svårigheter att förbättra det befintliga bostadsbeståndet. Andra hinder handlar om negativa attityder och okunskap (Lindahl, Martini och Malmqvist, 2010). Hur har projekt Gôrbra för äldre arbetat med dessa hinder?

Projektet har arbetat både på beslutsnivå och på praktisk nivå när det gäller tillgänglighetsarbetet.

Det har arbetat mycket med hur-frågan kring hur man kan åstadkomma enkla förbättringar och badrumsrenoveringar. I det arbetet har kunskaperna ökat om vad som är möjligt att genomföra utifrån befintliga ramar. Attityderna⁵ till tillgänglighet kan ha påverkats av detta, när projektdeltagarna har sett att det är möjligt att förbättra utan att det behöver innebära så stora förändringar.

Samma resonemang som ovan kan appliceras på frågan om ökad användning av teknikstöd som också påverkas av liknande hinder i fråga om ökad tillgänglighet. Exempelvis begränsas användningen av vardagsteknologi bland arbetsterapeuter av attitydmässiga, kunskapsmässiga och juridiska hinder (Ellevik & Tran, 2011). Mot bakgrund av det har projekt Gôrbra för äldre ökat kunskaperna om ny teknik bland pensionärer och anhöriga genom olika former av demonstrationer och provverksamhet. Detta har bidragit till kunskaper hos både äldre, anhöriga, personal och chefer som kan ligga till grund för framtiden.

I målformuleringen finns det tankar om att projektet skulle skapa förutsättningar för ett gemensamt synsätt. Som en av projektdeltagarna formulerade det i självutvärderingen, är det kanske inte möjligt att uppnå ett gemensamt synsätt eftersom de olika organisationer som ingick i projektet arbetade utifrån så skilda förutsättningar. Det projektet däremot kan sägas ha bidragit till är att skapa en gemensam plattform för framtida samverkan och beslut på olika nivåer.

I utlysningen av medel till försöksverksamheterna fanns en målsättning att projekten skulle bidra till förbättringar för personer över 80 år. Projekt Gôrbra för äldre har dock haft både yngre och äldre pensionärer med, så frågan är om den målsättningen har uppnåtts? Till projektets försvar kan framhållas att de förändringar som projektet har arbetat med gynnar de allra äldsta. Tillgänglighet, teknikstöd och gemenskap är framför allt viktigt för dem som har kommit till den ”fjärde åldern” när hälsoproblemen gör sig påminda (Tudor Sandahl, 2009).

5. Attityder har enligt modern psykologisk forskning en kognitiv, en känslomässig och en handlingsmässig komponent (www.psykologiguiden.se). Alla tre komponenter kan vara vägar till en förändrad attityd. Genom att ”handla”, det vill säga göra miljöer tillgängliga, kan attityderna påverkas.

I vilken grad har respektive projekt nått sina mål?

Alla fyra projekt har även haft kvantitativa mål som de förväntades uppnå inom ramen för projekt Gôrbra för äldre. Projekt 1 har haft ett kvantitativt mål som delvis har uppnåtts. Projekt 2 och 3 har uppnått sina mål, medan projekt 4 som har haft en ambitiös målsättning har gjort något mindre aktiviteter än vad som var planerat. Detta har bland annat berott på att det inte har funnits tillräcklig efterfrågan på att lära sig vissa former av ny teknik.

Gemenskap

Projekt 2 har haft alla tre mål – gemenskap, tillgänglighet och ny teknik – i sin projektbeskrivning. Enligt det fåtal intervjuer med hyresgäster som gjordes inom ramen för utvärderingen fanns det inte behov av mer granngemenskap. Men en grupp pekades ut som viktig att nå, ensamstående äldre män.

Granngemenskapen kan bestå av så kallade ”svaga band” (Granovetter i Olsson & Ringsby Jansson, 2008) vilket innebär att man känner igen och hälsar på varandra men kanske inte har så mycket mer kontakt. Dessa sociala kontakter kan ändå vara viktiga för att skapa en känsla av att tillhöra ett socialt sammanhang. Människan är en social varelse och har behov av att orientera sig i förhållande till andra. Det skapar en trygghet att veta vilka som är ens grannar.

De flesta vill välja sina sociala kontakter och vill inte grupperas ihop med andra människor bara för att man råkar vara lika gammal. Kontakterna behöver inte heller ske just mellan grannar, men det underlättar om det finns platser för naturliga möten i närområdet. Det finns också träffpunkter för äldre i alla de stadsdelar som projektet ingick i. Forskaren Inga Malmqvist har studerat lokalen på Stackmolnsgatan med utgångspunkt ifrån gemenskap. Resultatet från den studien kan säkert bidra till mer kunskaper.

I rapporten ”Vem ska värna tillgängligheten?” finns ett exempel på där ett bostadsföretag upplät en lägenhet till gemensam lokal för hyresgästerna. Det var i ett hus som hade börjat reserveras för seniorer. Några eldsjälar bidrog till de sociala aktiviteterna i huset, vilket upplevdes som värdefullt för grannarna. Ett annat exempel handlar om en gemenskap som uppstod i förhållande till en gemensam utemiljö (Lindahl, Martini och Malmqvist, 2010). Det som framgår av dessa exempel är att de sociala kontakterna hänger på en skör tråd om de hänvisas till att bygga på eldsjälar.

Projekt 4 har också arbetat med gemenskap som mål. Det projektet har till stor del utgått från träffpunkter för äldre. Utbildningstillfällena där pensionärer har fått lära sig använda surfplattor upplevdes bidra till en social gemenskap. I SDF Centrum har projektet samarbetat med ett bostadsföretag kring skapandet av en träffpunkt, Framnäsgråden. Samverkan har skett med bovärd, seniorer och en närbelägen restaurang.

Tillgänglighet

Projekt 1 har arbetat med att informera de privata fastighetsägarna om tillgänglighetsinventering. Örgryte Bostads AB har inventerat sitt fastighetsbestånd. I projektet har man även arbetat med att överföra information från fastighetsägarna till BoPlats Göteborg som är en marknadsplats för bostäder.

Tillgängligheten var relativt god i de fastigheter som ingick i projekt 2, men kunde förbättras. Lägenheterna på Stackmolnsgatan uppfyllde dock inte T-märkning. Intervjuerna på Bankogatan och Prästgårdsängen vittnar om att hyresgästerna önskade bättre tillgänglighet till tvättstugor och förråd i de fall dessa fanns i källare eller vind. Dörrautomatik installerades under projekttiden på Stackmolnsgatan och på Bankogatan. På Stackmolnsgatan följdes de upp med en före- och eftermätning som visade att dörröppnarna underlättade att ta sig in och ut ur fastigheten.

Projekt 3 skapade förutsättningar för ökad tillgänglighet och användbarhet genom att bygga om/skapa tre provbadrum. Ett badrum var redan stamrenoverat och kompletterades med inredning som ökade användbarheten för äldre personer (Stackmolnsgatan). Ett visningsbadrum skapades som ett valbart koncept som kunde väljas i samband med stamrening (Bankogatan), medan ett badrum byggdes upp som ett provbadrum för lärande och fortsatta diskussioner inom bostadsföretaget (Månadsgatan/Kalendervägen). De båda provbadrummen byggde på principerna för universell design.

Ny teknik

Projekt 2 testade olika former av ny teknik i bostaden (digitalt tittöga m. m.). För övrigt är det projekt 4 som har ägnat sig mest åt ny teknik. Det testade flera typer av mobila larm i en grupp med anhöriga till äldre personer. Larmen behövdes för att det fanns risk för användarna att gå vilse och för att underlätta för kommunikationen med anhöriga. Projekt 4 anordnade även träffar där hjälpmedel demonstrerades samt genomförde utbildningar om surfplattor. Dessutom skapade de en ny miljö för visning av tekniska hjälpmedel i västra Göteborg.

Hur har projektet arbetat för att nå målen?

Självutvärderingen och intervjuerna med projektledarna beskriver hur arbetet har fortskridit i projektet. De fyra projekten har haft olika karaktär och arbetat på olika vis. Projekt 1 har arbetat mer med abstrakta planeringsfrågor, medan projekt 2 och 3 har arbetat mer med konkret förändringsarbete i fysisk miljö. Projekt 4 har i stället arbetat mer med de mellanmänniska mötena.

Många delprojekt har involverat äldre personer och lärt sig mycket av dem. I vissa

fall har det inte handlat om en reell delaktighet utan i stället om att äldre personer har använts som informanter eller blivit informerade.

Projektet har genomgått olika faser, igångsättningsfas, mellanfas och avslutningsfas vilket märks i självutvärderingen. Trots att projekten har drabbats av byten av personal och objekt under projekttiden, har de i stort sett genomfört det som var tänkt. Projektet har påverkats av såväl interna som externa faktorer, vilket är vanligt. Däremot är det inte lika vanligt att organisationer drar sig ur och genomför förändringar av större slag, vilket har skett i det här projektet. Orsakerna till det har jag svårt att uttala mig om. En förklaring är att beslut om att genomföra de förändringar som planerades inom ramen för projektet har ändrats under projekttiden. Projektet har arbetat så integrerat med ordinarie verksamheter som drivs av en annan logik än projektet. Periodvis har dessa oväntade förändringar skapat stress hos projekt- och processledarna.

Lärdomarna är att projekt av det här slaget kan bidra till att skapa uppmärksamhet, vilket kan påskynda politiska beslut. En annan lärdom är att man kan lära sig mycket av varandra om man samarbetar. Andra lärdomar är att projekt kräver tid, engagemang och förankring på hemmaplan. Det är viktigt att de som medverkar har mandat att fatta beslut. Projektdeltagarna lärde sig också att äldre personer gärna är med i projekt trots att det kräver tid av dem.

Projektet har kommunicerat via sociala medier. Kommunikationen på Facebook har bidragit till att aktualisera projektet och till att sprida kunskaper om vad som var på gång i projektets olika delar. Samtidigt har denna typ av kommunikation väckt frågor hos kommunala tjänstemän som är vana vid mer formella informationsvägar. Gränsdragningarna mellan projektet och de ordinarie linjeorganisationerna var inte alltid självklara i projekt Görbra. Inställningen till att kommunicera via sociala medier varierade dessutom mellan projektdeltagarna.

Hur påverkades resultatet av samverkansfaktorer?

Samverkan kan ske på många olika nivåer, som koordination/samordning, samverkan, konsultation eller i form av integration. Med samordning menas att insatser adderas till varandra. Med samverkan menas i stället att olika organisationer samarbetar i vissa former och i avgränsbara frågor. Konsultationer handlar i stället om tillfälliga insatser från en yrkesgrupp i en organisation till en annan organisation. Integration handlar i stället om att organisationer slås samman och att de flesta arbetsuppgifterna blir gemensamma (Westrin, 1986).

I försöksverksamheten handlade det främst om samverkan, vilken ägde rum på flera nivåer och områden. Projektdeltagarna samverkade över sektorsgränser (bostadssektorn och äldreomsorgen t ex) och över yrkesgränser. Dessutom mellan tjänstemän och

privatpersoner. Samverkan påverkade resultaten på ett tydligt sätt genom att bidra till lärande. När tankar och idéer bryts mot varandra finns det möjlighet att nya kunskaper att utvecklas. Men för att samverkan ska leda till ett kunskapsutbyte krävs en ömsesidig respekt och en förmåga att lyssna på varandra. När olikheter möts finns det också risk för att konflikter uppstår pga. att man inte förstår varandra. Projektet verkar ha kunnat hantera detta på ett bra sätt. Samverkan lyftes fram som en av framgångsfaktorerna i projektet. En annan effekt av att Gôrbra för äldre har involverat många organisationer, är att det skapar en grund för att projektets resultat ska nå ut på ett brett sätt.

Hur kan kunskaperna implementeras i framtiden?

För att projektets resultat ska bidra till långsiktiga effekter föreslås att kommunen tar initiativ till följande:

- Sprida kunskaper
- Samverkansavtal
- Diskutera finansiering
- Fortsätt undersöka

Projektets resultat bör spridas till hela staden och ut till landet. Alla stadsdelsförvaltningar har inte varit involverade i projektet och bör få ta del av de lärdomar som har gjorts. Kunskaperna bör även spridas till hela allmännyttan och till de privata fastighetsägarna. Kunskaper bör spridas till både beslutsfattare och till personal som arbetar med att möta anhängiga och pensionärer samt personal som arbetar med renovering av fastigheter. För de grupper som arbetar mer praktiskt med tillgänglighet, teknik och gemenskap kan utbildningsinsatser vara på sin plats.

Samverkan bör fortsätta efter projektets slut. För att underlätta samverkan mellan fastighetsägare och kommunen kan samverkansavtal upprättas. Detta minskar risken för att samarbetet enbart ska bygga på personliga relationer. Om det finns samverkansavtal i form av intentionsförklaringar kan det vara lättare för en fastighetsägare att ta kontakt med kommunen inför en upprustning eller ombyggnation.

Finansieringen av tillgänglighetsåtgärder bör diskuteras mellan kommunen, fastighetsägarna, hyresgästföreningen och eventuellt landstinget. Finns det en möjlighet att dela på kostnaderna för åtgärder utifrån en betalningsmodell? Den samhällsekonomiska analysen ger ett underlag för den diskussionen där det också kan vara värt att undersöka vilka merkostnader som uppstår om tillgänglighetsförbättringar tas med i samband med en nödvändig renovering. Det är samtidigt viktigt att dessa åtgärder inte blir kostnadsdrivande så att pensionärer med låg pension inte har råd att bo kvar.

Den samhällsekonomiska kalkylen som pekar på kostnadsbesparingar på basis av

tillgänglighetsåtgärder vilar på antagandet att ökad tillgänglighet kan bidra till minskat behov av särskilt boende. Detta är dock inte underbyggt av forskningsresultat. Därför föreslås en kombinerad registerstudie och prospektiv (framåtblickande) studie som under ett par år följer upp biståndsbeslut för personer boende i tillgängliga respektive otillgängliga bostäder.

En utredning bör göras av möjligheterna att införa mobila larm där organisationsansvar, juridiska frågor och finansieringsformer undersöks. ■

10. Referenser

- Angelöw, Bo. (1991). *Det goda förändringsarbetet. Om individ och organisation i förändring*. Lund: Studentlitteratur.
- Backman, Ingrid m fl. (2012). Studie av badrum ”Görbra för äldre”. White 2012-04-11. Finns på www.grkom.se/fouivast.
- Blidner, Kristina. (2010). *Smart vardagsteknik i Centrum. Visionsmiljö med smarta ting*. Vällingby: Hjälpmedelsinstitutet.
- Danermark, Berth., & Kullberg, Christian. (1999). *Samverkan. Velfärdsstatens nya arbetsform*. Lund: Studentlitteratur.
- Ellevik, Nandita., & Tran, Niem-Tu. (2011). *Arbetsterapeuters resonemang kring användandet av vardagsteknologi i arbetsterapeutisk praxis*. Göteborgs Universitet, Institutionen för neurovetenskap och fysiologi. Arbetsterapi. C-uppsats.
- Granström, Kjell. (2006). *Dynamik i arbetsgrupper*. Lund: Studentlitteratur.
- Göteborgs Stad (2006). *Befolkningsstruktur och bostadsbestånd, översiktlig kartläggning med fokus på morgondagens äldre i Göteborg perioden 2005–2015*. Hämtad från: www.fastighetskontoret.goteborg.se
- Göteborgs Stad (2007). Definitionen av *Tillgänglig bostad i befintligt bestånd: 2007-06-18*. Fastighetsnämnden. Dnr 400-0670/07.
- Göteborgs Stad (2010). *Strategier och ramverk för mellanboendeformer för äldre i Göteborgs stad*. Dnr 1326/09, Repronummer 128/10.
- Holmsten, Emil (2011). *Vägen ut. En delstudie om automatiska dörröppnare i ett pilotprojekt*. Bostads AB Poseidon.
- Holmsten, Emil (2012). *Sesam, öppna dig! En studie om automatiska dörröppnares påverkan i ett pilotprojekt*. Bostads AB Poseidon.
- Jensen, Christian & Kuosmanen, Jari (2008). *Streta emot eller sträva tillsammans? Om samverkan, brukarmedverkan och komplexitet i Miltonprojekten i Västra Götalands län*. Göteborg: FoU i Väst/GR, Rapport 5: 2008.

- Johansson, Staffan., Löfström, Michael., & Ohlsson, Östen. (2000). *Projekt som förändringsstrategi. Analys av utvecklingsprojekt inom socialtjänsten*. Stockholm: SNS Förlag.
- Karlsson, Charlotte, Hermansson, Kristina., & Sandberg, Samir. (2012). *Ekonomisk analys, Gården för äldre*. PwC November 2012. Finns på www.grkom.se/fouivast.
- Lindahl, Lisbeth. (2009). *Mellan människor och dokument. Att skapa en långsiktig samverkan mellan kommuner och psykiatri. En utvärdering av KOSAM:s samverkansprojekt*. Göteborg: FoU i Väst/GR.
- Lindahl, Lisbeth, Martini, Maria och Malmqvist, Inga. (2010). *Vem ska värna tillgängligheten?* Vällingby: Hjälpmedelsinstitutet.
- Lindberg, Kajsa. (2002). *Kopplandets kraft. Om organisering mellan organisationer*. Göteborg: Bokförlaget BAS, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.
- Lipsky, Michael. (1980). *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in the public services*. New York: The Russell Sage Foundation.
- Löfström, Michael. (2001). Samverkan mellan offentliga organisationer – att konstruera gränser, i *Kommunal ekonomi och politik*. 5:2, sid. 69-90.
- Martini, Maria. (2010). *Med anhörigglassögon på. Utvärdering av en samverkansmodell*. Vällingby: Hjälpmedelsinstitutet.
- Morgan, Gareth. (2007). *Organisationsmetaforer*. Lund: Studentlitteratur.
- Moxnes, Paul. (1991). *Vardagens ångest hos individen, gruppen, organisationen*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Olsson, Sören., & Ringsby Jansson, Bibbi (2008). Kapitel 9. Livet utanför bostaden. I *Boende och sociala sammanhang för människor med funktionshinder, 169-194*. Red. Paulsson, Jan & Ringsby Jansson, Bibbi. Lund: Studentlitteratur SFS 2010:879. *Lag om allmännyttiga kommunala bostadsaktiebolag*.
- Samhällsanalys och Statistik, Göteborgs stadsledningskontor (2011). *Äldres boende 2012 – områdesfakta*. Hämtat på www.goteborg.se
- Socialtjänstlagen (2001:453). Hämtad på www.notisum.se
- Socialstyrelsen (2012). *Anhöriga som ger omsorg till närstående – omfattning och konsekvenser*. Hämtad från www.socialstyrelsen.se november 2012.
- Tudor Sandahl, Patricia (2009). *Den fjärde åldern*. Stockholm: Brombergs förlag.
- Vedung, Evert (1998). *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.
- Westrin, Claes-Göran. (1986). Social och medicinsk samverkan – begrepp och betingelser. *Socialmedicinsk tidskrift* nr 7-8, sid. 280-286.
- Vision Bo Äldre. www.goteborg.se sökord: vision bo äldre.

11. Bilagor

Bilaga 1. Syfte och metod

Syftet med utvärderingen var att följa och beskriva försöksverksamheten Gôbra för äldre. Utvärderingen utgick från följande frågeställningar:

- Har projekten bidragit till försöksverksamhetens övergripande målsättningar? (förbättrade boendemiljöer för personer 80+ och deras anhöriga)
- I vilken grad har respektive projekt nått sina målsättningar?
- Hur har respektive projekt arbetat för att nå sina mål?
- Hur påverkades resultatet av samverkansfaktorer?

Undersökningsmetoder och målgrupper

De metoder som användes i utvärderingen var en kombination av extern och intern utvärdering. Den externa utvärderingen genomfördes med hjälp av intervjuer, observationer av projektmöten och dylikt, läsning av inläggen i projektets facebookgrupp, samt övrig dokumentation från projektet.

Intervjuer genomfördes med:

- Projektansvariga och projektmedverkande
- Äldre hyresgäster
- Anhöriga som hade testat ett mobilt larm
- Kommunpolitiker

För att bidra till lärande under projektets gång uppmanades projektledare, delprojektledare och projektmedverkande att genomföra en självutvärdering. Dessa har sammanställts och även legat till grund för den externa utvärderingen.

Genomförande

Utvärderingen genomfördes av FoU i Väst/GR.^{6 7} En del av utvärderingen har genomförts av White Arkitekter (Backman med flera, 2012). De genomförde en studie av två orenoverade badrum som ingick i projektet.

Intervjuerna planerades av Lisbeth Lindahl och genomfördes av henne, samt av kollegorna Leena Odebo och Maria Ottosson vid FoU i Väst/GR. Observationer och analys har genomförts av Lisbeth Lindahl. Resultat från utvärderingen har återkopplats under tiden som försöksverksamheten har pågått för att bidra till lärande under projektperioden.

Intervjuer med process- projektledare och projektdeltagare

Process- och projektledarna intervjuades vid två tillfällen under projektets gång. Första gången var sommaren 2011. Då hade projektet pågått i ett halvår. Andra gången var sommaren/hösten 2012, när projektet närmade sig sitt slut i november 2012. Som ett tillägg till det har ett par intervjuer med delprojektledare genomförts för att få bättre kunskaper om processer i projektet.

Intervjuer med äldre hyresgäster

Totalt sett åtta hushåll med äldre personer intervjuades i de fastigheter som ingick i Örgryte bostäders projekt på Prästgårdsängen i Örgryte och Familjebostäders projekt i Högsbo (Bankogatan och till en början Markmyntsgatan). Örgryte bostäder är en privat fastighetsägare medan Familjebostäder är ett kommunalt bolag. Poseidons projekt valdes bort eftersom det följdes upp av en student från förvaltningshögskolan samt av en forskare vid Chalmers Arkitektur.

Kontakten med intervjupersonerna gick via fastighetsägarna. Av 16 tillfrågade personer var det 8 som tackade ja till att medverka. De som avböjde bodde alla på Bankogatan och uppgav att de inte ville medverka på grund av hälsoskäl.

Åtta intervjuer genomfördes varav sju gjordes i intervjupersonernas hem. En intervju genomfördes per telefon pga. hälsoskäl. Vi försökte motivera till personliga intervjuer för att även kunna observera boendemiljön men det var intervjupersonen som bestämde tid och plats för intervjun.

Intervjuerna genomfördes mellan november 2011 och mars 2012 och tog drygt en

6. Göteborgsregionens kommunalförbund är en samarbetsorganisation för 13 kommuner i Västsverige. Tillsammans har dessa kommuner 940 000 invånare. GR:s uppgift är att verka för samarbete över kommungränserna och vara ett forum för idé- och erfarenhetsutbyte inom regionen. Verksamheten inom GR ska vara till kommunal nytta, samtidigt som den ska stärka regionen nationellt och internationellt. GR är sedan 2001 också ett av de fyra regionala kommunförbunden i Västra Götalands län. De fyra kommunförbundens samarbetsorganisation heter Västkom.

7. Från början var det tänkt att den skulle ske i samarbete med Chalmers Tekniska Högskola, men det blev inte möjligt när anslaget för utvärderingen minskade.

timme. De personliga intervjuerna spelades in på band och transkriberades i sin helhet. För att följa upp resultatet av projektet genomfördes även ett uppföljande telefonsamtal med sju av åtta hushåll i oktober 2012.

Intervjuer med anhöriga

I maj 2012 bjöds anhöriga som testade mobila larm in till en fokusgrupp. Två kvällstider erbjöds för att underlätta för dem som var yrkesverksamma, men tyvärr var det bara en person som anmälde sig. För att underlätta medverkan i utvärderingen ändrades därför metoden till telefonintervjuer, vilka genomfördes hösten 2012. Sex av nio anhöriga tackade ja till att medverka efter att ha blivit tillfrågade av projektledaren och demenssjuksköterskan som ingick i projektet.

Som förberedelse inför intervjuerna genomfördes en träff där projektledaren visade larmen och berättade om deras funktioner. Intervjuerna genomfördes sen med hjälp av en semistrukturerad intervjuguide som hade stämts av med projektledaren.

Intervjupersonerna kontaktades först via telefon eller e-post för överenskommelse om tid för intervjun. Intervjuerna var mellan 30-60 minuter långa. Samtliga godkände användandet av bandspelare, vilket underlättade möjligheterna att inhämta mer detaljerad information i efterhand. Intervjuszvaren skrevs ned direkt efter intervjun och kompletterades med citat från den bandinspelade intervjun.

Intervjuer med politiker

Hösten 2012 genomfördes tio intervjuer med kommunpolitiker. Åtta intervjuer genomfördes som face-to-face-intervjuer medan två genomfördes per telefon. Intervjupersonerna fick välja metod utifrån vad som passade dem tidsmässigt. Intervjuerna tog knappt en timme och spelades in på band som skrevs ut i sin helhet.

De politiker som valdes ut för intervjuer representerade kommunstyrelsen, styrelsen för AB Framtiden och styrelsen i de tre allmännyttiga bostadsföretag som medverkade i projektet: Poseidon, Bostadsbolaget och Familjebostäder. Dessutom intervjuades ordförande för fastighetsnämnden samt några av de stadsdelsnämnder som ingick i projektet: Centrum, Västra Hisingen och Askim-Frölunda-Högsbo.

Vid den tidpunkt som intervjuerna genomfördes utgjordes den politiska majoriteten i Göteborg av S-V-Mp, vilket innebär att dessa partier hade ordförandeposterna i de politiska nämnderna och styrelserna. Representanter för M och Fp medverkade också i intervjuerna.

Analys

Intervjumaterialet har analyserats med hjälp av kvalitativ innehållsanalys.

Typ av utvärdering

Utvärderingen genomfördes som en kombination av extern och intern utvärdering. Den interna självutvärderingen genomfördes av projektledare, delprojektledare och projektmedverkande. Huvudansvariga för genomförandet av självutvärderingen var projektledarna.

Fördelen med en extern utvärdering är att utvärderaren inte är en del av försöksprojektet och därför kan beskriva resultat på ett opartiskt sätt (Vedung, 1998). Den externa utvärderingen bidrar även med ett utifrånperspektiv på projektet jämfört med om utvärderingen enbart skulle ha genomförts internt.

Utvärderingen fokuserade på såväl försöksprojektets resultat och dess processer. En processutvärdering följer projekt under pågående projektperiod i syfte att beskriva, inte bara de eventuella resultat och utfall som ett projekt ger upphov till, utan även vägen dit (Vedung, 1998).

Självutvärderingen

Syfte

Syftet med självutvärderingen var primärt att bidra till lärande och reflektion för projektledare och projektmedverkande. Ett sekundärt syfte var att samla in erfarenhetsbaserade kunskaper till den externa utvärderingen. Tanken var att självutvärderingen skulle bidra till lärdomar genom att de projektmedverkande beskrev och reflekterade kring vad som skapade möjligheter och svårigheter i arbetet med att nå målsättningarna med projektet.

Självutvärderingen fokuserade på två aspekter av varje projekt:

- Genomförandet av projektets aktiviteter/åtgärder
- Samarbetet mellan organisationer

Genomförande

Självutvärderingen genomfördes vid tre tillfällen:

1	9-10 månader efter projektstart	Sep-okt 2011
2	15 månader efter projektstart	April-maj 2012
3	Sista halvåret	Okt 2012

Tidpunkten för självutvärderingarna anpassades efter dialog med projektledarna. Syftet med att genomföra självutvärderingen vid flera tillfällen var att lyfta fram erfarenheter från olika faser av respektive projekt. De gemensamma diskussionerna var även tänkta att bidra till att skapa ett metaperspektiv på projektet – ett tillfälle då projektledare och

medverkande kunde lyfta blicken från projektarbetet för att bidra till lärdomar samt stödja förändringsprocesser i projektet.

Den externa utvärderaren bidrog med mallar för självutvärderingen samt metodstöd vid behov. De fyra projektledarna i försöksverksamheten hade ansvar för att hålla i självutvärderingen. Detta innebar att genomföra en gruppdiskussion med projektmedverkande i samband med ett projektmöte, samt att dokumentera densamma. De projektmedverkande hade ansvar för att delta i självutvärderingen. Dokumentationen lämnades till den externa utvärderaren efter varje utvärderingstillfälle.

Vid tillfälle 1 och 3 användes både en individuell enkät och en gemensam diskussion i självutvärderingen. Projekt 1 och 3 blev klara innan hela försöksprojektet var klart, vilket innebar att det enbart var projekt 2 och 4 som medverkade i den sista omgången av självutvärderingen. Projekt 1 medverkade vid tillfälle 1 och 2. Projekt 2 och 4 medverkade vid alla tre tillfällen, medan projekt 3 enbart medverkade vid tillfälle 1. ■

Bilaga 2. Om äldres boende – områdesfakta

Göteborg för äldre omfattade ett flertal projekt. Statistikbladet är resultatet av delprojekt 1:1 ”Inventering av äldres bostadssituation och behov” vars syfte var att underlätta prognos och planering av insatser för den äldre befolkningen.

Fastighetskontoret i Göteborg var huvudägare av detta delprojekt som genomfördes i nära samverkan med stadsledningskontoret samt stadsdelarna Askim-Frölunda-Högsbo, Västra Hisingen, och Örgryte-Härlanda. När uppföljningen genomfördes hade delprojektet varit klart i ett halvår. Vi antog att stadsdelarna därmed hade haft tillräcklig tid för att sätta sig in i och använda sig av statistikbladet för att det skulle vara intressant att följa upp det med hjälp av en enkät.

Enkäten skickades ut till sektorschefer för äldreomsorg samt utvecklingschefer i Göteborgs tio stadsdelsförvaltningar. Dessa två chefsgrupper var de viktigaste målgrupperna för det framtagna statistikmaterialet. I stadsdelarnas ansvarsområde ingår såväl äldreomsorg som frågor kring hållbar utveckling och då exempelvis sociala aspekter av samhällsplaneringen. Ett mål för projektet har varit att stadsdelarna använder informationen i statistikbladet som grund för ett fördjupat utredningsarbete avseende äldreomsorgs- och stadsutvecklingsfrågor.

Uppföljningens upplägg och metod

I början av maj 2012 skickades en webbenkät ut till sektorscheferna för äldreomsorg samt utvecklingscheferna i Göteborgs tio stadsdelsförvaltningar. Dessa chefsgrupper hade ett halvår tidigare fått statistikbladet sänt till sig via e-post.

Tanken var att enkäten inte skulle ta för lång tid att fylla i och innehöll därför endast sju frågor som handlade om information om och nytta av statistikbladet. Frågorna har stämts av med projektledaren med ansvar för delprojektet.

Efter en påminnelse om att besvara enkäten hade 14 av 20 chefer besvarat den (70 %)⁸. Eftersom enkäten fylldes i anonymt på webben går det inte att utläsa vilka stadsdelar som har besvarat enkäten eller inte. Däremot framgår det att tio av dessa arbetade som sektorchef för äldreomsorg/hälso- och sjukvård medan fyra personer arbetade som utvecklingschef. ■

8. Femton personer hade besvarat enkäten varav 11 uppgav att de var sektorschefer, vilket inte är möjligt eftersom de är tio till antalet. Detta antas bero på att en person har fyllt i enkäten två gånger. Ett svar som kom in efter påminnelsen i juni har därför exkluderats från analysen

Bilaga 3. Fakta om mobila larm

Fem larm ingick i projekt Vardagsteknik för äldre och anhöriga. Ett av dem ingick inte i utvärderingen: Garmin GTU 10. Dessa larm fungerar på olika sätt. Med Posifon, Vega och YoYo care är det möjligt för den närstående att se var personen med larm befinner sig. Genom att gå in på datorn/mobiltelefonen kan man se larmet på en kartbild via Google Maps eller liknande⁹. Nödsändaren skiljer sig från de övriga i tekniken eftersom det inte är något GPS-larm utan en mottagare med radiosändare som är kopplad till polisen. Detta innebär att den anhöriga inte kan se och följa var den närstående befinner sig.

Fyra larm som har testats i projektet

Posifon på armen och YoYo care på bordet

Möjlighet att följa den närstående på en kartbild i mobilen

Foto: YoYomotion AB

Nödsändaren har funnits ett tag i kommunen och används i enstaka fall. Designen är ganska tråkig men produkten är stötsäker och vattentät.

Larmet behöver inte laddas. Batteriet håller i 1 år. När det är slut byts larmet ut. Larmet kan inte användas som telefon och kan inte heller övervakas av den anhöriga. Tekniken bygger på radiopejling och inte GPS-teknik.

Polisen är inkopplad på det här larmet utifrån krav från leverantören (Phoniro), eftersom det endast är de som kan pejla larmet. Innan polisen kontaktas ska den anhöriga göra den "vanliga eftersökningen" i bostaden och närområdet. Polisen är inte så positiv till det här larmet på grund av de höga kostnaderna för eftersökning med specialutbildad polis, eventuellt med helikopter, bristande träffsäkerhet, med mera.

Det är ett fåtal personer som har Nödsändaren i kommunen. I de stadsdelar som ingick i projektet var det en person i varje stadsdel som hade det. Etiken och kostnaden är hinder. Larmet kostar ca 10.000 kr/år för kommunen. Då är kostnaderna för polisen inte inräknade.

9. Det fungerar oftast inte om personen befinner sig inomhus.

Posifon kan bäras runt halsen eller armen. Produkten har en bra taktill känsla med gummi mot huden, men upplevs som lite klumpig.

Det går att ställa in en radie runt bostaden, ett "elektroniskt staket" utanför hemmet som anger när larmet ska aktiveras. Det går att följa var personen finns på en karta.

Posifon har tre förprogrammeringsbara knappar där telefonnumret till kontaktpersonerna läggs in. Den orange knappen är en larmknapp.

Det går att ringa och bli uppringd på larmet.

Den anhöriga kan via datorn trycka på en knapp som meddelar bäraren att han/hon följs via datorn.

Projektgruppens erfarenheter är att Posifon fungerar bra med dator, men det kräver datorvana. Önskvärt skulle vara att det kompletterades med en mobilanpassad webbsida eller app.

Startavgift: 895 kr

Månadsavgift: 395 eller 465 kr beroende på abonnemangstyp

Vega ser ut som en klocka med stora siffror och har en design som upplevs som mindre klumpig. Den är vattentät. Produkten är gjord av hårdplast vilket ger sämre taktill känsla.

Det går att ringa och bli uppringd på larmet. På sidan av klockan finns en röd larmknapp.

Den har en särskild uppladdningsfunktion med laddningsbart batteri vilket kan underlätta det momentet. Vegas batteri behöver inte heller laddas lika ofta som flera andra larm pga. att det inte drar ström i hemmet (när basstationen är aktiverad).

Larmet ställs in av företaget som tillhandahåller larmet. Det går att ställa in ett "elektroniskt staket".

Uppläggningsavgift: 200 kr

Månadsavgift: 695 kr

Foto: YoYomotion AB

YOYOcare är en ren konsumentprodukt. Den kan läggas i handväskan, hängas runt halsen eller bäras runt armen med en tillhörande ficka. Den ser inte ut som en klocka utan är en fyrkantig produkt som är lite större än en MP3-spelare. Yo Yo Motion är gjord av hårdplast, men är inte vattentät eller stöttålig.

Den fungerar som en telefon och har tre programmerbara knappar där olika nummer kan läggas in. Det finns en larmknapp som ser ut som en varningstriangel.

Olika funktioner aktiveras genom att den anhängiga skickar SMS med olika koder. De som används mest är:

V – visar var personen finns på en karta.

K – betyder kamera – larmet tar ett foto.

Projektgruppens erfarenheter är att det här larmet har god träffsäkerhet när det gäller att visa var larmet befinner sig.

Inköpspris i butik ca 2300 kr

Kostnad för mobilabonnemang tillkommer.

Med Posifon och Vega och YOYOcare kan man ställa in ”elektroniska staket” i olika geografiska zoner och för olika tidpunkter, vilket innebär att larmet skickar ut en signal om personen med larm befinner sig utanför zongränserna. Nödsändaren har inte den funktionen. YOYOcare är ett larm som vänder sig direkt till konsumenter. De andra larmen är i första hand utformade för äldreomsorg, vårdorganisationer och liknande.

Vega, Posifon och YOYOcare kan även användas som telefon. YOYOcare har även en funktion där man kan ta ett foto från larmet, vilket kan vara en ytterligare hjälp för att kunna lokalisera personen med larm.

Nödsändaren skiljer sig åt från övriga larm, i och med att det är det enda larm som Göteborgs Stad använder idag. Nödsändaren har endast en funktion: att man ska kunna söka upp bäraren av larmet. ■

Gôrbra för äldre var en försöksverksamhet som pågick i projektform under 2011 och 2012 i Göteborg. Syftet var att förbättra förutsättningarna för äldre att bo kvar hemma genom att stimulera till samverkan kring ökad tillgänglighet, användning av teknikstöd samt gemenskap. Inom ramen för ett antal delprojekt gjordes undersökningar, utbildningar, bomässor, workshops, testningar av larm, skapande av provbadrum, installation av dörröppnare med mera.

Den här utvärderingen visar bland annat att *Gôrbra för äldre* skapade förändringar på många olika nivåer, på en övergripande planeringsnivå och en konkret praktisk nivå med fysiska förändringar av boendemiljöer. Införandet av nya kunskaper från tillgänglighetskonsulter, arkitekter, designers, bostadsanpassningshandläggare och äldreomsorgen bidrog till nya perspektiv, vilket användes i framtagningen av nya koncept. Kunskaper från äldre personer bidrog också till lärdomar.

Utvärderingen innehåller även en ekonomisk analys av vilka samhällsekonomiska vinster som kan uppstå om tillgänglighetsåtgärder görs som främjar kvarboende. Det är främst kommunen som tjänar på detta, men även sjukvården och fastighetsägarna kan minska sina kostnader om åtgärderna leder till färre fallolyckor respektive färre omflyttningar.

Projektet delfinansierades av regeringsprogrammet Teknik för äldre II (Hjälpmedelsinstitutet).

Lisbeth Lindahl är filosofie doktor i psykologi och legitimerad psykolog.

